

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

Simona Didjurgytė

**VERSLO MOKESČIŲ ĮTAKA LIETUVOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO
INVESTICIJOMS GAMYBOS IR PASLAUGŲ SEKTORIUOSE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė dr. Lina Sinevičienė

KAUNAS, 2018

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS**

**VERSLO MOKESČIŲ ĮTAKA LIETUVOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO
INVESTICIJOMS GAMYBOS IR PASLAUGŲ SEKTORIUOSE**

Finansai (621N30006)

MAGISTRO DARBAS

Studentė,

Simona Didjurgytė, VMF-6

2018 m. gegužės 07 d.

Vadovas,

Dr. Lina Sinevičienė

2018 m. gegužės d.

Recenzentas,

.....

2018 m. gegužės d.

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir verslo fakultetas

Simona Didjurgytė

Finansai, 621N30006

Baigiamojo magistro darbo
„Verslo mokesčių įtaka Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms gamybos
ir paslaugų sektoriuose“

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2018 m. gegužės 07 d.

Kaunas

Patvirtinu, kad mano, **Simonos Didjurgytės**, baigiamasis magistro darbas tema „Verslo mokesčių įtaka Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms gamybos ir paslaugų sektoriuose“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

Didjurgytė, Simona. The Impact of Business Taxes on Lithuanian Foreign Direct Investment in the Secondary and Tertiary Sectors. Master's Final Thesis in Finance / supervisor dr. Lina Sinevičienė. Department of Finance, the School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Social Sciences: 03 S Management and administration

Key words: foreign direct investment, corporate tax, labour taxation, sectoral analysis.

Kaunas, 2018. 85 p.

SUMMARY

In the light of globalization process foreign direct investment gains a major impact on the economy. Countries aim to attract foreign direct investment to encourage growth by its provided welfare: increase of the economic resources, enhanced infrastructures, creation of qualified workplaces, technology implementation and many more. The challenge of all countries is to develop a highly competitive and flexible investment environment to attract flows of foreign direct investment. That is the reason why determinants of attracting foreign direct investment became a crucial issue in scientific researches.

Fiscal policy is one the most popular ways to compete for foreign direct investments. The effect of taxes, especially corporate taxes, is widely discussed in scientific researches. However, the importance of labour taxation is commonly omitted. It could be considered as a meaningful drawback of existing foreign direct investment determinants analysis. Particularly it is important to emphasise the role of labour taxation in attracting foreign direct investment when analysing different motives and characteristics of foreign investment.

Thus the object of the study is Lithuanian foreign direct investment stocks in the secondary and tertiary sectors in the period of 1998 - 2017. The main aim is to identify determinants of Lithuanian foreign direct investment in the secondary and tertiary sectors, with a major focus on the main business bearing taxes.

Tasks of the study:

1. To investigate theoretical aspects of attracting foreign direct investment;
2. To perform an overview of scientific researches of business taxes impact on foreign direct investment;
3. To formulate methodology on appraisal of business taxes impact on foreign direct investment;
4. To carry out research and determine what impact business taxes have on attracting foreign direct investment in the Secondary and Tertiary Sectors of Lithuania;
5. According to research results, to make suggestions on Lithuanian foreign direct investment attraction and business taxation.

Results of the study revealed that business taxes are significantly important determinants in attracting foreign direct investment. Moreover, the differences between determinants in foreign direct investment stocked in the secondary and in the tertiary sectors were observed. First of all, the secondary sector foreign direct investment generally reacts to changes of Lithuania tax rates more sensitive than the tertiary sector investment. Further, it is indicated that labour taxation is more important to foreign direct investment in the secondary sector while corporate taxes and Lithuanian market determinants seem to be relevant for foreign direct investment in the tertiary sector. It confirms assumption that most foreign direct investment in the secondary sector is integrated vertically, i.e. seeks for low costs, whereas foreign direct investment of the tertiary sectors are likely to be integrated horizontally, i.e. seeks for market.

The overview of Lithuania investment environment leads to assumption that foreign investors basically found Lithuania as a favorable place for direct investment; however a high level of labour taxation in comparison with other European Union countries limits attraction of foreign investment in Lithuania. This allows implementing results of the empirical research to practical situation and suggesting that labour taxation reform and tax rates cutting should be considered. Furthermore, it is recommended that government should put into practise more tax incentives adapted for foreign business in the purpose of lowering total tax burden on business.

TURINYS

Paveikslų sąrašas	7
Lentelių sąrašas	8
ĮVADAS.....	9
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VEIKSNIŲ TYRIMŲ PROBLEMATIKA	11
1.1. Tiesioginių užsienio investicijų kuriama nauda šalies ekonomikai	11
1.2. Kokybiškų tiesioginių užsienio investicijų samprata	15
1.3. Tiesioginių užsienio investicijų vykdymo motyvai ir juos aiškinančios teorijos.....	17
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PRITRAUKIMO TEORINIAI ASPEKTAI	21
2.1. Tiesioginių užsienio investicijų rūšys ir ypatybės.....	21
2.2. Tiesioginėms užsienio investicijoms įtaką darančių veiksnių tyrimai	23
2.3. Verslo mokesčių įtaka tiesioginėms užsienio investicijoms moksliniuose tyrimuose	27
2.3.1. Pelno mokesčio įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo metodai.....	28
2.3.2. Darbo jėgos mokesčių įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimas.....	37
2.4. Tiesioginių užsienio investicijų į pramonės ir gamybos sektorius ypatumai.....	41
3. VERSLO MOKESČIŲ NAŠTOS ĮTAKOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO INVESTICIJOMS VERTINIMO METODOLOGIJA	47
4. VERSLO MOKESČIŲ ĮTAKOS LIETUVOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO INVESTICIJOMS TYRIMO REZULTATAI IR DISKUSIJA	52
4.1. Lietuvos investicinės aplinkos ir tiesioginių užsienio investicijų vertinimas	52
4.2. Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms gamybos ir paslaugų sektoriuose poveikį darančių veiksnių tyrimas	56
4.2.1. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų ir jas lemiančių veiksnių koreliacinė analizė.....	56
4.2.2. Lietuvos pramonės sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių modeliavimas	62
4.2.3. Lietuvos paslaugų sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių modeliavimas	68
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	76
LITERATŪRA.....	78
PRIEDAI.....	87

Paveikslų sąrašas

1 pav. TUI nauda ir grėsmės investicijas pritraukiančios šalies ekonomikai.....	14
2 pav. TUI skirstymas pagal mobilumą ir sektorių	22
3 pav. Tiesiogines užsienio investicijas veikiantys veiksniai	24
4 pav. Efektyvių mokesčių tarifų klasifikacija.....	31
5 pav. Tiesioginių užsienio investicijų klasifikacija	44
6 pav. Empirinio tyrimo eiga.....	47
7 pav. Sukauptos TUI investicijos ES šalyse (% BVP)	52
8 pav. Lietuvos pramonės ir gamybos sektoriuose sukauptų TUI dinamika	53
9 pav. EATR Lietuvoje ir ES	54
10 pav. Soc. draudimo įmokų našta Lietuvoje ir ES.....	54
11 pav. Verslui tenkanti mokesčių našta.....	55

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Kokybiškų tiesioginių užsienio investicijų samprata	16
2 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų integracijos būdai	22
3 lentelė. Mokslinėje literatūroje analizuojami tiesioginių užsienio investicijų veiksniai.....	25
4 lentelė. Regresijos modelio kintamieji	50
5 lentelė. TUI ir verslo mokesčių kintamųjų koreliacinė analizė.....	56
6 lentelė. Lietuvoje sukauptų TUI ir ne mokesčių parametrų koreliacinė analizė	60
7 lentelė. Danijos TUI regresiniai modeliai	62
8 lentelė. Belgijos TUI regresiniai modeliai	63
9 lentelė. Lenkijos TUI regresiniai modeliai.....	63
10 lentelė. Suomijos TUI regresiniai modeliai.....	64
11 lentelė. Vokietijos TUI regresiniai modeliai	65
12 lentelė. Kipro TUI regresiniai modeliai	65
13 lentelė. Prancūzijos TUI regresiniai modeliai	66
14 lentelė. Latvijos TUI regresiniai modeliai.....	68
15 lentelė. Estijos TUI regresiniai modeliai	69
16 lentelė. Austrijos TUI regresiniai modeliai	69
17 lentelė. Olandijos TUI regresiniai modeliai	70
18 lentelė. Švedijos TUI regresiniai modeliai	71
19 lentelė. Jungtinės Karalystės TUI regresiniai modeliai.....	71
20 lentelė. Liuksemburgo TUI regresiniai modeliai	72

IVADAS

Šiuo intensyvios globalizacija ir rinkų atvirumo augimo laikotarpiu kapitalo srautų judėjimas tarp valstybių yra savaiame suprantamas reiškinys. Viena pagrindinių kapitalo srautų dedamųjų yra tiesioginės užsienio investicijos. Tiesioginės užsienio investicijos laikomos viena svarbiausių ekonomikos augimo sąlygų, kadangi kartu su kapitalo srautais į šalį pritraukia pažangias technologijas, perduoda gerąsias valdymo praktikas ir žinias, kuria naujas darbo vietas, stimuliuoja verslo vystymąsi, gerina šalies reputaciją tarptautiniu mastu. Dėl šių priežasčių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas tapo aktualiu klausimu visoms šalims. Vienas paprasčiausių ir lengviausiai įgyvendinamų būdų paskatinti ateinančius tiesioginių užsienio investicijų srautus – tai investicijoms palankios ir konkurencingos mokesčių aplinkos sukūrimas, mažinant nominalius mokesčių tarifus ir kuriant mokesčių lengvatas. Galima teigti, kad siekis konkuruoti dėl tiesioginių užsienio investicijų suteikė stimulą mokesčių konkurencijos reiškiniui. Diskutuojama, ar dėl tarptautinės mokesčių konkurencijos mokesčiai išlieka efektyvus TUI pritraukimo veiksnys lyginant su kitais tiesiogines užsienio investicijas skatinančiais veiksniais.

Temos aktualumas ir naujumas. Tiesioginių užsienio investicijų lokaciją ir kiekį nulemiantys veiksniai yra populiarūs tema moksliniuose darbuose. Tiek užsienio (Kersan-Skabic, 2015; Jones ir Temouri, 2016; Wach ir Wojciechowski, 2016; Abdioglu, Binis ir Arslan, 2016; Economou, Hassapis, Philippos, Tsionas, 2017), tiek Lietuvos (Šimelytė ir Antanavičienė, 2013; Ruplienė, 2013; Klyviene, 2013; Tamošiūnienė, 2014; Sakalauskaitė ir Miškinis, 2014) autoriai vertina įvairius šalies rinkos, kaštų, rizikos veiksnius. Pastebima, kad ypatingas dėmesys skiriamas pelno mokesčio įtakai bei darbo kaštų veiksniams. Tačiau dažniausiai darbo jėgos apmokestinimas nėra vertinami kaip atskiras veiksnys. Remiantis Egger ir Maria Radulescu (2011), su darbo apmokestinimu susiję mokesčiai, kuriuos moka darbdavys, daro užsienio investicijoms tiesioginę ir netiesioginę įtaką. Galima išvelgti skirtumus tarp pelno mokesčio ir privalomų darbdavio socialinio draudimo įmokų poveikio sričių: darbo kaštai ir darbo mokesčiai tiesiogiai susiję su prekių, paslaugų savikaina, todėl tikėtina, kad yra aktualesni gamybos sektoriaus įmonėms, tuo tarpu pelno mokesčiai turėtų būti svarbus tiek gamybos, tiek paslaugų sektorių įmonėms, siekiančioms mažesnių kaštų ir didesnio veiklos efektyvumo. Tiesioginių užsienio investicijų veiksnių tyrimai, ypatingai mokesčių veiksnių, remiantis klasifikacija pagal ekonominės veiklos sektorius nėra gausūs. Tiesioginių užsienio investicijų skirtinguose sektoriuose tyrimus atliko Overesch ir Wamser (2009), Doytch ir Uctum (2011), Colen, Persyn ir Guariso (2016), Duboz, Kroichvili ir Gallo (2016), El-Sahli, Gullstrand ir Olofsdotter (2017). Šiame darbe išplečiama ankstesnių tyrimų sritis įvertinant ir lyginant verslo mokesčių: pelno ir privalomų socialinio draudimo įmokų, įtaką į skirtingus ekonomikos veiklų sektorius pritraukiamoms Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms.

Mokslinė problema. Mokesčių sistema ir mokesčių tarifai yra svarbus veiksnys investuotojams priimant sprendimus dėl tiesioginių užsienio investicijų vietos ir kiekio. Šalims konkuruojant tarpusavyje ir siekiant pritraukti kuo kokybiškesnes tiesiogines investicijas, būtina įvertinti ne tik pelno mokesčio ir darbdavio mokamų mokesčių įtaką bendriems investicijų srautams, bet ir suprasti, veiksnų, pritraukiančių investicijas į gamybos bei paslaugų sektorius, skirtumus, kadangi skirtingų ekonominės veiklos sektorių indėlis į šalies ekonomikos vystymąsi skiriasi.

Tyrimo objektas – Lietuvos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos.

Tyrimo tikslas – nustatyti, kokią įtaką Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms, sukauptoms pramonės ir paslaugų sektoriuose, turi verslo mokesčiai.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti teorinius tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo aspektus;
2. Atlikti tiesioginių užsienio investicijų ir verslo mokesčių ryšio mokslinių tyrimų apžvalgą;
3. Parengti verslo mokesčių naštos daromos įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo metodologiją;
4. Nustatyti verslo mokesčių įtaką skirtinguose Lietuvos ekonomikos sektoriuose sukauptoms tiesioginėms užsienio investicijoms;
5. Pateikti siūlymus dėl tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo į Lietuvą galimybių ir verslo apmokestinimo.

Tyrimo metodai: užsienio ir Lietuvos autorių mokslinės literatūros analizė, palyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė, koreliacinė analizė, regresinė analizė.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ VEIKSNIŲ TYRIMŲ PROBLEMATIKA

1.1. Tiesioginių užsienio investicijų kuriama nauda šalies ekonomikai

Pasaulinės globalizacijos metu didėja tarptautinės konkurencijos mastai. Dėl laisvo kapitalo judėjimo tiesioginės užsienio investicijos įgauna svarbų vaidmenį. Tiesioginės užsienio investicijos leidžia įmonėms pasinaudoti didesniais kapitalo šaltiniais, suteikia galimybes pasiekti naujas rinkas, perimti gerąsias praktikas, didinti veiklos efektyvumą. Remiantis Lietuvos statistikos departamento (2014) tiesioginių užsienio investicijų statistinio tyrimo metodika, tiesioginės užsienio investicijos yra „tarptautinės investicijos, kurios vienam investuotojui ne rezidentui (juridiniam ar fiziniam asmeniui) arba investuotojų ne rezidentų grupei suteikia 10 ir daugiau procentų balso teisių“. Tiesioginės užsienio investicijos apima pirminį kapitalo investavimą ir visus vėliau sudarytus sandorius tarp šalių. Ruplienė (2009) ir Liu (2008) pažymi, kad tiesioginės investicijos yra naudingesnės šaliai nei portfelinės investicijos, kadangi jos pasižymi ilgalaikė perspektyva ir užtikrina tvarų augimą. Barkauskaitė ir Naraškevičiūtė (2016) išskiria tris pagrindinius kiekybinius rodiklius, kuriais galima įvertinti tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonomikos augimui: BVP, darbo produktyvumas ir nedarbo lygis. Visuotinai pripažįstama, kad tiesioginės užsienio investicijos yra vienas svarbiausių šalies makroekonominių rodiklių, o jų ekonominė nauda plačiai nagrinėjama moksliniuose darbuose.

Užsienio investicijos gali būti vykdomos trimis skirtingais būdais (Copenhagen Economics, 2016). Dažnai tai, kokia forma investicijos ateina į šalį, lemia, kokią pirminę naudą trumpuoju laikotarpiu patirs investicijas pritraukusi šalis.

- Reinvestavimas – šalyje įsikūrusios užsienio kapitalo įmonės plečia veiklą panaudodamos nepaskirstytą pelną. Šios tiesioginės užsienio investicijos siejamos su naujų darbo vietų kūrimu, produktyvumo didinimu. Taip pat pabrėžtina, kad esamus užsienio investuotojus daugeliu atveju yra lengviau paskatinti didinti investicijas į šalį nei pritraukti visiškai naujus užsienio investicijų srautus.
- Plyno lauko investicijos (angl. greenfield arba brownfield investments) – vykdamas plyno lauko investicijas užsienio įmonė įkuria visiškai naują savo padalinį/įmonę. Šios investicijos skiriamos į dvi rūšis: užsienio įmonė vykdo naujų gamyklų, fabrikų ir kitų veiklai reikalingų statinių statybą (angl. greenfield) arba perka/nuomojasi veiklai reikalingas patalpas. *Greenfield* investicijos taip pat turės papildomą trumpalaikį efektą ekonomikai dėl vykdomų statybos darbų.
- Susijungimai ir įsigijimai – užsienio įmonė įsigyja daugiau nei 10 proc. vietinės įmonės balsavimo teisių. Nors tokios investicijos į šalį neatneša naujo kapitalo, jos turi teigiamos

įtakos įmonės veiklai: perduodamos naujos techninės, veiklos vykdymo ir valdymo žinios, gerinamas šalies įvaizdis ir konkurencingumas.

Tiesioginės užsienio investicijos pripažįstamos teigiamu reiškiniu ekonomikoje, galinčiu reikšmingai lemti ekonomikos ir bendros gerovės augimą. Priešingai nei portfelinės investicijos, tiesioginės investicijos yra stabilesnės ir pasižymi ilgalaikę perspektyva, todėl jos šaliai atneša ne tik trumpalaikę naudą, bet ir prisideda prie tvaraus ir stabilaus augimo. Be to, Acaravci ir Ozturk (2012) teigimu tiesioginėms užsienio investicijoms nėra būdingas cikliškumas, priešingai nei netiesioginėms investicijoms. Dėl šių priežasčių tiesioginių užsienio investicijų nauda šalies vystymuisi yra plačiai nagrinėjama. Su tiesioginėmis užsienio investicijomis susiję moksliniai tyrimai nepraranda aktualumo, nes nuolat besikeičiančios ir dinamiškos aplinkos kontekste šios investicijos ir jas veikiantys veiksniai įgauna vis naują prasmę.

Tiesioginių užsienio investicijų tyrimai yra platūs ir vykdomi įvairiais pjūviais. Viena populiariausių tyrimų šakų yra užsienio investicijų teikiamos naudos ekonomikos augimui tyrimai. Taip pat tyrimai gali būti skirstomi į analizuojančius investicijas pritraukiančias šalis bei investicijas vykdančias šalis. Didelė dalis tyrimų vertina tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo į šalį veiksnius. Galima išskirti mokslinių tyrimų grupę, kuri analizuoja tiesioginių užsienio investicijų poveikį besivystančių šalių ekonomikai. Iamsiraroj (2016) teigia, kad tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas itin aktualus besivystančioms valstybėms, kadangi jos tikisi ilgalaikio ir tvaraus ekonomikos augimo, paremto resursais iš tiesioginio investuotojo šalies. Šia kryptimi tyrimus taip pat vykdo Soumaré ir Tchana (2015). Tyrimų rezultatai patvirtina neabejotiną užsienio investicijų indėlį į besivystančių šalių ekonomiką, tačiau naudos įsisavinimą gali apriboti investicijas pritraukiančios šalies vidiniai veiksniai. Nasser (2010) prie investicijų naudą įsisavinti kliudančių veiksnių priskiria žemą finansų rinkų išsivystymo lygį, edukacijos lygį bei kvalifikuotas darbo jėgos trūkumą. Tamošiūnienės teigimu (2014, p. 91), „šalys, kuriose išvystyta finansų rinka ženkliai daugiau pelnosi iš TUI augimo“. Hermes ir Lensink (2003) pritaria vietinės finansų sistemos svarbai tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse, o Soumaré ir Tchana (2015) akcentuoja, kad finansų rinkas ir tiesiogines užsienio investicijas sieja abipusis ryšys: išsivysčiusios finansų rinkos skatina investicijas, o investicijos prisideda prie finansų rinkų lygio kėlimo. Azman-Saini, Baharumshah ir Law (2010) pažymi, kad pritraukiant tiesioginių investicijų srautus taip pat svarbus ekonominės laisvės lygis ir rinkos atvirumas. Tiesioginių užsienio investicijų svarbą ekonomikos augimui taip pat patvirtino Borensztein, De Gregorio ir Lee (1998), Acaravci ir Ozturk (2012), Gorodnichenko, Svejnar ir Terrell (2014), Moran, Görg, Seric ir Krieger-Boden (2017), Becker, Fuest ir Riedel (2012), Doytch ir Uctum (2011) vykdyti moksliniai tyrimai. Lietuvos autorių vykdytų tyrimų rezultatai taipogi patvirtino teigiamą ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo: Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2016), Barkauskaitė ir Naraškevičiūtė (2016).

Tačiau vertinant objektyviai būtina paminėti, kad statistiškai reikšmingas ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų ir investicijas pritraukiančios šalies ekonomikos augimo ne visuomet yra įrodomas. Stanisić (2015) tyrimas nedavė reikšmingų rezultatų, parodančių teigiamą užsienio investicijų poveikį. Tačiau autorius pripažįsta teigiamą naudą ir neigiamus tyrimo rezultatus aiškina tuo, kad tyrime dalyvavo tranzitinės šalys, kurių eksporto lygis yra itin aukštas. Taip pat dalis autorių atkreipia dėmesį į galimas neigiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikio kryptis. Gorodnichenko, Svejnar ir Terrell (2014) ir Gazioglou ir McCausland (2002) pažymi, kad tiesioginio investavimo įmonės gali būti per daug konkurencingos vietinėje rinkoje – tai skatintų ne vietinių įmonių tobulėjimą, bet jas išstumtų iš rinkos. Vietinėms įmonėms nesant pajėgioms konkuruoti su užsienio kapitalo įmonėmis, pastarosios užima per didelę rinkos dalį, išnaudoja materialinius bei darbo jėgos resursus. Vietinės įmonės yra priverstos mažinti veiklos apimtis dėl ko didėja ribiniai kaštai ir mažėja pelningumas. Doytch ir Uctum (2011) taip pat pažymi, kad tiesioginės užsienio investicijos gali pakenki ne tik savo sektoriaus vietinėms įmonėms, tačiau taip pat ir kito sektoriaus, ypač jei iš sektoriaus pritraukia kvalifikuotą darbo jėgą. Barkauskaitės ir Naraskevičiutės (2016) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė kitą galimą neigiamą tiesioginių užsienio investicijų poveikio sritį: pritrauktos užsienio investicijos gali padidinti nedarbo lygį, jeigu įmonės diegia technologijas ir automatizuoja veiklą mažindamos reikalingų darbuotojų skaičių.

Adhikary (2010) teigimu, pamatinės tiesioginių užsienio investicijų teorijos yra neoklasikinis ekonomikos augimo modelis ir endogeninis ekonomikos augimo modelis. Neoklasikinė augimo teorija teigia, kad ilgalaikį tvarų ekonomikos augimą gali nulemti tik technologinis progresas, kuris lemia darbo jėgos įgūdžių ir efektyvumo augimą. Remiantis Adhikary (2010) ir Belloumi (2014) išvalgomis galima teigti, kad ši teorija patvirtina tik tiesioginę užsienio investicijų daromą įtaką šalies ekonomikai. Tiesioginės užsienio investicijos gali sukelti trumpalaikį teigiamą poveikį ekonomikai darydamos įtaką šalies užimtumo lygiui bei įnešdama į rinką naujus kapitalo srautus. Remiantis šia teorija tyrimus vykdė Riedl (2010), Adhikary (2010) ir Belloumi (2014).

Kita pamatinė tiesioginių užsienio investicijų teorija yra endogeninė ekonomikos augimo teorija. Šios teorijos šalininkai tiesiogines užsienio investicijas pripažįsta kaip ilgalaikio ekonomikos augimo veiksnį. Pasak mokslininkų (Fadhil ir Almsafir, 2015; Iamsiraroj, 2016), tiesioginės investicijos be tiesioginės įtakos per kapitalo srautus ir darbo vietų kūrimą taip pat daro netiesioginę įtaką: skatina gamybos sistemos tobulinimą, žmogiškųjų išteklių ir technologijų sklaidą, didina produktyvumą. Apžvelgus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad analizuojant tiesioginių investicijų ekonominę naudą endogeninė ekonomikos augimo teorija yra populiariesnė ir tinkamesnė, kadangi įgalina daugialypį naudos įvertinimą. Endogeninę ekonomikos augimo teoriją tyrimuose naudoja Nasser (2010), Hermes ir Lensink (2003) ir Azman-Saini ir kt. (2010).

Susisteminti tiesioginių užsienio investicijų teikiamų naudų ir galimų grėsmių investicijas priimančios šalies ekonomikai šaltiniai pateikiami 1-ame paveiksle.

1 pav. T¹UI nauda ir grėsmės investicijas pritraukiančios šalies ekonomikai (adaptuota pagal Zilinskė, 2010; Lietuvos Valstybės kontrolė, 2017)

Atlikus tiesioginių užsienio investicijų ekonominės naudos tyrimų analizę, galima daryti išvadą, kad jos daro tiesioginį ir netiesioginį poveikį šalies ekonomikai. Tiesioginė ir iš karto pajaučiama investicijų atnešta nauda yra kapitalo srautai bei kuriamos naujos darbo vietos. Tai yra itin svarbu mažoms ar besivystančioms šalims, kurių vietinis kapitalas yra ribotas. Be to, tiesioginės užsienio investicijos prisideda prie gerovės kūrimo per netiesioginius kanalus. Kartu su investicijų srautais į šalį ateina nematerialus turtas: pažangios technologijos, kvalifikacijos mokymai, darbuotojų efektyvumas, vadybos žinios, moksliniai tyrimai ir plėtra. Taip pat didinamas įmonės ir šalies tarptautinis žinomumas, kuriamas reprezentatyvus įvaizdis, o tai gali paskatinti į šalį ateiti naujas investicijas. Becker ir kt. (2012) atkreipia dėmesį į tai, kad tiesioginės užsienio investicijos gali padidinti šalies biudžeto pajamas iš mokesčių, o taip pat pažymi, kad prisideda prie BVP augimo, kadangi įprastai užsienio kapitalo įmonės yra linkusios mokėti didesnę nei rinkos vidurkis darbo užmokestį. Visi šie veiksniai stimuliuoja ekonomikos augimą.

Tačiau pritraukiamos tiesioginės užsienio investicijos turi ir neigiamą pusę. Visų pirma, vietinėms įmonėms nesant pakankamai konkurencingoms ir stiprioms, jos gali būti išstumtos iš rinkos. Taip pat tiesioginės užsienio investicijos gali neigiamai atsiliiepti vietinėms įmonėms, jei užsienio kapitalo įmonė pritrauks ir išsekvos resursus (ypač kvalifikuotą darbo jėgą). Kitas svarbus aspektas – stambūs ir svarbūs užsienio investuotojai gali daryti įtaką vietos valdžiai dėl jiems palankių įstatymų ar politinių sprendimų priėmimo. Tiesioginės užsienio investicijos dažnai yra linkusios susitelkti tam tikruose šalies regionuose dėl patogios geografinės padėties, kaštų lygio ar kitų veiksnių. Tokiu atveju

¹ čia ir toliau TUI – tiesioginės užsienio investicijos.

didinama šalies regionų atskirtis, kuri lemia tolimesnes šalies vidines problemas. Taigi pritraukiant tiesiogines investicijas iš užsienio, būtina įvertinti ne tik jų atnešamą naudą, bet ir galimas grėsmes.

Apibendrinant tiesioginių užsienio investicijų mokslinius tyrimus, galima teigti, kad tai yra svarbus kiekvienos šalies ekonomikos varomasis veiksnys. Užsienio kapitalo pritraukimo svarba iškilo prasidėjus globalizacijos procesams, kuriantis atviroms rinkoms. Tiesioginių užsienio investicijų daromas poveikis šalies ekonomikai išlieka svarbiu klausimu, kadangi, nuolat keičiantis aplinkos veiksniams, investuotojų motyvams bei šalių strateginiams tikslams, tiesioginės užsienio investicijos įgauna vis naujų vertinimo perspektyvų.

1.2. Kokybiškų tiesioginių užsienio investicijų samprata

Tiesioginių užsienio investicijų sukuriama nauda šalies ekonomikos gerovei yra plačiai nagrinėjama ir pripažįstama daugumos mokslininkų. Atlikus mokslinių tyrimų apžvalgą, pastebėta, kad pagrindiniai tiesioginių užsienio investicijų vertinimo aspektai yra kiekis, kai vertinamas tiesioginių užsienio investicijų indėlis į šalies ekonomikos, dažnai BVP, augimą, bei kiekis ir lokacija – kai tiriamas šalies patrauklumas investicijoms ir jį lemiantys veiksniai. Pradhan (2006) pažymi, kad daugumoje tyrimų apie tiesioginių investicijų naudą šalies ekonomikai per technologijų, kvalifikacijos, žinių sklaidą tarp investuojančios ir investicijas gaunančios įmonės, daroma prielaida, kad visų užsienio investicijų kokybė yra tokia pati, svarbus yra tik investicijų kiekis. Tačiau Becker ir kt. (2012) teigia, kad į šalį pritraukiamų tiesioginių užsienio investicijų kiekis savaime nėra rodiklis, įvertinantis investicijų sukuriamą naudą šalies gerovei. Autoriai pabrėžia, kad būtina įvertinti tiesioginių užsienio investicijų kokybę. Šiam požiūriui pritaria Moran ir kt. (2017), Becker ir Fuest (2007), Pradhan (2006), Guimón ir Narula (2010), Guimón ir Filippov (2012).

Bendruoju atveju kokybiškos tiesioginės užsienio investicijos suprantamos kaip investicijos, kuriančios aukštą pridėtinę vertę ir suteikiančios užsienio kapitalo įmonėms prieigą prie aukštųjų technologijų diegimo (Guimón ir Narula, 2010). Sipavičienė ir kt. (2015, p. 12) teigimu, prioritetinės tiesioginių užsienio investicijų sritys, kurias reikia siekti pritraukti į šalį, yra aktyvios investicijos, „kurios kurtų pridėtinę vertę ir darbo vietas“. Tačiau skirtingi autoriai pateikia skirtingus tiesioginių užsienio investicijų vertinimo aspektus (žr. 1 pav.)

1 lentelė. Kokybiškų tiesioginių užsienio investicijų samprata

Autorius, metai	TUI kokybės požymiai
Moran, Görg, Seric ir Krieger-Boden (2017)	- aukštą pridėtinę vertę kuriančių darbo vietų steigimas - aukštųjų technologijų perdavimas - žinių (angl. Know-how) perdavimas
Becker, Fuest ir Riedel (2012)	- pelno mokesčio apmokestinamos bazės didėjimas - darbo pajamų didėjimas
Becker ir Fuest (2007)	- mokesčių pajamų didėjimas
Pradhan (2006)	- investicijos į aukštųjų technologijų gamybos sektorius - vertikalios TUI yra naudingesnės nei horizontalios - aukštųjų technologijų ir įgūdžių perdavimas - į eksportą orientuotos TUI yra kokybiškesnės nei orientuotos į vietinę rinką - plyno lauko investicijos laikomos kokybiškesnėmis nei TUI vykdomos įsigyjant įmonę
Guimón de Ros ir Narula (2010)	- investicijos į aukštąsias technologijas taikančius sektorius - aukštą pridėtinę vertę kuriančių veiklų įgyvendinimas

Dauguma autorių (Moran ir kt., 2017; Pradhan, 2006; Guimón ir Narula, 2010) kokybiškas tiesiogines užsienio investicijas sieja su vietinių įmonių galimybėmis įsisavinti aukštąsias technologijas. Aukštosios technologijos siejamos su darbo užmokesčio didėjimu, aukštos kvalifikacijos darbo vietų steigimu, moksliniais tyrimais ir plėtra. Pažymima, kad aukštosiomis technologijomis dažniau naudojami gamybos sektoriai: vaistų, kompiuterių, elektronikos, optinių produktų pramonė, kur kas rečiau aukštosios technologijos yra diegiamos paslaugų sektoriuose. Moran ir kt. (2017) teigimu, besivystančios šalys anksčiau pritraukdavo investicijas į aukštos darbuotojų kvalifikacijos nereikalaujančius gamybos sektorius (tokių sektorių pavydžiai gali būti maisto produktų, baldų, plastiko ir gumos gaminių, medienos gaminių sektoriai), tačiau pastarosios tendencijos rodo vis didėjančias tiesiogines užsienio investicijas į besivystančių šalių aukštos pridėtinės vertės sektorius.

Becker ir Fuest (2007) ir Becker ir kt. (2012) tiesioginių užsienio investicijų sukuriama naudą vertina per mokesčių prizmę. Autorių darbuose teigiama, kad tiesioginės užsienio investicijos prisideda prie valstybės surenkamų mokesčių pajamų vienu iš būdų: didindamos pelno mokesčio apmokestinamą bazę arba/ir didindamos darbuotojų darbo pajamas.

Pradhan (2006) išskyrė penkis tiesioginių užsienio investicijų kokybės vertinimo aspektus. Pirmiausia pažymima, kad investicijos į antrinį pramonės sektorių yra naudingesnės nei į pirminį, kadangi gamybos sektoriuje dažniau diegiamos aukštosios technologijos. Taip pat autorius pažymi, kad svarbu, jog vertikalios investicijos būtų išplėtos per kuo daugiau vertės grandinių ir vykdomos vietinėje rinkoje. Tai apima žaliavų pirkimą iš vietinių tiekėjų, prekybos santykių su vietiniais verslo subjektais užmezgimą. Į eksportą orientuotų tiesioginių užsienio investicijų nauda aiškinama tuo, kad jos yra labiau linkusios pasinaudoti vietinės šalies kaštų konkurencingumu, skatina vietines įmones plėsti veiklą tarptautiniu mastu bei nekelti grėsmės išstumti iš rinkos vietines įmones.

Kalbant apie sritis, į kurias pritrauktos investicijos daro didžiausią indėlį ekonomikai, t. y. yra kokybiškos, Sipavičienė ir kt. (2015) pateikia atliktos ekspertų apklausos rezultatus. Daugiau nei pusė

ekspertų teigia, kad svarbiausia pritraukti investicijas į informacinių technologijų sektorių, ypač startuolių (angl. greenfield investment). Po 42 proc. ekspertų mano, kad pirmiausia reikia skirti dėmesį mokslo ir gamybos sektorių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Visi šie sektoriai pasižymi didelės pridėtinės vertės kūrimu. Finansų ir nekilnojamo turto sektoriai ekspertų nuomone nėra prioritetinga investicijų pritraukimo sritis. Pažymima, kad dauguma investicijų į nekilnojamąjį turtą yra pasyvios ir nėra naudingos: „jos nekuria pridėtinės vertės, darbo vietų, didina kainas vietos rinkoje“ (Sipavičienė ir kt., 2015, p. 13). Colen ir kt. (2016) susistemino ankstesnius mokslinius tyrimus ir pateikia tokias prielaidas apie pagrindiniuose ekonominės veiklos sektoriuose sukauptas tiesiogines užsienio investicijas: investicijos į pirminį gavybos ir žaliavų perdirbimo sektorių turi mažai sąsajų su ekonomikos augimu ir darbo lygio kėlimu; investicijos gamybos sektoriuje pasižymi didžiausia technologijų sklaida tarp vietinių įmonių taip pat turi daugiausia įtakos šalies ekonomikos augimui, tačiau tam būtina sąlyga – užsienio kapitalo įmonės ryšiai su vietinėmis įmonėmis; paslaugų sektoriaus tiesioginės užsienio investicijos, manoma, turi mažiau teigiamos įtakos ekonomikai nei gamybos sektoriaus, tačiau skirtingi tyrimai parodo skirtingus rezultatus, todėl mokslininkų nuomonės dažnai išsiskiria.

Apibendrinant galima teigti, kad vertinant tiesiogines užsienio investicijas svarbu nepamiršti įvertinti ir jų kokybės. Šalys, siekiančios pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, turėtų prioretizuoti investicijas į sektorius, kuriančias didžiausią pridėtinę vertę, skatinti aukštųjų technologijų atėjimą į šalį, kvalifikuotų darbo vietų kūrimą. Informacinių technologijų, mokslo ir gamybos sektoriaus tiesioginės užsienio investicijos, plyno lauko investicijos ekspertų nuomone turi būti prioritetingos sritys. Tokios investicijos turės didžiausią indėlį į ilgalaikį ir darnų šalies ekonomikos augimą.

1.3. Tiesioginių užsienio investicijų vykdymo motyvai ir juos aiškinančios teorijos

Užsienio kapitalo pritraukimą tiesioginių investicijų forma galima laikyti būtina sąlyga šalies ekonomikos vystymuisi. Nenuostabu, kad daugelis šalių kelia strateginius tikslus pritraukti tiesiogines užsienio investicijas. Siekiant kuo geresnių rezultatų tiesioginių užsienio investicijų srityje, svarbu suprasti užsienio investuotojų motyvus.

Žinomiausia užsienio investuotojų motyvus aiškinanti teorija yra OLI paradigma, kurią suformavo J. Dunning 1977 metais (Ruplienė, 2013; Bellak ir Leibrecht, 2009; Ruplienė, 2009, Raudonen ir Freytag, 2012; Abdioglu ir kt., 2016). Pagal teoriją investuotojas priims sprendimą investuoti užsienio, o ne vietinėje rinkoje, jei bus tenkinamos trys sąlygos. Pirmoji sąlyga – nuosavybės teikiami privalumai (O – Ownership), antroji – užsienio valstybės privalumai prieš investuotojo šalį (L – Location), trečioji – įmonės turimų privalumo panaudojimas užsienio rinkoje turi būti naudingesnis nei panaudojimas vietinėje rinkoje (I - Internally). Plačiau investavimo užsienyje pasirinkimui būtinas sąlygas apibūdina Ruplienė (2013, p. 21): investuojančios įmonės nuosavybės

teikiami privalumai gali būti „patentai, specifiniai prekybos modeliai, prekių ženklai, žmogiškasis kapitalas, vadybos metodai ir kokybės reputacija“. Lokacijos sąlyga suprantama kaip šalies makroekonominių rodiklių patrauklumas investuotojui: žemi darbo jėgos kaštai, perspektyvi rinka, prieiga prie gamtinių išteklių ir kita. Pagal trečiąją sąlygą įmonės nauda turi būti didesnė investicijas įgyvendinant tiesiogiai, t. y. nesinaudojant licencijomis ir nebendradarbiaujant su tarpininkais.

Kitas populiarus metodas analizuojant tiesioginių užsienio investicijų motyvus yra gravitacinis modelis (angl. Gravity model) (Bénassy-Quéré, Fontagné ir Lahrèche-Révil, 2005; Bellak ir Leibrecht, 2009; Egger ir Maria Radulescu, 2011; Raudonen ir Freytag, 2012; Hansson ir Olofsdotter, 2014; Kersan-Skabic, 2015; Wach ir Wojciechowski, 2016). Gravitacijos modelis yra tradicinis prekybos srautų judėjimą įvertinantis modelis, tačiau gali būti pritaikytas ir investicijų lokacijos pasirinkimo vertinimui. Šis modelis įvertina du kintamuosius: rinkos dydį ir atstumą tarp šalių. Remiantis modeliu, egzistuoja tiesioginis teigiamas ryšys tarp ekonomikos dydžio ir tiesioginių užsienio investicijų srautų - investuotojai teikia pirmenybę investicijoms į didesnes rinkas. Tačiau kitas veiksnys - atstumas, kuris, kaip teigia Sakalauskaitė ir Miškinis (2014), įvertina ne tik geografinį atstumą tarp šalių, bet ir kultūrinę, teisinę ir politinę atskirtį, siejasi su užsienio investicijomis atvirkštine priklausomybe. Tad investuotojų norą investuoti į užsienio šalį dėl didelės rinkos galimybių mažina faktinis geografinis atstumas tarp šalių bei kultūrinė, teisinė ir politinė atskirtis.

Taip pat tiriant investuotojų motyvus galima plačiau nagrinėti tiesioginių užsienio investicijų prigimtį. Overesch ir Wamser (2009) teigimu, ekonomikos teorija išskiria dvi pagrindines tiesioginių užsienio investicijų grupes pagal jas lėmusius investuotojų motyvus - tai horizontalios ir vertikalios investicijos. Pagrindinis horizontalių investicijų vykdymo motyvas yra naujų rinkų užėmimas. Sass, Gal ir Juhasz (2018) teigimu, horizontalios investicijos yra būdingesnės paslaugų sektoriui. Autoriai tai aiškina tuo, kad pagrindinis horizontalių investuotojų tikslas yra teikti užsienio šalyje tokias, paslaugas, kurios vietinėje rinkoje nėra pasiekiamos arba yra žemos kokybės. Tokiu būdu yra išplečiama užimamos rinkos dalis. Tuo tarpu vertikalios užsienio investicijos yra skatinamos su kaštais susijusių motyvų (Overesch ir Wamser, 2009; El-Sahli ir kt., 2017; Sass ir kt., 2018). Įmonės, norėdamos sumažinti savo gaminių ar paslaugų savikainą, veiklos kaštus, perkelia visą arba dalį procesų į užsienio šalį. Ruplienė (2013) išskiria veiksnius, skatinančius vertikalią užsienio investicijų integraciją į šalį: transporto kaštai, gamybos veiksnių kaina, mokesčių lengvatos, darbo jėgos kaštai. Sass ir kt. (2018) pažymi, kad vertikalios investicijos yra būdingesnės pramonės įmonėms.

Vertikalių ir horizontalių investicijų motyvai yra glaudžiai susiję su investicijų grupavimu pagal tai, ko investuotojai „ieško“ užsienio šalyje. Galima išskirti tokias tiesioginių užsienio investicijų grupes (Copenhagen Economics, 2016):

- Orientuotos į rinkos paieškas. Šiems investuotojams svarbūs šalies rinkos parametrai (BVP, prekybos kaštai, infrastruktūra), kadangi jų tikslas pasiekti palankias veiklos vykdymui rinkas. Ši investicijų grupė glaudžiai siejasi su horizontaliomis investicijomis.
- Orientuotos į išteklių paieškas. Investicijas užsienyje skatina prieiga prie natūralių resursų, kvalifikuotos ar nekvalifikuotos darbo jėgos.
- Orientuotos į efektyvumo didinimą (kaštų mažinimą). Šių investuotojų tikslas – sumažinti savo kaštus ir padidinti veiklos pelningumą ir konkurencingumą. Svarbiausi veiksniai: realios darbo sąnaudos, energijos kaina, mokesčių našta. Šių investicijų tikslai sutampa su vertikalių investicijų.
- Orientuotos į strateginius tikslus. Investuojama siekiant pasinaudoti užsienio šalyje taikoma palankesne įmonės veiklos reguliavimo, skatinimo sistema, teisine aplinka.

Taip pat egzistuoja alternatyvūs tiesiogines užsienio investicijas skatinantys tikslai. Hansson, Olofsdotter ir Thede (2018) tiria įmonių iniciatyvas investuoti užsienio šalyse, kuriose mokesčių našta yra žemesnė, norint planuoti mokesčius ir „perkelti“ pelną. Pastarųjų autorių atliktas tyrimas atskleidė, kad įmonėms tapus tarptautinėmis, pirmaisiais metais jų sumokami mokesčiai vidutiniškai sumažėja 11 proc. lyginant su vietinių įmonių. Becker ir kt. (2012) taip pat gilinasi į įmonių investicinius sprendimus, susijusius su įmonės pelningumu: tarptautinės įmonės yra linkusios pelningiausias savo veiklos procesus perkelti į šalis, kuriose egzistuoja maži pelno mokesčio tarifai. Labiau tikėtina, kad įmonė į mažų mokesčių šalį perkels finansų skyrių, o ne gamybą, kadangi gamybos veikloje pardavimo savikaina ženkliai mažina apmokestinamąjį pelną ir jis tampa mažiau aktualus. Jones ir Temouri (2016) atkreipė dėmesį ne į įmonės atskirų skyrių pelningumus, o į įmonių turimą turtą: gamybos ar paslaugų sektoriaus įmonės yra labiau linkusios perkelti veiklą į šalis, kuriose egzistuoja žemi mokesčių tarifai, tuomet, kai didžiąją dalį jų turto sudaro nematerialus turtas.

Apibendrinant galima teigti, kad investuotojų motyvai vykdyti tiesiogines užsienio investicijas yra labai skirtingi. Nuo investuotojo motyvų priklausys, kokių veiksnių derinys darys lemiamą įtaką sprendimo priėmimui. Svarbu pabrėžti, kad reikšminga yra ne tik investicijas pritraukiančios šalies investicinė aplinka ir jos veiksniai, tačiau nemažiau svarbūs ir investuojančios šalies parametrai, kadangi investuotojai vertina ir lygina tarpusavyje skirtingas investavimo alternatyvas. Todėl norint laimėti konkurencinėje kovoje dėl tiesioginių užsienio investicijų srautų, būtina analizuoti ir suprasti tiesiogines užsienio investicijas lemiančius veiksniai.

Taigi atlikus mokslinių tiesioginių užsienio investicijų ir jų veiksnių apžvalgą, galima teigti, kad tiesioginių užsienio investicijų teigiamas poveikis šalies ekonomikos būklei yra plačiai nagrinėjamas ir patvirtinamas daugumoje tyrimų. Tačiau pastebėta, kad vertinant tiesioginių užsienio investicijų naudą šalies ekonomikai įprastai visos investicijos yra traktuojamos vienodai, t. y. neįvertinamos jų charakteristikos ir skirtumai. Mokslininkų teigimu (Pradhan, 2006; Becker ir kt., 2012; Guimón ir

Filippov, 2012; Moran ir kt., 2017), tiesioginių užsienio investicijų kokybė – sukuriama nauda – reikšmingai skiriasi priklausomai nuo daugelio aspektų. Vienas iš jų – investicijų sritis, kadangi skirtingų ekonominės veiklos sektorių indėlis į šalies ekonomiką taip pat skiriasi. Mokslinių tyrimų, kuriuose būtų įvertinama tiesioginių užsienio investicijų atskiruose sektoriuose nauda ir jas lemiantys veiksniai, nėra daug. Mokesčių konkurencijos kontekste, iškyla mokesčių reikšmingumo užsienio investuotojų sprendimams klausimas. Todėl, analizuojant ne tik šalies pritraukiamų investicijų kiekį, bet ir potencialią naudą, atsiranda būtinybė gilintis į pagrindiniuose ekonomikos sektoriuose sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ypatybes ir jų pritraukimą lemiančių veiksnių, ypač mokesčių, problemą.

Šios krypties tyrimas leis nustatyti, kokią įtaką verslo mokesčiai ir kiti veiksniai turi į pramonės ir paslaugų sektorius pritraukiamoms tiesioginėms užsienio investicijoms, kokį verslo apmokestinimo modelį turėtų taikyti šalys siekdamos pritraukti tiesiogines užsienio investicijas į tam tikrus sektorius. Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo būtinumą lemia kelios priežastys: suvokimas, kad tiesioginių užsienio investicijų kuriama nauda ekonomikai nėra vienoda; išryškėjusi verslo mokesčių reikšmė pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas, gana mažas mokslininkų dėmesys skirtinguose ekonomikos sektoriuose sukauptų tiesioginių užsienio investicijų veiksnių tyrimams.

2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ PRITRAUKIMO TEORINIAI ASPEKTAI

2.1. Tiesioginių užsienio investicijų rūšys ir ypatybės

Šiuolaikinėje rinkoje tiesioginės užsienio investicijos – viena pagrindinių kapitalo judėjimo formų. Moksliskai patvirtinus teigiamą tiesioginių užsienio investicijų įtaką ekonomikai, investicijos ir jas lemiantys veiksniai tampa svarbiu mokslinių tyrimų objektu.

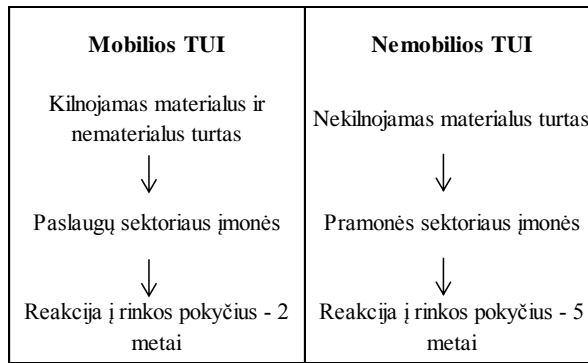
Lietuvos Respublikos Investicijų įstatyme (Lietuvos Respublikos Seimas, 1999, III str. 1 punktas) pateikiama užsienio investicijų klasifikacija pagal investuotojo daromą įtaką verslo subjekto veiklai:

1) „tiesioginės investicijos – investicijos ūkio subjektui steigti bei įregistruoto ūkio subjekto kapitalui ar jo daliai įsigyti, taip pat reinvesticijos, paskolos ūkio subjektams, kuriuose investuotojui priklauso kapitalas ar jo dalis“;

2) „netiesioginės (portfelinės) investicijos – investicijos, jei investuojant įsigyta kapitalo dalis nesuteikia investuotojui galimybės daryti nemažą įtaką ūkio subjektui“.

Remiantis pateikta klasifikacija tiesioginėms užsienio investicijoms priskiriama ne tik nuosavo kapitalo dalies įsigijimas, reinvestavimas, bet ir trumpalaikių ir ilgalaikių paskolų suteikimas. Tuo tarpu portfelinės investicijos – tai nuosavybės ir skolos vertybiniai portfeliai. Ruplienė (2013) ir Liu (2008) pažymi, kad tiesioginės užsienio investicijos pasižymi stabilumu ir ilgalaikė perspektyva, dėl užmezgamų ryšių tarp dviejų šalių. Tiesioginiai investuotojai yra suinteresuoti įmonės veiklos gerinimu, todėl esant nepalankiai padėčiai ieško išeičių, kaip išlaikyti ar didinti įmonės pelningumą. Tuo tarpu netiesioginiai investuotojai, rinkos situacijai pasikeitus nepalankia kryptimi ar įmonės pelningumui nebetenkinant pageidaujamo lygio, turimas akcijas ar obligacijas perleidžia kitiems investuotojams. Taigi tiesioginės užsienio investicijos yra mažiau jautrios ekonominiams ir finansiniams pokyčiams nei portfelinės investicijos, nepasižymi cikliškumu, todėl yra saugesnės ir naudingesnės investicijas pritraukiančiai šaliai.

Tiesioginės užsienio investicijos atitinkamai gali būti grupuojamos pagal mobilumą ir laiko perspektyvą (žr. 2 pav.).

2 pav. TUI skirstymas pagal mobilumą ir sektorių (sudaryta pagal Overesch ir Wamser, 2009; Riedl, 2010)

Overesch ir Wamser (2009), teigimu tiesioginės užsienio investicijos, kurių didžioji dalis kapitalo srautų panaudojama nekilnojamam turtui įsigyti (pavyzdžiui gamyklų įrengimams, pastatų statybai), yra mažiau mobilios. Prie tokių investicijų autoriai priskiria pramonės sektoriaus investicijas. Be to, pažymėtina, kad įmonės nemobilumas lemia, tai, kad investicijos yra mažiau jautrios rinkos situacijos pokyčiams. Riedl (2010) tyrimo rezultatai parodė, kad gamybos sektoriaus įmonės į rinkos pokyčius sureaguoja per 5 metus. Tuo tarpu tiesioginės užsienio investicijos į kilnojamąjį materialųjį turtą ar nematerialų turtą (dažniausiai paslaugų sektorius) yra mobilesnes ir greičiau reaguoja į investicinės aplinkos pasikeitimus. Riedl (2010) tai aiškina ne tik įsigyjamo turto specifika, bet ir tuo, kad paslaugų įmonės įrengimo piniginiai kaštai ir laiko sąnaudos yra mažesnės nei gamybos sektoriaus įmonėms. Šis investicijų skirstymas yra svarbus analizuojant investicijų pritraukimo į šalį galimybes.

Sitkin ir Bowen (2013, p. 219) pateikia horizontalias ir vertikalias tiesiogines užsienio investicijas apibūdinančias charakteristikas (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų integracijos būdai (adaptuota pagal Sitkin ir Bowen, 2013)

	Vertikalios TUI	Horizontalios TUI
Tikslas	Internalizuoti pridėtinės vertės kūrimo grandinę	Išnaudoti turimus konkurencinius pranašumus užsienio rinkose
Orientuota	Specializuotos vienoje veiklos srityje įmonės	Daugelypės įmonės
Prekybos ryšiai	Įmonės viduje	Tarp rinkos įmonių
Trūkumas	Aukšti transportavimo kaštai	Veiklų dubliavimas

Remiantis Sitkin ir Bowen (2013), vertikalių investicijų tikslas ne tik išnaudoti mažesnių kaštų pasiūlą, bet ir išplėsti savo vertės kūrimo grandinę į viršų ir į apačią, t. y. užimti tiekėjų ar partnerių pozicijas. Šis įmonės ėjimas leidžia išvengti bendradarbiavimo su išoriniais partneriais ir su tuo susijusių kaštų bei galimų problemų. Dalies įmonės veiklų perkėlimas į užsienio šalį nulemia aukštą

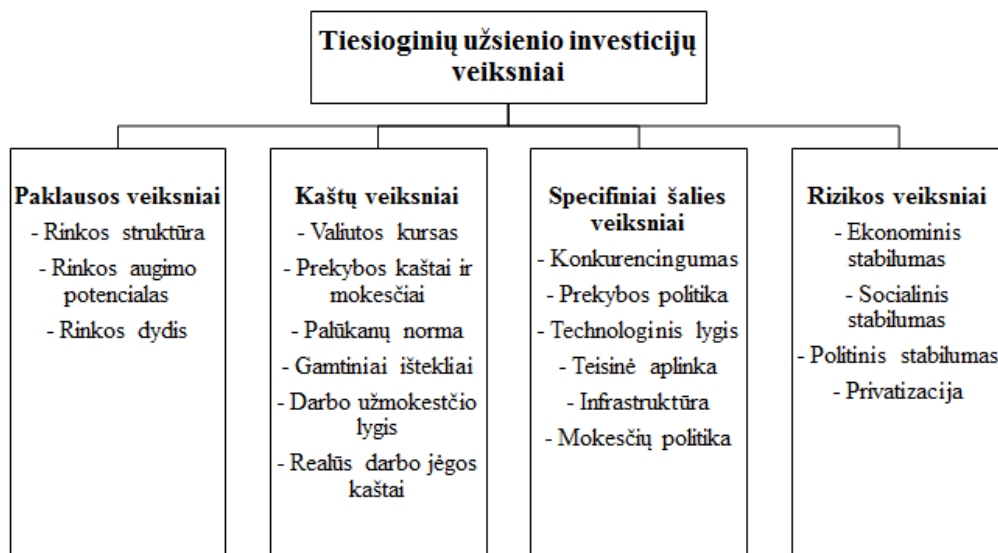
užsienyje įkurtos įmonės tam tikros srities specializaciją. Tai galima vertinti teigiamai, kadangi specializacija didina veiklos efektyvumą. Plečiant užimamą pridėtinės vertės kūrimo grandinę dvejose šalyse, mažėja ryšys su kitomis rinkos įmonėmis, didėja susijusių įmonių tarpusavio ryšys. Autoriai kaip pagrindinį vertikalių investicijų trūkumą įvardija aukštus transportavimo kaštus. Vykdamas veiklą skirtinguose geografinėse vietovėse, atsiranda gaminių pakavimo, pervežimo ir su tuo susijusių mokesčių kaštai, taip pat didėja laiko sąnaudos.

Horizontalių tiesioginių užsienio investicijų tikslas – užimti užsienio rinkas ir pasinaudoti savo turimais konkurenciniais pranašumais (pavyzdžiui technologijomis ar moksliniais tyrimais). Vykdamas horizontalią integraciją užsienyje įkuriama įmonė, kurios veikla yra tokia pati kaip pradinės įmonės, veikiančios investuotojo šalyje. Kadangi horizontalios integracijos atveju įkuriama įmonė negali suteikti tiekėjo/kliento paslaugų investuotojo šalyje veikiančiai įmonei, jos abi turi užmegzti ryšius su kitomis rinkoje veikiančiomis įmonėmis. Atsiranda įmonės veiklų dubliavimasis, kuris lemia didesnius kaštus ir sudėtingesnį vienodų veiklos principų užtikrinimą. Pagrindinis horizontalių investicijų privalumas tai, kad įmonės paslaugos/gaminiai gali būti realizuojami toje pačioje geografinėje vietovėje kurioje yra pagaminami, išvengiama transportavimo, eksporto ir importo mokesčių, išplečiama rinka.

Apibendrinant galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos yra klasifikuojamos pagal įvairius požymius: motyvus, investicijų mobilumą, investuotojo įtakos laipsnį, strategijos pobūdį ir t.t. Klasifikavimo požymiai išryškina skirtingus investuotojo tikslus. Investuotojo sprendimas investuoti užsienyje priklauso ne tik nuo pačios investuojančios įmonės charakteristikų, tačiau didele dalimi yra nulemtas ir galimų naudų, kurias suteiktų investavimas užsienyje. Todėl šalių investicinės aplinkos patrauklumas yra plati mokslinių tyrinėjimų tema.

2.2. Tiesioginėms užsienio investicijoms įtaką darančių veiksnių tyrimai

Šalims siekiant tarptautinėje rinkoje ir pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, svarbu suprasti, kokie veiksniai lemia jų lokacijos sprendimus. Dalis veiksnių yra nulemti investuotojų motyvų; juos galima laikyti prioritetiniais. Tačiau visuomet svarbiausia išlieka veiksnių visuma. Ruplienė (2013, p. 23) pateikia išsamią tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių klasifikaciją (žr. 3 pav.).

3 pav. Tiesiogines užsienio investicijas veikiančys veiksniai (adaptuota pagal Ruplienė, 2013)

Copenhagen Economics (2016) ataskaitoje šalies patrauklumo tiesioginėms užsienio investicijoms veiksniai apjungiami į keturias grupes:

- Politinė, reguliacinė ir teisinė aplinka. Į šią grupę įeina tokie veiksniai kaip vyriausybės skaidrumas, politinis stabilumas, verslo įsteigimo sudėtingumas ir kaštai, biurokratijos lygis šalyje, vyriausybės reguliavimo laipsnis ir kita.
- Infrastruktūros ir rinkos išvystymo lygis: infrastruktūros ir transporto kokybė, interneto ryšio kokybė ir pasiekiamumas, įvairių dokumentų susijusių su eksportu/importu pildymo ir pateikimo paprastumas ir su tuo susiję kaštai.
- Žinių ir inovacijų lygis. Grupei priklauso mokslo sistemos kokybės rodikliai, aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių dalis, klasterių išvystymas, moksliniai tyrimai ir plėtra.
- Kaštai: darbo užmokesčio lygis ir kiti su darbo jėga susiję kaštai, pelno mokestis.

Šimelytės ir Antanavičienės (2013) teigimu, tarp valstybių populiariesni yra finansiniai tiesioginiai užsienio investicijų skatinimo sprendimai (pvz.: kreditai, mokesčių lengvatos), kadangi juos paprasčiau įgyvendinti, jiems nereikia aiškios strategijos. Tačiau autorės pažymi, kad netiesioginės investicijų skatinimo priemonės yra efektyvesnės nei finansinės paskatos. Vertindamos Baltijos šalių investicijų strategijas, išskiria tokius netiesioginio skatinimo aspektus: informacijos teikimas, įvaizdžio formavimas, investuotojų konsultavimas, sveikatos apsauga, korupcija ir t.t.

Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2016) teigimu, užsienio investuotojams svarbus teisinės ir administracinės aplinkos stabilumas bei reguliavimas, nes šie veiksniai lemia verslo vystymo sąlygas. Taip pat Lukoševičiūtė ir Martinkutė-Kaulienė (2016, p. 215) išskiria korupcijos veiksnių kaip mažinančių įmonių pelną ir „etikos infrastruktūrą“, o paslaugų centrų išvystymo laipsnis, autorių teigimu, svarbus pritraukiant paslaugų ir informacinių technologijų sektoriaus tiesiogines investicijas.

Mokslinėje literatūroje plačiai tiriama parametrai galintys daryti įtaką į šalį pritraukiamiems tiesioginių užsienio investicijų srautams (žr. 3 lentelę). Nagrinėjami veiksniai neapsiriboja ekonominiais parametrais – taip pat vertinama geografinė šalies padėtis, žmogiškieji išteklių ir įmonių finansiniai duomenys. Trečioje lentelėje pateikiami dažniausiai vertinami tiesioginių užsienio investicijų veiksniai juos grupuojant atsižvelgiant į Ruplienės (2013) ir Copenhagen Economics (2016) pateiktą klasifikavimą.

3 lentelė. Mokslinėje literatūroje analizuojami tiesioginių užsienio investicijų veiksniai

Straipsnio autoriai (metai)	Paklausos veiksniai		Kaštų veiksniai				Specifiniai šalies veiksniai			Rizikos veiksniai	
	Investicijas pritraukiančios šalies BVP	Investuojančios šalies BVP	Faktinis pelno mokesčio tarifas	Efektyvus pelno mokesčio tarifas (EATR/EMTR)	Mokesčio tarifų skirtumai (angl. Tax differential)	Valiutos kursas	Darbo jėgos kaštai	Atstumas tarp šalių	Rinkos atvirumas	Nedarbo lygis	Inflacija
Cassou (1997)											
Bénassy-Quéré, Fontagné, ir Lahrière-Révil (2005)											
Demirhan ir Masca (2008)											
Azémar ir Delios (2008)											
Bellak ir Leibrecht (2009)											
Egger ir Maria Radulescu (2011)											
Raudonen ir Freytag (2012)											
Klemm ir Van Parys (2012)											
Sato (2012)											
Becker, Fuest, ir Riedel (2012)											
Hansson ir Olofsdotter (2014)											
Diamond, Zodrow ir Carroll (2015)											
Kersan-Skabic (2015)											
Jones ir Temouri (2016)											
Wach ir Wojciechowski (2016)											
Abdioglu, Binis ir Arslan (2016)											
Economou, Hassapis ir kt. (2017)											

Kaip matyti iš trečioje lentelėje pateikiamų duomenų, populiariausi moksliniuose tyrimuose yra rinką apibūdinantys veiksniai. Rinkos dydis ir potencialas įvertinamas BVP dydžiu: BVP augimo tempas, BVP vienam gyventojui. Kai kurie autoriai taip pat tiria investuojančios šalies BVP. Šis dydis gali būti panaudojamas gravitacijos modelyje arba analizuojant šalių tarpusavio tiesioginių investicijų srautus. Visi mokslininkai nurodo egzistuojančią teigiamą užsienio investicijų priklausomybę nuo BVP dydžio.

Tarp nagrinėtų mokslinių straipsnių dažniausiai į modelius buvo įtraukiami su kaštais susiję veiksniai. Verslo mokestinė našta įvertinama nominaliais arba efektyviais mokesčio tarifais. Remiantis teoriniais aspektais, didesnis pelno mokestis mažina šalies patrauklumą tarptautinėje rinkoje. Analizuojant dvišalius tiesioginių užsienio investicijų srautus į modelius įtraukiami pelno mokesčio tarifų skirtumai. Klyvienės (2013) nuomone, tarptautinėms įmonėms yra svarbesni mokesčių tarifų skirtumai tarp šalių nei tiesiog nominalūs tarifai užsienio šalyje. Economou ir kt. (2017) tyrimas

patvirtino tiesioginių užsienio investicijų priklausomybę nuo pelno mokesčio tarifų, tačiau taip pat buvo atskleista, jog investuotojams svarbi paprasta, aiški ir skaidri mokesčių sistema. Sato (2012) siūlo plėsti tyrimų kryptis įtraukiant į tiesioginių užsienio investicijų analizę pridėtinės vertės mokestį. Autoriaus teigimu, nors pridėtinės vertės mokesčių našta tenka ne verslo subjektui, mokestis gali būti aktualus veiksnys užsienio investuotojams.

Darbo jėgos kaštai tyrimuose įvertinami skirtingais parametrais: vidutiniu darbo užmokesčiu, realiomis darbo jėgos sąnaudomis. Visi kaštų veiksniai siejami su tiesioginėmis užsienio investicijomis atvirkštine priklausomybe. Economou ir kt. (2017) teigia, kad darbo kaštų veiksnys yra svarbus vertikalioms arba į eksportą orientuotoms investicijoms. Tačiau pastarieji autoriai taip pat pabrėžia, kad savaimė žemi darbo jėgos kaštai ne visuomet gali būti susieti su didesnėmis tiesioginėmis investicijomis, kadangi joms taip pat reikalingi žmogiškieji ištekliai ir darbo jėgos kokybė. Tuo tarpu Demirhan ir Masca (2008) tyrimo rezultatai neparodė, kad gamybos sektoriaus darbo jėgos kaštai yra statistiškai reikšmingas veiksnys pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas į besivystančias šalis.

Valiutos kursą ir tiesiogines užsienio investicijas sieja neigiamas ryšys. Esant aukštiesiems valiutos kursams, investicijas pritraukiančios šalies kapitalas brangsta investuojančios šalies atžvilgiu, todėl mažėja pritraukiami investicijų srautai (Cassou, 1997).

Iš specifinių investicijas pritraukiančios šalies veiksnių tiesioginių užsienio investicijų regresiniuose modeliuose dažnai pasitaiko atstumas tarp šalių (neigiamas ryšys), rinkos atvirumas (teigiamas ryšys) bei nedarbo lygis (neigiamas ryšys). Raudonen ir Freytag (2012) atliktas tyrimas patvirtino, kad šalys yra linkusios investuoti į tiek geografiniu, tiek kultūriniu požiūriu artimesnes šalis.

Populiariausias iš šalies rizikos veiksnių yra infliacija. Infliacija įvertina ekonomikos stabilumą, kainų kaitą, todėl veiksnys priskiriamas prie rizikos grupės. Abdioglu ir kt. (2016) teigimu, infliaciją ir tiesiogines užsienio investicijas siekia atvirkštinė priklausomybė: investuotojai aukštesnę infliacijos lygį priima kaip nestabilios ir mažai disciplinuotos monetarinės politikos signalą.

Pastebima, kad nominalūs pelno mokesčių tarifai tiesioginių užsienio investicijų veiksnių tyrimuose naudojami dažniau nei efektyvūs mokesčių tarifai. Taip pat pastebėta, kad su darbu susiję mokesčiai retai įvertinami kaip atskiras veiksnys nuo darbo užmokesčio. Mokesčių sistema įmonės veiklos rezultatus veikia trimis būdais: per pelno mokestį, per darbdavio privalomas socialinio draudimo įmokas ir per taikomas mokesčių lengvatas, mokesčių apskaitos taisykles. Todėl galima teigti, kad vykdant tyrimus tiesioginių užsienio investicijų veiksnių nustatymo kryptimi yra naudinga iširti ne tik kiekvieno iš mokesčių įtaką, bet ir bendrą verslui tenkančią mokesčių našta.

2.3. Verslo mokesčių įtaka tiesioginėms užsienio investicijoms moksliniuose tyrimuose

Kiekvienai įmonei poveikį daro šalies mokesčių sistema. Taikomos mokesčių apskaitos taisyklės: leidžiami atskaitymai, nusidėvėjimo apskaita, mokestinės lengvatos, kapitalo pajamų apmokestinimas – visa tai veikia įmonės sumokamų mokesčių dydį. Kai kurie įmonių mokami mokesčiai (pvz.: PVM, akcizai) yra priskiriami vartojimo mokesčiams, kadangi jų našta verslas perkelia prekių ar paslaugų vartotojams kainos pavidalu. Klyvienės (2013) teigimu, šalis, kuri turi aukštesnius pelno mokesčius, yra veikiama dviem būdais: sumažėja pritraukiami užsienio investicijų srautai ir mažėja apmokestinama bazė – valstybės biudžeto pajamos.

Galima išskirti du svarbiausius įmonės veiklos rezultatams mokesčius – tai pelno mokestis ir darbdavio privalomo socialinio draudimo mokestis. Tačiau egzistuoja skirtingos nuomonės dėl privalomų socialinio draudimo įmokų priskyrimo mokesčiams – oponuojama, kad šios įmokos yra ne mokesčiai bet darbo užmokesčio dalis.

Pasak Lammersen (2002), įmonės mokestinė našta turi įtakos dviem probleminėms įmonės valdymo sritims:

- Sprendimų priėmimas – mokesčių našta yra svarbi ranguojant alternatyvas, jei viena iš alternatyvų tampa priimtinesnė po mokesčių mokėjimo;
- Konkurencija – mokesčių naštos poveikis išryškėja, kai dvi konkuruojančios įmonės yra panašaus arba vienodo lygio prieš apmokestinimą, tačiau po mokesčių viena iš jų tampa mažiau konkurencinga.

Gilinantį į mokesčių naštos įtaką sprendimų priėmimo procesui, Lammersen (2002) išskiria investavimo sprendimus kaip svarbiausius iš visų. Investavimo sprendimai turi dvi kryptis: investicijų lokacijos ir investicijų finansavimo. Verslui tenkanti mokesčių našta gali turėti įtakos priimant abiejų tipų investavimo sprendimus. Kadangi verslo mokesčių našta kiekvienoje šalyje skiriasi, investuotojai dažnai ieško palankesnių investavimo galimybių užsienyje. Pasirinkę investuoti užsienyje, jie gali gauti papildomą naudą iš ekonominės rentos² (Lammersen, 2002), darbo jėgos kaštų skirtumų, mokesčių tarifų skirtumų. Investicijų finansavimas gali būti gaunamas iš trijų šaltinių: nepaskirstyto pelno, įstatinio kapitalo didinimo arba skolinantis iš finansinių institucijų ar kitų rinkos dalyvių. Visų finansavimo šaltinių apmokestinimo taisyklės bei tarifai taip pat gali skirtis priklausomai nuo šalies mokesčių sistemos ir kitų aspektų, todėl palankiausio mokesčių atžvilgiu ir atitinkančio įmonės strategiją finansavimo šaltinio pasirinkimas, gali padidinti įmonės akcininkams kuriamą vertę.

² Ekonominė renta - Gaunamų už gamybos veiksnius pajamų dalis didesnė už tų veiksmių alternatyviuosius kaštus, t. y. gamybos veiksmio teikiamų pajamų ir jo reprodukcijos sąnaudų skirtumas. Sudarydama nuomos mokesčio už žemę bei kitų išteklių dalį, su tuo mokesčiu nesutampa. (Ekonomikos terminų žodynas, n.d.)

Pagrindinės konkurencijos rinkoje priemonės – kaina ir produktų kokybė. Užsienio investuotojai dažnai turi nusistatę siekiamus naujos įmonės veiklos rezultatus (pvz. grynąjį pelningumą). Tokiu atveju aukštas pelno mokestis, gali lemti būtinybę didinti produkcijos kainas arba mažinti pardavimo savikainą (prastėtų kokybę). Privalomų darbdavio socialinio draudimo įmokų tarifų ir kitų susijusių mokesčių įtaka nėra tokia akivaizdi, tačiau ne mažiau svarbi. Aukštas darbo jėgos apmokestinimas prisideda prie savikainos arba veiklos sąnaudų. Todėl norint pasiekti tam tikrą pelningumo lygį gali tekti mažinti išlaidas mažinant darbo užmokestį (grėsmė nesudominti reikiamos kvalifikacijos darbuotojų), kitas gamybos sąnaudas arba didinat prekių/paslaugų kainas. Dėl šių priežasčių investuotojams svarbu dar pradinėje investicijų vykdymo stadijoje įvertinti mokesčių optimizavimo galimybes, nustatyti mažiausias galimas kainas, palyginti jas su kainomis rinkoje.

2.3.1. Pelno mokesčio įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimo metodai

Mokslinėje literatūroje, analizuojant tiesioginių užsienio investicijų veiksnius, didelis dėmesys skiriamas pelno mokesčio tarifų įtakai pritraukiant investicijas. Nors straipsnius sieja ta pati tematika, autoriai į problemą gilinaisi skirtingais aspektais ir kelia skirtingus tikslus.

Azėmar ir Delios (2008), Diamond, Zodrow ir Carroll (2015) teigia, kad pastaraisiais dešimtmečiais besivystančios šalys, siekdamos konkuruoti tarptautinėje rinkoje, smarkiai mažino pelno mokesčio tarifus. Įsisiūbavusi mokesčių konkurencija palietė ne tik besivystančias šalis, tačiau taip pat ir aukšto ekonominio lygio šalis. Nors egzistuoja šalys, kurios neįsitraukė į tarptautinę mokesčių konkurenciją (viena iš jų JAV), neįmanoma išvengti kitų šalių įtakos siekiant pritraukti tiesiogines investicijas iš užsienio. Mažesni mokesčiai užsienio šalyse gali paskatinti vietos verslą perkelti veiklą į užsienį, taip pat didesni mokesčiai, lyginant su užsienio šalimis, atbaido potencialiai galimas pritraukti tiesiogines užsienio investicijas.

JAV atvejį tyrė Diamond ir kt. (2015). Autoriai analizuoja JAV vykdomas užsienio investicijas bei pritraukiamas į JAV tiesiogines užsienio investicijas, siekdami išsiaiškinti, kokią įtaką pasaulyje mažėjantys pelno mokesčio tarifai padarė JAV ekonomikai, kadangi JAV pelno mokesčio tarifas pastaruosius dešimtmečius beveik nekito. Tyrimo rezultatai parodė, kad JAV pelno mokesčio reforma (pelno mokesčio tarifo mažinimas) į JAV pritrauktų didesnes užsienio investicijas ir sumažintų kapitalo nutekėjimą. 2017 m. JAV įvykdyta pelno mokesčio reforma: tarifas sumažintas nuo 35 iki 21 proc. Heinemann ir kt. (2018) atliko reformą įvertinančią tyrimą ir nustatė, kad dėl reformos įgyvendinimo JAV turėtų sulaukti 411 mlrd. Eur tiesioginių užsienio investicijų iš Europos Sąjungos šalių.

Sato (2012) vykdytas tyrimas OECD šalims parodė, kad sumažinus pelno mokesčio tarifą 1 proc., galima tikėtis 2,4 proc. didesnių tiesioginių užsienio investicijų srautų. Taip pat teigiama, kad pelno mokesčio tarifai turi neigiamos įtakos tiek tiesioginių užsienio investicijų kiekiui, tiek

pritraukiamų investicijų kokybei, kuri vertinama per sukuriamą apmokestinimo bazę ir darbo jėgos intensyvumą. Becker ir kt. (2012) tyrimas atskleidė, kad 1 proc. padidėję pelno mokesčio tarifai sumažina tiesiogines užsienio investicijas 1,59 proc., o įmonės mokestinę bazę – 2,6 proc. Cassou (1997) tyrimas išsiskiria, kadangi įvertino ne tik investicijas priimančios šalies pelno mokesčio tarifus, tačiau taip pat ir investicijas vykdančios šalies. Kaip tikėtasi buvo nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys: šalyje didėjant pelno mokesčio tarifams, investuotojai daugiau investuoja užsienyje.

Vertinant pritraukiamus tiesioginių užsienio investicijų srautus šalių išsivystymo kontekste, galima teigti, kad mokesčių našta verslui turi didesnę įtaką tiesioginių investicijų pritraukimui besivystančiose šalyse. Investuotojai, pasirinkdami investuoti į besivystančias šalis, turinčias žemesnius mokesčių tarifus, kompensuoja žemesnį rinkos potencialą ir prastesnius makroekonominius rodiklius palankia fiskaline aplinka (Azémar ir Delios, 2008).

Tačiau kai kurie mokslininkai nesutinka dėl pelno mokesčio tarifų svarbos tiesioginių užsienio investicijų srautams. Miškinis ir Miknevičiūtė (2011) teigia, kad nėra efektyvu sudaryti užsienio investuotojams patrauklią politinę ir mokestinę aplinką, kadangi dauguma šalių tai jau įvykdė ir tai tapo nebeveiksminga. Todėl autoriai (Miškinis ir Miknevičiūtė, 2011; Klemm ir Van Parys, 2012) tiria finansinių, fiskalinių ir ekonominių iniciatyvų (laisvosios ekonominės zonos, mokesčių „atostogos“, kreditai užsienio investicijoms ir kitos priemonės) poveikį pritraukiamiems investicijų srautams iš užsienio. Vis dėlto Miškinių ir Miknevičiūtės (2011) vykdyto tyrimo rezultatai parodė, kad investuotojai iš fiskalinių iniciatyvų palankiausiai vertina pelno mokesčio tarifo mažinimą.

Bénassy-Quéré ir kt. (2005) teigia, kad mokesčių tarifų įtaka tiesioginių užsienio investicijų kiekiui pasižymi asimetriškumu: žemesni mokesčių tarifai neturi reikšmingos įtakos pritraukiant investicijų srautus, tačiau aukštesni mokesčių tarifai „atbaido“ naujas užsienio investicijas. Taip pat autoriai pažymi, kad mokesčių tarifų ir užsienio investicijų ryšys neturėtų skatinti įvesti nulinio apmokestinimo (angl. race to the bottom), kadangi egzistuoja ir daugiau veiksnių, kuriuos koreguojant galima pritraukti investicijas. Kersan-Skabic (2015) ir Wach ir Wojciechowski (2016) tyrimų rezultatai neparodė, kad mokesčių tarifai yra statistiškai reikšmingi pritraukiamoms užsienio investicijoms. Pasak Wach ir Wojciechowski (2016), anksčiau investuotojai užsienio investicijų vykdymo paskata buvo efektyvumas (minimalus darbo užmokestis, pelno mokesčio tarifas, neužimtumo lygis šalyje), tačiau dabar investuotojai daugiau dėmesio skiria atstumui tarp šalių, darbo našumui bei užsienio investuotojų apsaugos laipsniui.

Vykdam su pelno mokesčių tarifais susijusius tyrimus iškyla klausimas, kokie pelno mokesčio tarifai yra tinkamiausi ir informatyviausi. Kersan-Skabic (2015) teigia, kad plačiausiai tyrimuose naudojamas nominalus mokesčių tarifas, kuris yra lengvai interpretuojamas ir pasiekiamas. Azémar ir Delios (2008), Klemm ir Van Parys (2012) pažymi, kad nominalūs mokesčių tarifai besivystančiose šalyse dažnai yra vieninteliai prieinami duomenys. Tačiau naudojant nominalius pelno mokesčio

tarifus negalima tiksliai įvertinti apmokestinamos bazės dydžio, išskaitymų iš apmokestinamo pelno, mokesčių kompensavimo ir kitų mokesčių lengvatų (Kersan-Skabic, 2015; Bénassy-Quéré ir kt., 2005; De Mooij ir Ederveen, 2008). Galima teigti, kad nominalus tarifas neatspindi realios pelno mokesčio naštos.

Bénassy-Quéré ir kt. (2005) analizuoja skirtingų pelno mokesčių tarifų (efektyvių ir nominalių) taikymo problemą ir siekia išsiaiškinti, kaip skirtingai įvertintas pelno mokestis lemia pritraukiamus tiesioginių užsienio investicijų srautus. De Mooij ir Ederveen (2008) vykdo tyrimą ta pačia kryptimi – siekia išsiaiškinti tiesioginių užsienio investicijų jautrumą pelno mokesčio tarifams atsižvelgiant į skirtingus investicijų ir mokesčio tarifo vertinimo metodus. O Bellak ir Leibrecht (2009) atskleidė skirtumus, gautus tyrime naudojant nominalius mokesčių tarifus ir efektyvius mokesčių tarifus: efektyvių tarifų daroma įtaka buvo didesnė nei nominalių tarifų.

Autorių diskusija dėl nominalaus pelno mokesčio tinkamumo tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą lemiančių veiksnių tyrimuose skatina klausimą, kokios ypatybės skiria efektyvius ir nominalius pelno mokesčio tarifus. Mokesčių naštos vertinimui atlikti sudarytos įvairios metodologijos. Įprasta išskirti dvi pagrindines verslo mokesčių vertinimo kryptis:

- 1) Nominalūs mokesčių tarifai;
- 2) Efektyvūs mokesčių tarifai.

Paprasčiausias mokesčių naštos vertinimas yra vykdomas naudojant nominalius pelno mokesčio tarifus. Kaip aptarta (žr. 3 lentelę), moksliniuose tyrimuose nominalūs pelno mokesčio tarifai dažnai tampa vienu pagrindiniu parametru aiškinant ryšius tarp kapitalo srautų judėjimo ir verslo mokesčių naštos. Šis vertinimo metodas yra populiarus, kadangi yra paprastas ir aiškus. Duomenys apie šalyse nustatytus pelno mokesčio tarifus yra lengvai prieinami, o tokių tyrimų rezultatai lengvai interpretuojami. Lammersen (2002) teigia, kad nominalūs mokesčių tarifai gali būti labai informatyvūs: atskleidžia pelno perkėlimo galimybes, aktualias investuotojams, neturintiems galimybių įvertinti mokesčių sistemos detalčiau. Taip pat nominalūs mokesčių tarifai yra naudingi, nes juos lyginant su efektyviais mokesčių tarifais (ETR), galima susidaryti įspūdį apie šalyje naudojamas mokesčių iniciatyvas ir lengvatas (Nicodème, 2001). Vis dėlto pripažįstama, kad nominalūs mokesčių tarifai nėra geriausias būdas vertinti verslo mokesčius, kadangi dažniausiai jie neatskleidžia realios mokesčių naštos.

Paprastai galima teigti, kad efektyvūs mokesčių tarifai parodo realią mokesčių našą. Fullerton (1983) teigia, kad efektyvūs mokesčių tarifai yra skirti įvertinti mokesčių našą atsižvelgiant į mokesčių iniciatyvas, lengvatinius tarifus, apmokestinamos bazės apskaičiavimo taisykles ir kitus veiksnius galinčius padidinti arba sumažinti mokamus mokesčius. Pagrindiniai skirtumai tarp verslui tenkančios mokesčių naštos atsiranda ne tik dėl pelno mokesčių tarifų, tačiau taip pat dėl skirtingų dividendų apmokestinimo, kapitalo pajamų apmokestinimo, nusidėvėjimo apskaitos skirtumų,

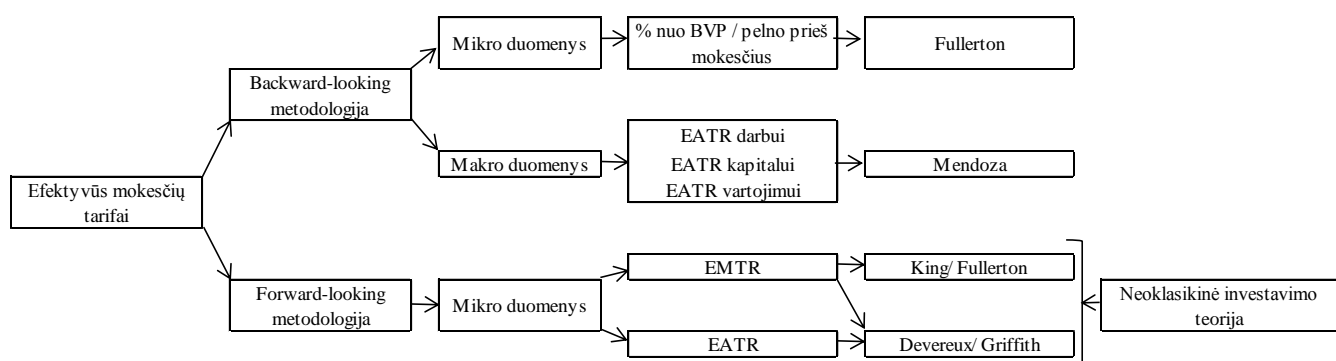
leidžiamų mokesčių atskaitymų ir kitų aspektų. Fullerton (1983) pabrėžia svarbą žinoti, koku tikslu apskaičiuoti efektyvūs mokesčių tarifai bus naudojami, kadangi tai nulems, kokia efektyvių tarifų skaičiavimo metodologija yra tinkamiausia ir pateiks geriausiai situaciją atspindinčius rezultatus.

Fullerton (1983, p. 3) susistemina ankstesniuose tyrimuose naudotus efektyvius mokesčių tarifus ir pateikia keturis efektyvių mokesčių tipus:

- Vidutiniai efektyvūs pelno mokesčio tarifai (angl. Average effective corporate tax rate). Apskaičiuojamas kaip pelno mokesčio ir „teisingai įvertintų“ įmonės pajamų;
- Vidutiniai efektyvūs įmonės mokesčių tarifai (angl. Average effective total tax rates). Įvertina ne tik pelno mokesčių, bet ir nuosavybės ir pajamų mokesčius;
- Ribiniai efektyvūs pelno mokesčio tarifai (angl. Marginal effective corporate tax rates). Įvertina investicijų pelningumo prieš mokesčius ir realaus įmonės pelningumo po mokesčių skirtumus.
- Ribiniai efektyvūs įmonės mokesčių tarifai (angl. Marginal effective total tax rate). Gali įvertinti nuosavybės ir pajamų mokesčius.

Fullerton (1983) nagrinėjamus efektyvius mokesčių tarifus galima išskirti į dvi grupes: vidutinius (angl. EATR) bei ribinius (angl. EMTR). Vidutiniai efektyvūs mokesčių tarifai apskaičiuojami pagal paprastą principą – tai sumokamų mokesčių dalis nuo tam tikrų pajamų ar pelno. Tačiau autorius pabrėžia, kad šie tarifai įvertina tik einamuosius pinigų srautus, kurie dėl iš anksto sumokėtų mokesčių, mokesčių atidėjimų nebūtinai atspindi tikrą laikotarpio situaciją. Kita grupė efektyvių tarifų yra ribiniai efektyvūs pelno arba visų mokesčių tarifai. Šie tarifai leidžia įvertinti įmonės ateities perspektyvas: infliaciją, tikėtinus nominalių tarifų pokyčius, kreditus, leidžiamas nusidėvėjimo normas. Praktikoje dažniausiai naudojami efektyvūs mokesčių tarifai, paremti pelno mokesčiu.

Fullerton (1983) pateikti efektyvūs mokesčių tarifai gali būti priskiriami dviem pagrindinėms efektyvių mokesčių tarifų skaičiavimo metodologijoms: *backward-looking* ir *forward-looking* (žr. 4 pav.).

4 pav. Efektyvių mokesčių tarifų klasifikacija (adaptuota pagal Lammersen, 2002, p. 33; Nicodème, 2001; Fullerton, 1983)

Efektyvūs mokesčių tarifai skirstomi į dvi pagrindines kategorijas pagal skaičiavimuose naudojamą metodologiją: *backward-looking* efektyvūs mokesčių tarifai ir *forward-looking* efektyvūs mokesčių tarifai (žr. 4 pav.). *Backward-looking* metodologija remiasi dabartiniiais arba istoriniais duomenimis. Tai gali būti įmonės finansinių ataskaitų duomenys (mikro duomenys) arba šalies nacionalinių sąskaitų duomenys (makro duomenys). Prie *backward-looking* mikro duomenims apskaičiuotų tarifų galima priskirti Fullerton (1983) pateiktus EATR tarifus. Tuo tarpu Mendoza (1994) pateikė tris mokesčių naštos įvertinimo atskiroms ekonominėms funkcijoms rodiklius: EATR darbui, EATR kapitalui bei EATR vartojimui, kurie remiasi *backward-looking* metodologija ir makro duomenimis.

Forward-looking metodologija įvertina įmonės ateities perspektyvas ir numatomą mokesčių našta. Skaičiuojant ETR pagal šią metodologiją, daromos įvairios prielaidos ir atliekamos įmonės pajamų, pinigų srautų ir kitų parametrų prognozės. Kitaip tariant, *forward-looking* metodologijos efektyvūs mokesčių tarifai įvertina mokesčių našta, atsirasiančią dėl konkretaus įmonės valdymo sprendimo įgyvendinimo (pvz. investicinio projekto). Įprastai *forward-looking* metodologija naudoja mikro lygio duomenis, tačiau taip pat galimas jų pritaikymas nacionaliniu lygmeniu. *Forward-looking* efektyvių mokesčio tarifų skaičiavimo metodologija yra paremta neklasikine investavimo teorija. Pradinį *forward-looking* skaičiavimo metodą išplėtojo King/Fullerton (Lammersen, 2002), kurie pateikė efektyvius ribinius mokesčių tarifus. Vėliau, remiantis King/Fullerton pateikta metodologija, Devereux ir Griffith (1998) apskaičiavimo EATR – efektyvius vidutinius mokesčių tarifus. Kaip teigia Sorensen (2008), EATR yra EMTR yra nominalių mokesčių tarifų svartiniai vidurkiai.

Skirtingomis metodologijomis remiantis apskaičiuoti efektyvūs mokesčių tarifų pateikiami rezultatai gali varijuoti. Kadangi efektyvūs mokesčių tarifai yra skaičiuojami dėl įvairių tikslų, neįmanoma nustatyti vieno tinkamiausio ir geriausio efektyvaus mokesčio tarifo skaičiavimo metodo. Todėl yra labai svarbu suprasti skirtumus tarp skirtingų efektyvių mokesčių tarifų ir pasirinkti tą, kuris leistų tiksliausiai įvertinti mokesčių našta reikiamu aspektu.

Trumpai tariant, *backward-looking* metodologija naudinga tuomet, kai norima nustatyti mokesčių naštos pasiskirstymą šalyje, įvertinti mokesčių sistemos įtaką makroekonominiams rodikliams ar mokesčių sistemos įtaką įmonės pinigų srautams. *Forward-looking* metodologija geriau atspindi mokesčių naštos įtaką verslo sprendimų priėmimui, konkurencijai. Taip pat *forward-looking* efektyvūs tarifai įvertina mokesčių sistemų skirtumus, todėl lyginamoji šalių analizė tampa tikslesnė. *Forward-looking* efektyvūs tarifai tinkamiausi, kai reikia palyginti alternatyvas ir iš jų išsirinkti vieną. Lammersen (2002) ir Sorensen (2008) pabrėžia, kad EATR itin aktualus įmonės investicijų lokacijos sprendimams. Įmonė siekianti maksimizuoti pelną, pasirinks investicijas vykdyti toje šalyje, kurioje tikėtis didžiausio pelningumo po mokesčių, o tai priklauso nuo vidutinių efektyvių mokesčių tarifų. Efektyvūs ribiniai mokesčių tarifai naudojami įvertinti verslo mokesčių naštos efektui įmonės

finansavimo sprendimams. Taip pat tarifai gali būti naudingi nustatant verslo mokesčių įtaką įmonės konkurencingumui (Lammersen, 2002), o Sorensen (2008) pabrėžia, kad ribiniai tarifai yra svarbūs įmonės investicijų kiekiui ir veiklos apimtims. Taigi vertinant su investicijomis susijusius įmonės sprendimus galima sakyti, kad investicijų vykdymo vietos pasirinkimui didesnę įtaką turi vidutiniai efektyvūs mokesčių tarifai, o investicijų kiekiui – efektyvūs ribiniai mokesčių tarifai.

Toliau bus aptariamos kiekvienos iš efektyvių pelno mokesčių tarifų metodologijos pritaikymo galimybės vertinant mokesčių įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms.

Backward-looking metodologija naudojant mikro duomenis

Nicodème (2001) plačiau nagrinėja mikro *backward-looking* metodologiją ir pritaiko ją apskaičiuojant įmonei tenkančią mokesčių naštą. Egger, Loretz, Pfaffermayr ir Winner (2009) teigia, kad pagrindinis šio metodo privalumas – didelė nominalių mokesčių tarifų įtaka rezultatams, kadangi jie gali skirtis net šalies viduje. Anot autorių, tai leidžia lengviau suprasti įmonės veiksmus, nulemtus mokesčių. Tačiau išskiriamas ir trūkumas – įmonės veiklos sprendimai, mokesčių planavimas, nulemti tam tikrų išskirtinių aplinkybių ar įvykių praeityje, kurių pasikartojimo nesitikima, gali iškreipti apskaičiuotus efektyvius mokesčių tarifus. Nicodème (2001) pateikia kelis būdus apskaičiuoti efektyvius mokesčių tarifus naudingus pradinei verslo mokesčių naštos analizei įmonės lygmenyje.

Pirmasis EATR apskaičiuojamas kaip įmonės sumokamų mokesčių ir pelno iki mokesčių santykis Nicodème (2001):

$$\tau = \frac{T}{EBT + EXINC - EXCH} \quad (1)$$

Čia (T) yra įmonės mokamos pelno mokestis. Pelnas iki mokesčių apskaičiuojamas pagal paprastą pelno (nuostolio) ataskaitos lygybę, kur pagautė (EXINC) yra pridėjama prie pelno prieš mokesčius (EBT), o netekimai (EXCH) atimami. Tai vienas paprasčiausių efektyvių pelno mokesčio tarifų įvertinimo metodų, dažnai naudojamas mažų ir vidutinių įmonių valdyme. Nicodème (2001) pažymi, kad šis metodas naudingas įmonės „viduje“ vykdomai analizei bei palyginimui su taikomu nominaliu pelno mokesčio tarifu. Lyginant kelių šalių pelno mokesčius, šis efektyvus pelno mokesčio tarifas nėra tinkamiausias pasirinkimas dėl skirtumų apskaitos taisyklėse.

Kitas Nicodème (2001) pasiūlytas efektyvaus pelno mokesčio tarifo skaičiavimo metodas remiasi pardavimo pajamomis:

$$ETT = \frac{T}{OI} \quad (2)$$

Įmonės pelno mokesčiai (T) yra padalinami iš pardavimo pajamų (OI). Pagrindinis šio metodo trūkumas – gauti rodikliai yra labai maži, todėl nepatogūs naudoti. Taip pat rodiklio interpretacija yra dviprasmiška: mažas rodiklis gali reikšti ir mažus mokesčius, ir didelę savikainą, kurią kompensuoja didelės pardavimo kainos. Todėl šis metodas vertinti įmonės mokesčių naštą nėra populiarus ar dažnai naudojamas.

Kitas pateiktas rodiklis – mokesčių ir veiklos pelno (neįvertinus nusidėvėjimo ir amortizacijos) santykis (Nicodème (2001):

$$\tau = \frac{T}{GOP} . \quad (3)$$

Įmonės pelno mokesčiai (T) taip pat gali būti dalinami iš įmonės veiklos pelno (GOP). Autorius pabrėžia, kad veiklos pelnas turi būti apskaičiuotas neįvertinus nusidėvėjimo ir amortizacijos sąnaudų. Kaip teigiama, nusidėvėjimo apskaitos taisyklės gali reikšmingai skirtis tarp šalių. Taip pat nusidėvėjimo dydžiui didelės reikšmės gali turėti įmonės veiklos sritis. Todėl veiklos pelnas, neįvertinus nusidėvėjimo, yra tinkamesnis atskaitos parametras nei pardavimo pajamos ar pelnas prieš mokesčius. Mokesčių ir veiklos pelno santykis, įvertina įmonės pelno mokesčio našta ir leidžia atlikti paprastą lyginamąją įmonių analizę.

Apibendrinant galima teigti, kad *backward-looking* mikro metodologija apskaičiuoti efektyvūs pelno mokesčio tarifai yra patys paprasčiausi. Nors mokslinėje literatūroje pateikiamas ribotos šių rodiklių panaudojimo sritys (tinkami įmonės vidinei analizei ir lyginamajai analizei su nominaliais tarifais), dėl savo paprastumo ir lengvumo jie populiarūs ne tik tarp įmonių, bet ir statistinėse analizėse.

Forward-looking metodologija

Forward-looking metodologija apskaičiuojami efektyvūs mokesčių tarifai išsiskiria tuo, kad įvertina mokesčių įtaką galimiems įmonės veiklos sprendimams, ypač – investiciniams. Remiantis šia metodologija, efektyvūs mokesčių tarifai skaičiuojami atskirai įmonei. Tačiau, kaip teigia Egger ir kt. (2009), skaičiavimo formulės gali būti pritaikytos ir šalies efektyviam mokesčio tarifui įvertinti. *Forward-looking* metodologija grindžiama neoklasikiniu ekonomikos augimo modeliu, kuris pripažįsta tik tiesioginius ekonomikos augimo parametrus (Iamsiraroj, 2016).

Forward-looking efektyvių mokesčių tarifų skaičiavimo metodologija įvertina planuojamą papildomą mokestinę naštą, atsirasiančią dėl tam tikrų įmonės sprendimų. Kaip teigia Lammersen (2002), geriausiai įmonės ateities sprendimų ir mokesčių ryšį nusako efektyvūs ribiniai mokesčių tarifai (EMTR). Bendruoju atveju šie tarifai apskaičiuojami kaip pasirinkto atskaitinio parametro (pvz. pelningumo) vertės prieš mokesčius ir vertės po mokesčių skirtumas, padalintas iš vertės prieš mokesčius. Šis metodas itin tinkamas palyginti verslui tenkančios mokesčių naštos įtaką įgyvendinant investicinius projektus. Alternatyvos, kurios apskaičiuotas EMTR tarifas yra didesnis, patrauklumas investuotojui yra mažesnis, kadangi konkretaus investicinio projekto įgyvendinimas lems didesnius papildomus mokesčius. Nors *forward-looking* efektyvūs mokesčių tarifai buvo išplėtoti palengvinti įmonės sprendimų priėmimą, Djankov, Ganser ir kt. (2010) atlikta apklausa parodė, kad mažiau nei 13 proc. JAV įmonių naudoja EMTR rodiklius sprendimų priėmime. Rezultatai parodė, kad dažniausiai yra naudojami nominalūs mokesčių tarifai arba efektyvūs vidutiniai tarifai apskaičiuoti pagal įmonės

finansines ataskaitas (*backward-looking* metodologija). Viena to priežasčių – sudėtingas skaičiavimas taip pat metodo reikalaujamos pajamų, sąnaudų (pvz. investicinio projekto) prognozės.

Klasikinį *forward-looking* metodą pateikė *King/Fullerton*. Pirminis *King/Fullerton* tyrimo tikslas buvo nustatyti iniciatyvas investuoti į privatų nefinansinį sektorių kiekvienoje šalyje įvertinant tos šalies mokesčių sistemą (Lammersen, 2002). *King/Fullerton* modelis įvertina minimalų pelningumą prieš mokesčius, kuris yra reikalingas patenkinti akcininkų reikalavimus. Investicijų pelningumui prieš mokesčius gali būti naudojami kapitalo kaštai, kitaip tariant, minimali reikalaujama grąža iš investicijų prieš mokesčius. Kapitalo kaina priklauso nuo pasirinkto finansavimo šaltinio. Didesnis EMTR atskleidžia didesnę reikalaujamą minimalią grąžą prieš mokesčius. Jei tokia grąža negali būti pasiekama, optimalus investicijų kiekis mažėja arba investicijų į įmonę iš viso atsisakoma (Sorensen, 2008).

King/Fullerton efektyvių mokesčių tarifų (EMTR) modelis yra lengvai pritaikomas įmonės finansų valdyme. Apskaičiuoti EMTR leidžia pateikti reikšmingus šalių lyginamosios analizės rezultatus, kadangi rodikliai įvertina mokesčių sistemų skirtumus. Tačiau modelis taip pat turi ir trūkumų:

- Modelyje daroma prielaida, kad kapitalo kaštai yra mažesni arba lygūs investicinio projekto pelningumui. Kitaip tariant, visiškai ignoruojama nuostolių galimybė.
- Modelyje įmonė nesiekia minimizuoti savo finansavimo kaštų renkantis tam tikrą finansavimo šaltinį ar jų derinį.
- Modelis tinkamas tik tuomet, jei mokesčių sistemoje nevyksta reikšmingi pokyčiai ir situacija nekinta. Kitaip tariant, nėra įvertinama rizika ir neapibrėžtumas.
- Neįvertinama ekonominės rentos galimybė.
- Remiantis šiuo modeliu investiciniai sprendimai iš esmės priklauso nuo kapitalo apmokestinimo. Realioje situacijoje investicinius sprendimus taip pat lemia kiti mokesčiai susiję su prekyba, energetika, aplinkosauga, darbo jėga.

King/Fullerton sudarytą efektyvių ribinių tarifų skaičiavimo modelį koregavo ir tobulino Devereux ir Griffith (1998). Autoriai siekia atsakyti į klausimą, kodėl priimamas sprendimas investicijas vykdyti užsienyje ir kokią įtaką tokiam sprendimui turi verslui tenkanti mokesčių našta. Taip pat Devereux ir Griffith (1998) modelis nuo pradinio skiriasi tuo, kad įvertinama ekonominės rentos galimybė. Kaip teigia Lammersen (2002), pagrindinis modelių skirtumas slypi finansavimo šaltinių kainos vertinime. Modelyje susisteminama kapitalo kaštų įtaka darant prielaidą, kad finansavimas iš nepaskirstyto pelno bei didinant įstatinį kapitalą kainuoja tiek pat, o finansavimas skolintomis lėšomis yra pigesnis finansavimo būdas.

Lammersen (2002) teigia, kad Devereux ir Griffith (1998) metodologijos trūkumas lyginant su kitais metodais yra tai, kad didelė svarba suteikiama dividendų apmokestinimui skaičiuojant vidutinius

efektyvius tarifus. Šiame modelyje daroma prielaida, kad visos investicinio projekto pajamos yra išskarto paskirstomos akcininkams, o tai ne visada atspindi optimalų investuotojų elgesį.

Atlikus *forward-looking* efektyvių mokesčių tarifų metodologijos apžvalgą, galima teigti, kad šie rodikliai leidžia įvertinti mokesčius, susijusius su tam tikrų investicinių sprendimų priėmimu. Kitaip tariant, atskleidžiama, kokius papildomus mokesčių kaštus įmonė patirs dėl priimto sprendimo investuoti. Svarbus rodiklių privalumas tai, kad jie pasitarnauja lyginant kelias alternatyvas. Efektyvūs ribiniai mokesčių tarifai padeda priimant sprendimus dėl investicijų kiekio, o efektyvūs vidutiniai tarifai naudingi vertinant investicijų skirtingose šalyse galimybes ir pelningumą. Tačiau nepaisant to, kad *forward-looking* efektyvūs pelno mokesčio tarifai yra informatyvūs ir naudingi, praktinėje įmonės veikloje jie retai pritaikomi dėl skaičiavimo sudėtingumo ir reikalaujamų specifinių žinių.

Verslo mokesčių naštos vertinimas yra daugialypis uždavinys. Kaip aptarta, itin svarbu yra nustatyti mokesčių naštos vertinimo tikslą, mokesčių naštos subjektą, kadangi tai lems efektyvių mokesčių tarifų skaičiavimo metodologijos pasirinkimą. Be to, svarbu suprasti *backward-looking* ir *forward-looking* metodologijų skirtumus, jų panaudojimo sritis. Tik tinkamai pasirinkta efektyvių mokesčių tarifų skaičiavimo metodologija pateiks tikslius rezultatus ir leis daryti teisingas išvadas.

Kaip minėta, *backward-looking* metodologijos rodikliai gerai atskleidžia mokesčių daroma įtaką pagrindiniams makroekonominiais parametrams: taupymui, investavimui, darbo lygiui. Vis dėlto geriausi *backward-looking* rodiklių analizės rezultatai bus pasiekti juos interpretuojant kartu su kitais mokesčių parametrais. Taip pat pažymėtina, kad šie rodikliai pateiks klaidingas išvadas, jei egzistuoja mokesčių perkėlimas (angl. tax shifting), dėl kurio mokesčių našta tenka kitam objektui. Nors *forward-looking* metodologija laikoma tinkamiausia įmonės sprendimų priėmimo kontekste, Fullerton (1983) teigia, kad *backward-looking* metodologija apskaičiuotus mikro lygio efektyvius pelno mokesčio tarifus taip pat galima naudoti investiciniams sprendimams priimti. Autorius teigia, kad rodiklius veikia mokesčių lengvatos, infliacija, kapitalo pajamų apmokestinimas ir kiti faktoriai, kurie taip pat turi įtakos ir investiciniams sprendimams. Dėl to, nepaisant, kad *backward-looking* efektyvūs pelno mokesčio tarifai įvertina dabarties/praeities situaciją, galima daryti prielaidą, kad tokios pačios sąlygos veiks investicijas ir naudoti minėtus EATR įmonės valdymo sprendimų priėmime. Priešingą nuomonę pateikia Lammersen (2002). Pastarasis autorius teigia, kad *backward-looking* metodologija nėra tinkama vertinti efektyvius mokesčių tarifus įmonės veiklos sprendimų priėmimo kontekste, kadangi šie rodikliai dažniausiai negali būti susieti su konkrečiu sprendimu, ateities mokesčių mokėjimu, neišryškina parametrų, kurie lemia mokesčių atsiradimą dėl papildomų investicijų. Pasak autoriaus, įmonės lygmeniu *backward-looking* metodologija gali būti naudojama tik vertinant įmonės mokesčių planavimo ir valdymo efektyvumą.

Forward-looking metodologija vertina ateities perspektyvas susijusias su tam tikrais įmonės veiklos sprendimais. Šia metodologija apskaičiuoti efektyvūs mokesčių tarifai puikiai tinka atskleisti

mokesčių naštos įtaką sprendimų priėmimui, ypač investicinių. Kaip teigia Lammersen (2002), *forward-looking* efektyvūs mokesčių tarifai yra naudojami ne tik verslo valdyje, bet ir ekonominiuose sprendimuose, analizėse. Vertinant investicinius sprendimus, *forward-looking* EMTR efektyvūs mokesčių tarifai daugiausia informacijos suteikia apie investicijų kiekį. Tuo tarpu investicijų lokaciją geriau apibūdina *forward-looking* efektyvūs vidutiniai tarifai (Lammersen, 2002). Skirtingų sektorių įmonės itin skiriasi savo investicijų struktūra ir finansavimo galimybėmis, todėl pagal *forward-looking* metodologiją apskaičiuoti rodikliai šaliai, ne visada gali būti pritaikyti sektorių palyginimui. Pagal Egger, Loretz ir kt. (2009), nominalių pelno mokesčių tarifų pokytis (ar nusidėvėjimo atskaitymų pokytis) skirtinguose sektoriuose veikiančioms įmonėms turės nevienodą įtaką ir lems skirtingus efektyvių tarifų pokyčius. Tokį požiūrį patikslina Fullerton (1983), kuris teigia, kad efektyvūs vidutiniai pelno mokesčio tarifai yra tinkami palyginti skirtingas industrijas, rinkas, o ribiniai tarifai – skirtingoms investicijoms, turtui. Vertinant efektyvių vidutinių ar efektyvių ribinių mokesčių pasirinkimą iš vyriausybės pusės, Sorensen (2008) teigia, kad norint pritraukti į šalį tiesiogines užsienio investicijas turėtų būti mažinamas vidutinis efektyvus pelno mokesčio tarifas. Tačiau jei vyriausybės tikslas labiau skatinti vietines investicijas, didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas vidutiniam ribiniam pelno mokesčio rodikliui.

Kalbant apie metodologijų trūkumus ir privalumus, pažymėtina, kad *backward-looking* efektyvius pelno mokesčio tarifus yra lengva prognozuoti pagal istorinius duomenis. Nicodème (2001) pažymi, kad *backward-looking* efektyvūs mokesčių tarifai dažnai parodo mažesnę mokesčių našta investicijoms negu apskaičiuota pagal *forward-looking* metodologiją. Autorius daro prielaidą, kad skirtumas tarp metodologijų atsiranda, nes *forward-looking* metodologija ne visuomet sugeba įvertinti visų mokesčių atskaitymų ir panašių lengvatų galimybių. Becker ir Fuest (2004), kurie pateikia, tokia pat išvada, pažymi, kad tai nulemia leidžiami nusidėvėjimo atskaitymai, kurie modeliuojant *forward-looking* efektyvius mokesčių tarifus yra priimami griežtesni nei yra iš tiesų.

Taigi atlikus mokslinės literatūros apžvalgą galima teigti, kad *backward-looking* metodologija yra tinkamesnė šalių lyginamajai analizei, makroekonominių rodiklių analizei, mokesčių naštos pasiskirstymo tarp ekonominių funkcijų analizei. Tuo tarpu *forward-looking* metodologija – skirta ranguoti alternatyvas, ypač susijusias su įmonės investicinių sprendimų priėmimu, taip pat vertinti konkurencingumą tarp įmonių. Todėl vertinant tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo į šalį perspektyvas, tiksliausią informaciją turėtų pateikti būtent efektyvūs pelno mokesčio tarifai.

2.3.2. Darbo jėgos mokesčių įtakos tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimas

Darbo jėgos kaštai yra vienas svarbiausių veiksnių vertikalios investicijoms dažnai nagrinėjamas moksliniuose tiesioginių užsienio investicijų veiksnių tyrimuose. Ruplienės (2013) teigimu, tiek darbo užmokestis, tiek darbo jėgos mokesčiai yra įtraukiami į pagrindines tiesioginių

užsienio investicijų teorijas. Klyvienės (2013) atliktas tyrimas patvirtina įmonės darbo mokesčių svarbą tiesioginėms užsienio investicijoms. Ruplienė (2013, p. 39) pateikia tiesioginių užsienio investicijų teorijose išskiriamus su darbo jėga susijusius veiksnius:

1. Darbo jėgos kvalifikacija;
2. Darbo jėgos kaina;
3. Darbo jėgos mokesčių dydis;
4. Darbo jėgos mokesčių lengvatos;
5. Darbo jėgos rinkos apsauga;
6. Darbo jėgos mobilumas
7. Darbo jėgos lankstumas.

Tačiau atlikus mokslinių tiesioginių užsienio investicijų tyrimų apžvalgą pastebėta, kad įprastai yra įvertinami realūs darbo jėgos kaštai arba darbo užmokesčio lygis. Taigi su darbo jėga susiję mokesčiai arba yra įvertinami kartu su darbo užmokesčiu, arba iš viso neįtraukiami į tyrimus. Hansson ir Olofsdotter (2014) teigia, kad vyrauja įsitvirtinusi nuomonė, kad darbo jėgos apmokestinimas veikia produkcijos kaštus ir darbo produktyvumą, o kapitalo apmokestinimas – kapitalo srautus, tame tarpe ir tiesiogines užsienio investicijas. Todėl neretai darbo vietos apmokestinamas nėra išskiriamas kaip atskiras užsienio investicijas lemiantis veiksnys. Hansson ir Olofsdotter (2014) pateikia keletą to priežasčių:

- 1) darbo jėga nėra mobili arba mažiau mobili nei kapitalas;
- 2) tradiciniu požiūriu darbo jėgos apmokestinimas neturi įtakos investicijoms;
- 3) darbo jėgos apmokestinimo našta tenka darbuotojui.

Vis dėlto mokslininkai teigia, kad darbo vietos apmokestinimas turi įtakos tarptautinių įmonių lokalizacijos sprendimams. Mokesčių veiksnys tampa svarbiu tiesioginių užsienio investicijų kontekste, kai pasikeitus mokesčių tarifams, tam, kad išlaikytų to pačio kvalifikacijos lygio darbuotojos, įmonės yra priverstos didinti siūlomą darbo užmokestį. Todėl mažėja įmonės pelnas ir veiklos efektyvumas. Siekiant išlaikyti pelningumo lygį, įmonės yra priverstos didesnius su darbo jėga susijusius kaštus kompensuoti didesnėmis pardavimo kainomis arba mažesne produkcijos savikaina. Todėl mažesni darbdaviui tenkantys mokesčiai, reikšmingi mokesčių skirtumai tarp šalių gali būti stimulas pradėti vykdyti tiesiogines užsienio investicijas siekiant kaštų sumažino.

Pasak Egger ir Maria Radulescu (2011), darbo pajamų mokesčiai, tenkantys darbdaviui, didina įmonės kaštus ir taip mažina pelną, tuo tarpu darbuotojo mokami mokesčiai mažina darbuotojų pastangas, darbo produktyvumą ir taip pat netiesiogiai daro įtaką įmonės veiklos rezultatams. Hansson ir Olofsdotter (2014) priima tradicinį požiūrį: visa mokesstinė našta tenka darbuotojui, tačiau pabrėžia, kad net tuomet darbo vietos mokesčiai yra labai svarbūs įmonėms. Didėjančios konkurencijos sąlygomis, rinkoje vyksta nuožmi kova dėl aukštos kvalifikacijos darbuotojų, kuriuos pritraukti galima

siūlant konkurencingą darbo užmokestį ir palaikant darbuotojų pasitenkinimą juo, o tai reikalauja didesnių įmonės piniginių lėšų. Egger ir Maria Radulescu (2011) pabrėžia, kad ši konkurencija dėl darbuotojų itin svarbi tarptautinėms įmonėms, kurios dažnai perkelia gamybą ar kitus procesus į kitą šalį siekiant sumažinti kaštus ir pagerinti darbo efektyvumą arba ieškant sąlyginai pigios, bet aukštos kvalifikacijos darbo jėgos. Remiantis minėtų autorių įžvalgomis, galima teigti, kad darbo vietos apmokestinimas, veikia įmonės kaštus ir grynąjį pelningumą, o ilgalaikėje perspektyvoje ir į šalį pritraukiamus tiesioginių užsienio investicijų srautus.

Toliau trumpai aptarsime tiesioginių užsienio investicijų ir darbo mokesčių tarifų priklausomybę vertinusių mokslininkų tyrimus. Autorių (Hansson ir Olofsdotter, 2014; Egger ir Maria Radulescu, 2011; Bellak, Leibrecht ir Riedl, 2008) atliekamų tyrimų tikslai panašūs. Hansson ir Olofsdotter (2014) siekia atskleisti darbo vietos apmokestinimo įtaką pritraukiamoms tiesioginėms užsienio investicijoms ir palyginti ją su pelno mokesčio daroma įtaka. Autoriai remiasi Razin ir Sadka (2006) pateiktu dviejų žingsnių tiesioginių užsienio investicijų sprendimų priėmimo procesu: 1) sprendimas kur investuoti; 2) sprendimas kiek investuoti; ir įvertina mokesčių daromą įtaką abiem tarptautinių įmonių investiciniams sprendimams – lokalizacijos ir kiekio. Hansson ir Olofsdotter (2014) tyrimo rezultatai atskleidė, kad vidutiniai darbo jėgos apmokestinimo tarifai veikia bendrinius užsienio investuotojų sprendimus (pvz.: investuoti ar ne). Tuo tarpu ribiniai mokesčių tarifai lemia sprendimą, kiek investuoti. Dėl šios priežasties Hansson ir Olofsdotter (2014) tiria ribinių darbo mokesčių tarifų skirtumo tarp šalių ir efektyvių ribinių darbo mokesčių tarifų skirtumo tarp šalių įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms. Taip pat tyrimas atskleidė, kad aukštas darbo jėgos apmokestinimo lygis investuojančioje šalyje yra svarbesnis nei žemi mokesčiai investicijas priimančioje šalyje. Hansson ir Olofsdotter (2014) daro išvadą, kad pelno mokesčio tarifai buvo svarbesni tiesioginėms užsienio investicijoms praeityje, tačiau dėl Europos Sąjungoje vykstančių konvergencijos procesų, pelno mokesčių tarifų svarba mažėja, tuo tarpu darbo užmokesčio ir darbo apmokestinimo reikšmė varžybose dėl tiesioginių užsienio investicijų suintensyvėjo.

Egger ir Maria Radulescu (2011) sutelkia dėmesį į darbuotojo ir darbdavio mokesčių naštos palyginimą kalbant apie tiesioginių užsienio investicijų geografinę lokaciją. Pastarieji autoriai tyrimą vykdo dvejomis kryptimis: tiriama tiesioginė neigiama darbdavio mokesčių įtaka pritraukiamoms investicijoms ir netiesioginė neigiama darbuotojo mokamų mokesčių įtaka per darbo produktyvumo mažėjimą ir įmonės kaštų augimą. Autoriai taip pat tiria ir lygina darbo vietos apmokestinimo ir pelno mokesčio įtaką investicijoms. Egger ir Maria Radulescu (2011) iškelia tris hipotezes:

1) aukštesni darbuotojo darbo pajamų mokesčių tarifai sumažina galimybes pritraukti į šalį tiesiogines užsienio investicijas;

2) didesnis darbuotojo darbo pajamų apmokestinimo progresyvumas mažina šalies galimybes pritraukti tiesiogines užsienio investicijas;

3) aukštesni darbdavio mokesčių efektyvūs tarifai neigiamai veikia šalies galimybes pritraukti tiesiogines užsienio investicijas.

Egger ir Maria Radulescu (2011) tyrime naudoja tris apmokestinimo parametrus: darbuotojo mokami mokesčiai nuo vidutinio darbo užmokesčio; darbuotojo mokesčių progresyvumas; darbdavio mokami mokesčiai nuo vidutinio darbo užmokesčio. Kiekvienam iš jų Egger ir Maria Radulescu (2011) apskaičiavo po du rodiklius: absoliutinį ir skirtumą tarp investuojančios ir investicijas priimančios šalies. Egger ir Maria Radulescu (2011) tyrimo rezultatai patvirtino iškeltas hipotezes, tačiau taip pat rezultatai parodė, kad pelno mokestis yra svarbesnis nei darbuotojo pajamų apmokestinimo lygis. Daroma išvada, kad tiek darbdavio, tiek darbuotojo mokami mokesčiai yra reikšmingas tiesioginių užsienio investicijų veiksnys.

Bellak ir kt. (2008) tyrimas išsiskiria tuo, kad juose analizuojama, kaip skirtingais metodais įvertinti darbo kaštai lemia skirtingus darbo kaštų ir tiesioginių užsienio investicijų ryšio rezultatus. Taip pat autoriai į tyrimą įtraukia darbo produktyvumą kaip vieną iš užsienio investicijų veiksnių. Bellak ir kt. (2008) darbo jėgos kaštus įvertina dvejais rodikliais. Pirmasis – realūs darbo vieneto kaštai (angl. real unit labour costs), kurie įvertina santykį tarp darbo vieneto kaštų (darbo užmokestis ir darbuotojo mokami mokesčiai) ir nominalaus BVP vienam darbuotojui (Bellak ir kt., 2008). Kitaip tariant rodiklis įvertina darbuotojo perkamosios galios ir BVP santykį. Kitas darbo apmokestinimą įvertinantis rodiklis, naudojamas Bellak ir kt. (2008), yra darbo jėgos kaštai (angl. total labour costs), kuris įvertina bruto darbo užmokestį ir darbdavio mokamus mokesčius. Taip pat Bellak ir kt. (2008) vertina darbo jėgos produktyvumą, kuris yra susijęs su darbuotojo apmokestinimu. Bellak ir kt. (2008) teigia, kad didesnės darbo vieneto sąnaudos taip pat kaip ir bendros darbo jėgos sąnaudos veikia tiesiogines užsienio investicijas neigiamai, o darbo jėgos produktyvumas – teigiamai. Tačiau didžiausią įtaką tiesioginių investicijų srautams turi bendrai vertinami visi kaštų veiksniai.

Apibendrinant, galima teigti, kad darbo mokesčių naštos poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms nėra pakankamai ištirtas. Egzistuoja nuomonė, kad visa su darbo mokesčiais susijusi našta tenka darbuotojui. Visgi darbo mokesčių naštos veiksnys yra išskiriamas pagrindinėse tiesioginių užsienio investicijų teorijose (Ruplienė, 2013), o jo svarbą patvirtina mokslinių tyrimų rezultatai (Hansson ir Olofsdotter, 2014; Egger ir Maria Radulescu, 2011; Bellak ir kt., 2008).

Remiantis atlikta mokslinių tyrimų apžvalga, galima teigti, kad mokesčių tarifai ir mokestinė aplinka neabejotinai turi didelę reikšmę tarptautinėje rinkoje vykstančiam tiesioginių užsienio investicijų judėjimui. Verslo įmonės moka įvairius mokesčius, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai mažina įmonės pelną ir veiklos efektyvumą. Verslui tenkantys mokesčiai, kurių našta negali būti perkalta pirkėjams, yra vertinami kaip vienas iš įmonės kaštų veiksnių. Užsienio investuotojai, ypač siekiantys vertikalios integracijos, priimdami investicinius sprendimus įvertina ir lygina šalies pelno mokesčio, privalomų darbdavio mokesčių tarifus, mokestines lengvatas, kuriomis atsirastų galimybė pasinaudoti.

Plačiausiai analizuojama pelno mokesčio įtaka tiesioginėms užsienio investicijoms. Moksliniai tyrimai patvirtina, kad šalys, kuriose pelno mokesčių tarifai yra žemesni nei kitose šalyse, yra palankiau vertinamos užsienio investuotojų ir sulaukia didesnių tiesioginių užsienio investicijų srautų. Atliekant apžvalgą, atkreiptas dėmesys į tai, kad darbdavio mokami mokesčiai dažniausiai nėra išskiriami kaip atskiras užsienio investicijų veiksnys – jie apjungiami kartu su darbo užmokesčiu arba iš viso nevertinami. Todėl darant prielaidą, kad tiesioginių užsienio investicijų tyrimuose turėtų būti įvertinti visi mokesčiai, kurių našta tenka verslui, o taip pat ir bendra verslui tenkanti mokesčių našta.

2.4. Tiesioginių užsienio investicijų į pramonės ir gamybos sektorius ypatumai

Kaip aptarta ankstesniuose skyriuose, šalies ekonominiai rodikliai, teisinė ir mokesčių aplinka, kaštai yra svarbūs veiksniai pritraukiant kuo didesnius tiesioginių užsienio investicijų srautus. Atliekant mokslinių darbų apžvalgą, pastebėta, dažniausiai akcentuojamas pritraukiamas tiesioginių užsienio investicijų kiekis. Tačiau kaip pažymi Moran ir kt. (2017), Becker (2012), Guimón ir Filippov (2012), tiesioginių užsienio investicijų kiekis negali būti prilygintas kokybei. Šalių, ieškančių būdų pritraukti tiesiogines užsienio investicijas, tikslas yra ekonomikos augimo stimuliavimas. Dėl to šalys turėtų suteikti prioritetą tiesioginėms užsienio investicijoms, kurios kurtų aukštą pridėtinę vertę, didintų eksporto srautus, diegtų pažangias technologijas ir vykdytų mokslinius tyrimus. Vienas elementariausių būdų įvertinti tiesioginių užsienio investicijų potencialią naudą yra analizuoti pritraukiamų investicijų struktūrą pagal ekonominės veiklos sritis. Todėl yra svarbu suprasti, kaip skiriasi tiesioginių užsienio investicijų veiksniai skirtinguose ekonominės veiklos sektoriuose.

Šiuolaikinė ekonomika pasižymi deindustrializacijos procesais, kurie lemia ryškėjančią atskirtį tarp pramonės, žemės ūkio ir paslaugų sektorių tiesioginių užsienio investicijų. Duboz ir kt. (2016) teigimu, pokyčiai pastebimi net pačios gamybinės įmonės viduje: įmonės vis daugiau dėmesio skiria ne tik produkcijos gamybai, bet ir dizainui, marketingui, produkto koncepcijos kūrimui. Svarbu įvertinti, ar struktūriniai tiesioginių užsienio investicijų pokyčiai (didėja paslaugų sektoriaus užimama dalis, mažėja gamybos) turi reikšmingos įtakos ekonomikai.

Doytch ir Uctum (2011) tiria, kaip gamybos ir paslaugų sektorių tiesioginės užsienio investicijos veikia investicijas pritraukiančios šalies ekonomiką per tris kintamuosius: BVP, gamybos sektoriaus kuriamą pridėtinę vertę ir paslaugų sektoriaus kuriamą pridėtinę vertę. Autorių tyrimo rezultatai atskleidė, kad gamybos sektoriaus investicijų nauda ekonomikai yra ryškesnė žemų arba vidutinių pajamų šalyse bei šalyse, kuriose stipriau išvystyta pramonė. Taip pat atrastas skirtumas tarp skirtingų sektorių investicijų poveikio: žemų ir vidutinių pajamų šalyse į gamybos sektorių pritraukiamos užsienio investicijos ne tik skatina gamybos sektoriaus vystymąsi ir augimą, tačiau taip pat teigiamai veikia ir kitus sektorius (pvz. paslaugų). Gamybos sektoriaus įmonės yra potencialios kituose sektoriuose veikiančių įmonių klientės, kadangi jos naudojami finansinėmis, apskaitos, reklamos,

marketingo ir panašiomis paslaugomis. Duboz ir kt. (2016) papildo teigdami, kad gamybos įmonėms realizuoti produkciją, ypač eksportuojant, būtinos paslaugų sektoriaus įmonių teikiamos paslaugos. Tuo tarpu investicijos į paslaugų sektorių teigiamai veikia tik savo sektoriaus plėtrą, o dažnu atveju daro žalingą įtaką kitiems sektoriams, pvz. išnaudoja kvalifikuotos darbo jėgos resursus. Tad paslaugų sektoriaus tiesioginių užsienio investicijų teigiamas poveikis ekonomikai yra silpninamas neigiamo poveikio kitų sektorių veiklai. Dėl šios priežasties Doytch ir Uctum (2011) atliktame tyrime paslaugų sektoriuje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų nauda ekonomikai ne visuose sudarytuose modeliuose buvo statistiškai reikšminga. Taip pat vertinant paslaugų sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas, pastebėta, kad jos didžiausią ekonominę naudą atneša aukšto arba vidutinio pajamų lygio šalims, kuriose paslaugų sektorius užima sąlyginai nedidelę dalį visos rinkos. Taigi Doytch ir Uctum (2011), teigimu, tiesioginių užsienio investicijų perėjimo nuo gamybos prie paslaugų sektoriaus negalima vertinti vienpusiškai dėl skirtingų poveikio kryptių, tačiau taip pat autoriai išskiria šalių grupę, kuriai šie struktūros pokyčiai yra tik teigiami – tai šalys, kuriose vienodai stiprūs tiek pramonės, tiek paslaugų sektorių pagrindai.

Skirtingų sektorių tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikai gali reikšmingai skirtis, tad nenuostabu, kad veiksniai, lemiantys šių investicijų pritraukimą, taip pat ne visuomet sutampa. Tiesioginių užsienio investicijų charakteristikos gali nulemti tai, kokie veiksniai, tarp jų ir mokesčiai, bus aktualūs investuotojams. Overesch ir Wamser (2009) teigimu, mokslinės studijos patvirtino, kad skirtingas tiesiogines užsienio investicijas tas pats parametras veikia ne visuomet vienodai: jis gali skatinti, stabdyti investicijas arba iš viso būti neaktualus. Pavyzdžiui, užsienio investicijos į įmones, kurių produkcija didžiąją dalimi yra skirta eksportui, yra jautresnės mokesčių veiksniams nei investicijos į vietinei rinkai produktus ar paslaugas teikiančias įmones (Overesch ir Wamser, 2009; Mutti ir Grubert, H, 2004). Vienas iš tiesioginių užsienio investicijų veiksnių, kurio poveikio asimetriškumas sulaukia mokslininkų susidomėjimo yra investicijas priimančios šalies mokesčiai ir jų sistema. Overesch ir Wamser (2009) pateikia tris pagrindines sritis, kurios lemia mokesčių poveikio asimetriškumą:

- investuotojų motyvai;
- įmonės veiklos sritis;
- įmonės internacionalizacijos lygis.

Įmonių veiklos sritis ir jų mobilumas yra svarbus kalbant apie plyno lauko investicijas, kurios veiklą užsienyje pradeda nuo nulio, todėl atneša didžiausią pridėtinę vertę trumpuoju laikotarpiu. Pagal įmonės veiklos sritį įprasta įmones skirstyti į tris pagrindinius sektorius: žemės ūkį, gamybos sektorių ir paslaugų sektorių. Sektoriuose veikiančios įmonės pasižymi skirtingu mobilumo lygiu, o tai yra pagrindinis mokesčių poveikio investicijoms asimetriškumo šaltinis. Paslaugų sektoriaus įmonėms yra būdingas didelis mobilumas: įprastai veikla vykdoma nuomotose patalpose, didžiąją dalį turto sudaro

materialus kilnojamas arba nematerialus turtas. Tuo tarpu gamybos sektoriaus įmonės pasižymi mažu mobilumu dėl aukšto nekilnojamojo turto lygio. Tam kad galėtų pasinaudoti mokesčių konkurencija tarp šalių ir gauti ekonominės naudos dėl mokesčių tarifų skirtumų tarptautinėje rinkoje, įmonės turi perkelti dalį veiklos arba visą įmonę į mažesnių mokesčių tarifų šalį. Čia iškyta įmonės perkėlimo kaštų ir laiko sąnaudų problema, kurią tiesiogiai veikia įmonės mobilumo laipsnis. Gamybos sektoriaus įmonių įkūrimas ar perkėlimas į kitą geografinę teritoriją yra sudėtingesnis bei brangesnis nei paslaugų sektoriuje veikiančių įmonių. Tokiai įmonei priimti sprendimą perkelti veiklą į kitą geografinę vietovę reikia didesnių paskatų nei mobilumu pasižyminčiai įmonei (pvz. veikiančiai finansų sektoriuje). Analogiškai, šalys siekdamos pritraukti tiesiogines užsienio investicijas į gamybos sektorių, turi įdėti daugiau pastangų kuriant palankią investicinę aplinką bei ryškinant savo konkurencinius pranašumus prieš kitas šalis.

Overesch ir Wamser (2009) pažymi, kad atsižvelgiant į įmonės veiklos pobūdį skiriasi ir jos kapitalo mobilumas. Plačiau šį ryšį aiškina Becker ir kt. (2012), kurie tiria kaip pelno mokesčio tarifai veikia skirtingų ekonomikos sektorių tiesioginių užsienio investicijų sukuriamą apmokestinamąją bazę bei darbo pajamas. Pastarieji autoriai aiškindami ryšius tarp įmonės ar jos padalinių pelningumo ir mokesčių pateikia pavyzdį apie du investicinius projektus. Pirmasis investicinis projektas skirtas aukšto pelningumo sričiai, pvz. finansų skyrių, veiklai išplėsti. Becker ir kt. (2012) teigimu, tikintis aukšto veiklos pelningumo, įmonės investicijų lokacijos sprendimams didelę įtaką turi pelno mokesčio tarifai. Tikėtina, kad didelį pelningumą generuojantis įmonės padalinys bus perkeltas į mažų pelno mokesčių šalį. Becker ir kt. (2012) priešingą pavyzdį pateikia žemesnio pelningumo veiklos srityse (pvz. gamybos) veikiančioms įmonėms. Autorių teigimu, gamybos įmonėms būdingesni aukšti fiksuoti kaštai, didelė produkcijos ir paslaugų savikaina taip pat jos patiria daugiau darbo jėgos kaštų, leidžiamų nusidėvėjimo atskaitymų. Visa tai mažina įmonės apmokestinamąjį pelną, todėl pelno mokesčio svarba gamybinėms įmonėms sumažėja. Vis dėlto Becker ir kt. (2012) neteigia, kad tiesioginėms užsienio investicijoms į gamybos sektorių pelno mokesčio tarifai yra nereikšmingas veiksnys. Tad galima daryti išvadą, kad tiesioginėms užsienio investicijoms į gamybos sektorių, vykdomoms siekiant mažesnių kaštų ir didesnio efektyvumo, svarbiausi yra su pardavimo savikaina susiję veiksniai, o pelno mokesčio tarifas gali būti antraeiliumi veiksmu. Tuo tarpu įmonės veikloms, kurios pasižymi aukštu pelningumu, arba paslaugų sektoriaus įmonėms, ypatingai toms, kurių investicijų užsienyje tikslas išplėsti užimamą rinkos dalį, svarbesnis yra pelno mokesčio veiksnys, o ne su kaštais ir pardavimo savikaina susiję veiksniai.

Overesch ir Wamser (2009, p. 8) pateikia tiesioginių užsienio investicijų klasifikaciją, kuri atskleidžia ryšį tarp investicijų charakteristikų ir mokesčių daromo poveikio asimetrijos.

<i>Veiklos sritis</i>						
Gamybos sektorius		Paslaugų sektorius				
Sunkioji pramonė	Lengvoji pramonė	Paslaugos	Didmeninė prekyba	Finansinės paslaugos ir investavimas	Moksliniai tyrimai ir technologijos	Kita
<i>Tiesioginių užsienio investicijų motyvai</i>						
Horizontali integracija				Vertikali integracija		
<i>Internacionalizacijos lygis</i>						
Viena įmonė		Kelios įmonės				

5 pav. Tiesioginių užsienio investicijų klasifikacija (adaptuota pagal Overesch ir Wamser, 2009, p. 8)

Remiantis paveiksle pateikta informacija, matyti, kad gamybos sektoriaus tiesioginės investicijos yra priskiriamos horizontalios integracijos investicijoms. Remiantis teorija, įprastai teigiama, kad tiesioginėms užsienio investicijoms į gamybos sektorių yra būdinga vertikali integracija (siekiama sumažinti kaštus). El-Sahli ir kt. (2017) tyrimo rezultatai taip pat patvirtina, kad vertikalios integracijos motyvai yra būdingesni užsienio investicijoms gamybos sektoriuje. Analizuojamos klasifikacijos atveju (Overesch ir Wamser, 2009, p. 8) yra daroma prielaida, kad vertikali integracija įgyvendinama, kai viena iš vertės kūrimo grandinių perkeliama į užsienį dėl kaštų minimizavimo, tačiau ne visa įmonės veikla. Remiantis prielaida, autoriai vertina įmonės viduje atliktas transakcijas, mokėtinas sumas susijusioms įmonėms ir kitus balanso straipsnius, kurie gali identifikuoti kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimą tarp akcininko įmonių ar jų padalinių. Tai glaudžiai siejasi su įmonės internacionalizacijos lygiu: žema internacionalizacija, kai užsienio šalyje yra įsteigta viena įmonė, aukšta internacionalizacija – sukurtas keliose šalyse veikiančių įmonių tinkas arba įmonės padaliniai išdėstyti per kelias geografines vietas. Tai leidžia daryti prielaidą, kad tiesioginės užsienio investicijos į gamybos sektorių nėra griežtai apribotos tik vertikalios integracijos motyvų, kaip būtų galima suprasti remiantis teorija. Šioje vietoje taip pat galima įvesti eksporto veiksnį, leidžiantį geriau suprasti skirtumus tarp gamybos sektoriaus investicijų motyvų. Užsienio investicijas į gamybos sektoriaus įmones, kurios yra orientuotos į eksportą, galima laikyti vertikalios integracijos pavyzdžiu: veikla vykdoma užsienyje siekiant kaštų minimizavimo (mažesnių mokesčių), tačiau vietinė rinka nėra išnaudojama, nes prekės eksportuojamos. Priešingai, jei gamybos sektoriaus įmonės produkcija yra realizuojama vietinėje rinkoje, o investuotojams svarbūs tiek rinkos parametrai, tiek kaštų veiksniai (mažesni mokesčiai), investicijas galima vertinti kaip horizontalias. Taip pat pateikta klasifikacija (žr. 5 pav.) suteikia naudingos informacijos apie paslaugų sektoriaus investicijų motyvus ir galimus jas veikiančius veiksnius. Kaip matyti, horizontali integracija yra būdinga paslaugas (pvz. sveikatos priežiūros, informacinių ryšių) teikiančioms sritims ir didmeninei bei mažmeninei prekybai. Kitaip tariant, toms sritims, kurių paslaugos negali būti teikiamos nuotoliniu būdu. Tuo tarpu paslaugų sektoriaus įmonėms, kurių vartotojas nebūtinai toje pačioje rinkoje esantis asmuo, pasižymi vertikalia integracija – ieško mažesnių mokesčių, pigesnės darbo jėgos.

Nors Overesch ir Wamser (2009) visas gamybos sektoriaus investicijas klasifikuoja kaip horizontalios integracijos (žr. 5 pav.), atliekant tyrimą išskiria dvi rūšis: vertikalios integracijos investicijas į gamybos sektorių ir horizontalios integracijos investicijas į gamybos sektorių. Analogiškos investicijų rūšys tiriamos ir paslaugų sektoriaus atveju. Rezultatai atskleidė, kad vertinant bendrai visas gamybos ir paslaugų sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas, jautresnės pelno mokesčio tarifams yra paslaugų sektoriaus investicijos: nominalaus pelno mokesčio tarifo ir tiesioginių investicijų paslaugų sektoriuje elastingumo koeficientas yra $-0,758$, gamybos sektoriuje $-0,692$. Vertinant atskiras sektorių sritis atskleista, kad didžiausią įtaką pelno mokesčio tarifai turi finansinių paslaugų ir mokslinių tyrimų sritims (elastingumo koeficientai atitinkamai $-1,64$ ir $-1,07$), o gamybos sektoriuje – sunkiajai pramonei ($-0,928$). Taigi galima teigti, kad patvirtinama tiesioginių užsienio investicijų klasifikavimo pagal mobilumą bei veiklos sritį teorija: mobilios investicijos yra labiau veikiamos mokesčių tarifų skirtumų nei nemobilios; vertikalios integracijos paslaugų sektoriaus investicijos yra jautresnės mokesčių tarifams nei horizontalios integracijos paslaugų sektoriaus investicijos.

Detalizuojant gamybos ir paslaugų sektoriaus investicijas pagal investuotojų motyvus į horizontalias ir vertikalias taip pat matomi reikšmingi skirtumai. Bendruoju atveju Overesch ir Wamser (2009) tyrimo rezultatai patvirtino, kad vertikalios investicijos yra jautresnės pelno mokesčio tarifams nei horizontalios. Ryškiausiai išsiskiria vertikalios gamybos sektoriaus investicijos, kurių elastingumo koeficientas siekia $-1,02$ – jos yra jautriausios tarp visų horizontalių ir vertikalų investicijų. Autoriai nustatė, kad neegzistuoja mokesčių poveikio asimetrija horizontalioms gamybos ir paslaugų sektoriaus investicijoms – abiejų jų elastingumo koeficientas lygus $-0,629$.

El-Sahli ir kt. (2017) taip pat siekia nustatyti tiesioginių užsienio investicijų skirtumus tarp sektorių. Pastarųjų autorių atlikto gamybos ir paslaugų sektorių tiesioginių užsienio investicijų tyrime prieita išvada, kad vertikalūs investavimo motyvai yra būdingesni gamybos sektoriui. Taip pat El-Sahli ir kt. (2017) nustatė statistiškai reikšmingą priklausomybę tarp tiesioginių užsienio investicijų gamybos sektoriuje ir rinkos dydžio, tačiau dviejų šalių rinkų panašumo veiksnio reikšmingumas nebuvo įrodytas. Tuo tarpu užsienio investicijos paslaugų sektoriuje yra ženkliai stipriau veikiamos atstumo tarp šalių nei gamybos sektoriaus investicijos – paslaugų sektoriaus investicijos įgyvendinamos geografiškai artimesnėse teritorijose. Merz, Overesch ir Wamser (2017) atliktas tyrimas patvirtino atstumo tarp šalių svarbą įgyvendinant tiesiogines investicijas į finansinių paslaugų sektorių. Duboz ir kt. (2016) detaliau analizavęs paslaugų sektoriaus veiksnius teigia, kad didesnis atstumas neigiamai veikia logistikos ir mokslinių tyrimų ir plėtros įmonių tiesiogines užsienio investicijas, tačiau pardavimų ir marketingo srityje veikiančios įmonės, priešingai, yra linkusios investuoti į labiau nutolusias šalis. Gamybos sektoriuje atstumas siejamas su transportavimo kaštais, tačiau šiuo atveju finansinių paslaugų sektoriuje atstumas yra susijęs su informacijos pasiekiamumu ir

kokybe, kitaip tariant svarbu tinkamas ir efektyvus duomenų perdavimas, klientų duomenų rinkimas, vienodos bendravimo su partneriais ir klientais politikos užtikrinimas ir panašūs aspektai. Be to, Merz ir kt. (2017) atliktas tyrimas patvirtino, kad pelno mokesčius ir finansinių įmonių reguliavimo lygis turi atvirkštinės įtakos finansų sektoriaus tiesioginėms užsienio investicijoms. Duboz ir kt. (2016) taip pat nustatė, kad pelno mokesčio įtaka tiesioginėms užsienio investicijoms skiriasi tarp paslaugų sektorių: mokesčių tarifai siejami atvirkštiniu ryšiu su investicijomis į paslaugų įmonių būstines ir centrus, tačiau atskiros marketingo ir pardavimų, logistikos įmonių užsienio investicijos yra skatinamos aukštesnių pelno mokesčio tarifų, kadangi jie signalizuoja apie neišnaudotą viešųjų gėrybių pasiūlą.

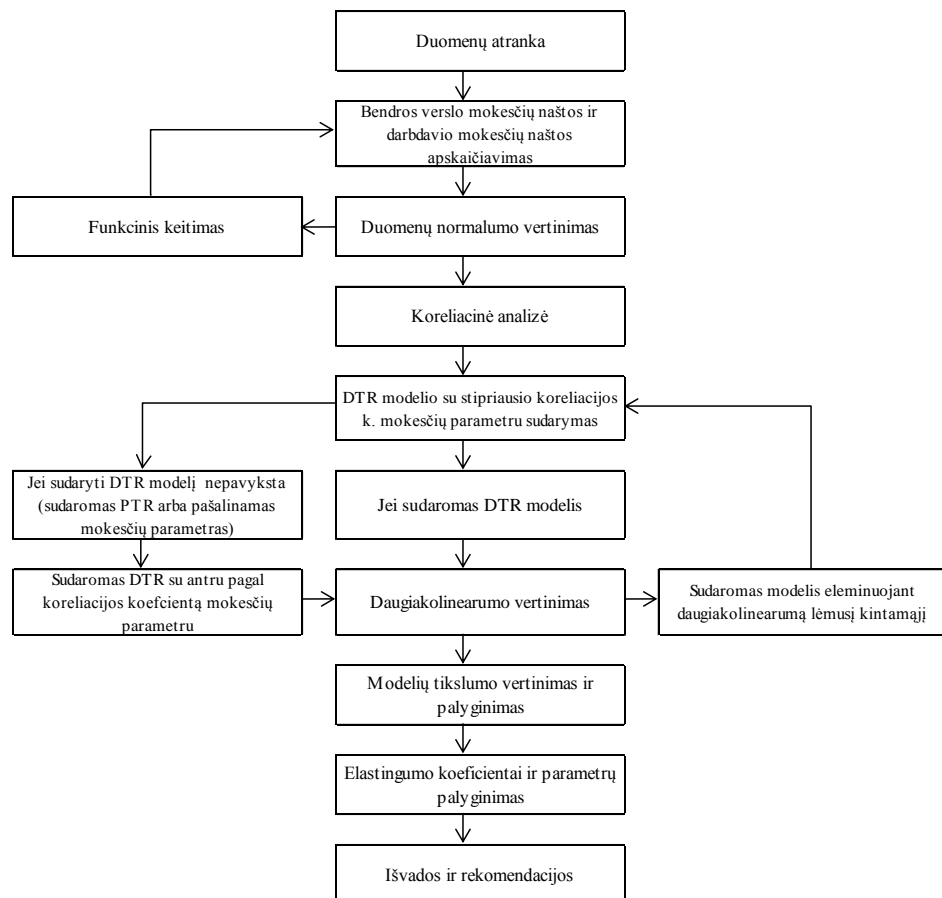
Colen (2016) tiria ar susitarimai tarp šalių (dvišalės investavimo sutartys) yra reikšmingos pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas į gavybos ir žaliavų, gamybos ir paslaugų sektorius. Autorius pažymi, kad tokios sutartys yra svarbios besivystančioms šalims, kadangi suteikia užsienio investuotojams daugiau pasitikėjimo ir paskatų investuoti: sutartimis numatomos įvairios garantijos, švelninami normatyvai, užtikrinama arbitražo galimybė ir t.t. Autorių tyrimo rezultatai parodė, kad investavimo sutartys tarp šalių yra veiksmingos pritraukiant investicijas į sektorius, kurie pasižymi aukštomis negrįžtamosiomis išlaidomis (angl. sunk costs). Tokių veiklos sričių pavyzdžiai gali būti nekilnojamo turto paslaugos, komunalinės paslaugos, moksliniai tyrimai. Tad, remiantis Colen (2016), galima teigti, kad veiklų, kurios reikalauja didelių negrįžtamųjų išlaidų, rizikos lygis yra ženkliai aukštesnis, todėl investuotojai palankiai vertina investicijas priimančios šalies suteikiamas garantijas. Tuo tarpu gamybos ir paslaugų sektorių atveju nebuvo patvirtinta, kad dvišalės investavimo sutartys būtų reikšmingos pritraukiant daugiau užsienio investicijų.

Taigi galima padaryti dvi galutines išvadas. Įmonės veiklos sritis apibrėžia tiesioginių užsienio investicijų mobilumo galimybes: paslaugų sektorius pasižymi aukštesniu mobilumu, todėl šio sektoriaus įmonės gali lengviau pasinaudoti mokesčių tarifų skirtumais tarp šalių nei nemobilios gamybos sektoriaus įmonės. Vertinant investuotojų motyvus, galima daryti išvadą, kad vertikalios integracijos investicijos yra būdingesnės gamybos sektoriui. Vertikalios investicijos pelno mokesčių vertina kaip vieną iš kaštų veiksnių, todėl šis veiksnys joms yra svarbesnis nei horizontalioms investicijoms, o lyginant sektorius – vertikalios gamybos sektoriaus investicijos yra jautresnės pelno mokesčiui nei vertikalios paslaugų sektoriaus investicijos. Pastebėta, kad mokesčių svarbos sektoriuose sukauptoms tiesioginėms užsienio investicijoms tyrimuose, visiškai ignoruojamas darbo mokesčių veiksnys. Nors, remiantis teorinėmis įžvalgomis, darbo užmokestis ir darbo mokesčiai yra svarbus kaštų veiksnys vertikaloms ir gamybos sektoriaus įmonėms. Kaip matyti, padarytos išvados tam tikrais atvejais gali prieštarauti viena kitai. Tai atskleidžia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra daugialypis reiškinys, kuris negali būti paaiškintas remiantis viena teorija. Norint suprasti tiesioginių užsienio investicijų kiekio, kokybės bei struktūros skirtumus tarp šalių būtina nagrinėti jas veikiančių veiksnių visumą.

3. VERSLO MOKESČIŲ NAŠTOS ĮTAKOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO INVESTICIJOMS VERTINIMO METODOLOGIJA

Atlikta mokslinės literatūros analizė, parodė, kad tiesioginių užsienio investicijų ir mokesčių ryšys yra plačiai nagrinėjamas. Įprastai mokesčių našta tyrimuose įvertinama nominaliais arba efektyviais pelno mokesčio tarifais. Taip pat dalis tyrimų įvertina darbo jėgos kaštus analizuojant darbo užmokesčio lygį, o maža dalis tyrimų - ir darbo mokesčių tarifus. Vis dėlto darbo apmokestinimo veiksnys tiesioginėms užsienio investicijoms nėra pakankamai įvertintas moksliniuose tyrimuose, todėl tyrimai gali būti išplėsti vertinant ir lyginant pelno mokesčio, darbo jėgos apmokestinimo bei bendros verslo mokesčių naštos reikšmę Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms skirtinguose ekonominės veiklos sektoriuose.

Siekiant išplėsti esamus tyrimus, pateikiama tyrimo metodologija, leisianti nuodugniau išanalizuoti verslo mokesčius kaip vieną iš tiesiogines užsienio investicijas skatinančių veiksnių. Taip pat bus įvertinta, ar mokesčių tarifų daromas poveikis tiesioginėms užsienio investicijoms skiriasi analizuojant užsienio investicijas į paslaugų ir gamybos sektorius. Plačiau aptariami tyrimo metodai, tyrime naudojami duomenys bei tyrimo eiga (žr. 6 pav.).

6 pav. Empirinio tyrimo eiga

Grafiškai atvaizduota tyrimo eiga pateikiama 6-ame paveiksle. Tiriamos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje 1998 – 2017 m. laikotarpiu (2017 metams naudojami III ketv. duomenys). Tyrimo laikotarpis yra informatyvus, kadangi šiuo laikotarpiu vyksta aiškūs globalizacijos procesai: Europos Sąjungos ir euro zonos plėtimasis, mokesčių konkurencija, didėjantis tarptautinis kapitalo judėjimas. Pasirinkta tirti Lietuvoje sukauptas tiesiogines investicijas iš Europos Sąjungos šalių, nes 2017 m. III ketv. jos sudarė daugiau nei 85 proc. visų Lietuvos sukauptų investicijų. Siekiama ištirti kuo didesnę imtį, todėl į tyrimą įtraukiamos šalys, kurių sukauptos investicijos Lietuvoje 2017 m. III ketv. sudarė daugiau nei 1 proc. visų ES šalių investicijų į Lietuvą (žr. 1 priedą). Pagal šiuos reikalavimus į imtį patenka keturiolika šalių: Švedija, Olandija, Vokietija, Kipras, Estija, Lenkija, Suomija, Danija, Prancūzija, Latvija, Malta, Jungtinė Karalystė, Austrija ir Liuksemburgas. Lietuvos statistikos departamentas pateikia duomenis apie Maltos investicijas Lietuvoje tik nuo 2014 m., todėl šią šalį nuspręsta iš tyrimo pašalinti dėl duomenų trūkumo, o vietoj jos į tyrimą įtraukti Belgiją.

Norint nustatyti skirtumus tarp tiesiogines užsienio investicijas veikiančių veiksmų pramonės ir gamybos sektoriuose, kiekvienos iš šalių investicijos į atskirus sektorius turėtų būti vertinamos atskirai. Tačiau dėl statistinių duomenų trūkumo (Lietuvos statistikos departamentas pateikia informaciją apie kiekvienos šalies investicijas Lietuvoje pagal sektorius tik nuo 2004 m.), priimtas alternatyvus tyrimo metodas. Atrinktos šalys grupuojamos pagal tai, į kokį sektorių, paslaugų ar pramonės, yra linkusios investuoti Lietuvoje (žr. 1 priedą). Antriam pramonės sektoriui yra priskiriama apdirbamoji gamyba ir statyba, tačiau tyrime prie šių sektorių prijungiamos ir pirminio pramonės sektoriaus (žemės ūkio) veiklos. Remiantis Lietuvos statistikos departamento pateiktu Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriumi (Lietuvos statistikos departamentas, 2008), tiesioginės investicijos į žemės ūkį, miškininkystę ir žuvininkystę, apdirbamąją gamybą, kasybą, karjerų eksploatavimą, kitą pramonę bei statybą yra priskiriamos investicijoms į pramonės (gamybos) sektorių. Tuo tarpu investicijos į didmeninę ir mažmeninę prekybą, transportą ir saugojimą, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklą, informaciją ir ryšius, finansinę ir draudimo veiklą, nekilnojamo turto operacijas, profesinę ir mokslinę veiklą, administravimo ir aptarnavimo veiklą, viešąjį valdymą ir gynybą, sveikatos priežiūrą bei kitas paslaugas yra priskiriamos prie investicijų į paslaugų sektorių. Grupuojant šalis apskaičiuojama riba – tai 5-ių metų vidutinė investicijų į paslaugų sektorių dalis – 70 proc. Jei šalies sukauptos tiesioginės užsienio investicijos Lietuvos paslaugų sektoriuje 2013 – 2017 m. vidutiniškai viršijo 70 proc., šalis yra priskiriama prie linkusių investuoti į paslaugų sektorių, jei ne – prie tarpinių šalių investuojančių į abu išskirtus sektorius.

Lietuvoje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos bus tiriamos analizuojant jas veikiančius parametrus. Atliekamame tyrime vertinama tiek Lietuvos, tiek investuojančios šalies verslo mokesčių įtaka. Verslui tenkanti mokesstinė našta bus įvertinama keliais rodikliais. Pirmiausia, bus tiriami

nominalūs pelno mokesčio tarifai (CIT). Taip pat į modelį įtraukiami efektyvūs pelno mokesčio tarifai apskaičiuoti pagal *forward-looking* metodologiją: vietinėms Lietuvos investicijoms (EATR_LT) bei Lietuvos pritraukiamoms investicijoms iš užsienio šalies n (EATR_in_n).

Remiantis PWC (2018) sudaryta metodologija bus apskaičiuota darbdaviui tenkanti su darbuotojo apmokestinimu susijusi mokesstinė našta bei bendra verslui tenkanti mokesčių našta (*backward-looking* metodologija naudojant nacionalinio lygio duomenis). Rodikliai apskaičiuojami mokesčines pajamas padalijus iš veiklos pelno (angl. gross operating surplus). Mokesčines pajamas priskiriamos tam tikrai mokesčių naštai pagal Europos Komisijos pateiktą ekonominių funkcijų klasifikaciją. Darbo mokesčių efektyvus tarifas įvertina privalomos faktinės darbdavių socialinės įmokos (D611C), o skaičiuojant bendrą verslui tenkančią mokesčių našlą yra įtraukiami tokie mokesčiai: žyminiai mokesčiai (D214B), kiti mokesčiai gaminiams, priskiriami kapitalo mokesčiams (D214H), kiti gamybos mokesčiai, priskiriami kapitalo apmokestinimui: juridinių asmenų žemės mokestis, įmokos į garantinį fondą, mokestis už aplinkos teršimą ir kt. (D29), korporacijų pajamų ar pelno mokesčiai (D51O), privalomos faktinės darbdavių socialinės įmokos (D611C).

Lietuvos investicinei aplinkai įvertinti pasirinkti veiksniai, kurie buvo dažniausiai naudoti analizuotose moksliniuose tyrimuose (žr. 3 ir 4 lenteles).

- BVP – įvertina rinkos dydį ir investuotojams svarbias potencialias įmonės augimo galimybes.
- Infliacija – ekonomikos stabilumo parametras; parodo valstybės monetarinės politikos stabilumą.
- Nedarbo lygis – įvertina situaciją darbo rinkoje.
- Darbo kaštai – leidžia įvertinti būsimas išlaidas už darbo jėgą.
- Darbo jėgos apmokestinimas – taip pat vertina būsimas darbo jėgos sąnaudas.
- Ekonominis atvirumas – įvertina rinkos atvirumą, kaip eksporto ir importo santykį su BVP.

Ketvirtoje lentelėje pateikiama informacija apie visus regresinio modelio kintamuosius.

4 lentelė. Regresijos modelio kintamieji

Kintamasis	Žymėjimas	Matavimo vienetai	Laukiama įtaka TUI	Šaltinis
Tiesioginės užsienio investicijos	FDI_LT	Sukauptos TUI Lietuvoje, mln. Eur		Lietuvos statistikos departamentas
Nominalūs pelno mokesčio tarifai	CIT_LT CIT_n	Viršutinis pelno mokesčio tarifas įskaitant priemokas, proc.	Neigiama	Europos Komisijos duomenų bazė
Efektyvūs pelno mokesčio tarifai	EATR_LT EATR_n EATR_in_n	Efektyvūs pelno mokesčio tarifai pagal <i>forward-looking</i> metodologiją Lietuvos ir užsienio investicijoms, proc.	Neigiama	Centre for European Economic Research (ZEW) "Final Report 2016: Effective tax levels using the Devereux/Griffith methodology"
Darbdavio mokesčių našta	LAB_TAX_LT LAB_TAX_n	Privalomų darbdavio socialinių įmokų našta, proc. nuo GOS	Neigiama	Apskaičiuota autorės naudojant Europos Komisijos duomenis
Bendra verslui tenkanti mokesčių našta	TAX_LT TAX_n	Bendra pelno mokesčio, privalomų darbdavio socialinių įmokų ir kitų mokesčių našta, proc. nuo GOS	Neigiama	Apskaičiuota autorės naudojant Europos Komisijos duomenis
BVP	BVP	Lietuvos BVP gyventojui to meto kainomis, Eur	Teigiama	Lietuvos statistikos departamentas
Infliacija	INF	Metinis Lietuvos BVP defliatorius, proc.	Neigiama	World Bank duomenų bazė
Rinkos atvirumo indeksas	OPN	(Eksportas + Importas) / BVP	Teigiama	Apskaičiuota autorės naudojant Lietuvos statistikos departamento duomenis
Nedarbo lygis	UNEMP	Nedarbančiųjų santykis su visu gyventojų skaičiumi, proc.	Neigiama	Lietuvos statistikos departamentas
Darbo valandos sąnaudos	LAB_VAL	Vienos dirbtos valandos darbo sąnaudos, Eur	Neigiama	Lietuvos statistikos departamentas
Realios darbuotojo darbo sąnaudos	LAB	Metinio DU santykis su BVP/dirbančiam asmeniui	Neigiama	Europos Komisijos duomenų bazė

Kintamųjų pasiskirstymas pagal normalųjį skirstinį yra būtina sąlyga sudarant regresinius modelius. Todėl visų kintamųjų normalumas vertinamas pagal Jarque-Bera kriterijaus tikimybę (duomenys normalūs kai tikimybė > 0,05). Kintamieji: nominalus Lietuvos pelno mokesčio tarifas (CIT_LT), efektyvus Lietuvos pelno mokesčio tarifas (EATR_LT), Lietuvos darbo mokesčių našta (LAB_TAX_LT), bendra Lietuvos verslo mokesčių našta (TAX_LT) ir Lietuvoje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos iš Jungtinės Karalystės (FDI_GB), nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, todėl jiems atliekamas funkcinis keitimas: CIT_LT, EATR_LT ir FDI_GB yra logaritmuojami, o LAB_TAX_LT, TAX_LT kintamiesiems pritaikoma funkcinio keitimo formulė (Balabonienė, Blikienė, Stundžienė, 2013):

$$y'_i = \frac{1}{y_i}, (i = \overline{1, n}) \quad (4)$$

Pirminiam ryšio tarp tiesioginių užsienio investicijų ir verslo mokesčių naštos vertinimui naudojama koreliacinė analizė. Koreliacinė analizė leidžia įvertinti, ar tarp kintamųjų egzistuoja statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys bei ryšio kryptį: atvirkštinis ar neigiamas. Kiekvienos iš šalių tiesioginėms investicijoms Lietuvoje apskaičiuojami koreliacijos koeficientai su visais nepriklausomais kintamaisiais. Koreliacijos koeficientas laikomas statistiškai reikšmingu, jei *t-statistics* tikimybė $p < 0,05$. Mokesčių kintamieji bus ranguojami pagal ryšio su tiesioginėmis užsienio investicijomis stiprumą. Taip pat šiame žingsnyje sudaroma nepriklausomų kintamųjų: BVP, infliacijos, rinkos atvirumo, nedarbo lygio, darbo valandos sąnaudų ir realių darbuotojo darbo sąnaudų, koreliacinė matrica siekiant nustatyti, kurie iš kintamųjų stipriai koreliuoja tarpusavyje ir gali sukelti daugiakolinearumo problemą. Atsižvelgiant į sudarytą koreliacinę matricą (žr. 2 priedą), priimtas sprendimas kintamojo BVP neįtraukti į regresinius modelius. Kintamieji OPN (rinkos atvirumas) ir

LAB_VAL (darbo valandos sąnaudos), kurie taip pat stipriai koreliuoja tarpusavyje, į regresijos modelius bus įtraukiami atsižvelgiant į jų ryšį su mokesčių parametrais.

Remiantis analizuotuose moksliniuose darbuose naudotais tyrimo metodais, tiesioginių užsienio investicijų veiksniais įvertinti pasirinkta daugialypė tiesinė regresija (DTR). Kiekvienos šalies (n) investicijoms pirmiausia sudaromas modelis įtraukiant mokesčių parametras, su kuriuo sieja stipriausia koreliacija. Taip pat į modelį įtraukiami Lietuvos investicinę aplinką vertinantys nepriklausomi kintamieji. Bendruoju atveju DTR lygtis užrašoma taip:

$$FDI_n = \alpha_0 + \alpha_1(x) + \alpha_2INF + \alpha_3OPN + \alpha_4UNEMP + \alpha_5LAB + \alpha_6LAB_VAL + \varepsilon(X) \quad (5)$$

Čia x – vienas iš verslo mokesčių našta vertinančių parametras. Į modelį įtraukus pradinis kintamuosius, atranka vykdoma vienakrypčiu kintamųjų išmetimo metodu (angl. undirectional backward). Iš pradinio modelio pašalinamas kintamasis, kurio t -statistic tikimybė yra didžiausia. Procedūra kartojama, kol visi likę nepriklausomi kintamieji yra reikšminiai – t -statistics tikimybė $p < 0,05$. Antras regresijos modelis sudaromas įtraukiant antrą pagal koreliacijos ryšį mokesčių parametras. Šiam modeliui taip pat taikomas vienakryptis kintamųjų išmetimo metodas.

Sudarius DTR modelį, tiriama, ar neegzistuoja daugiakolinearumas. Tai įvertinama skaičiuojant dispersijos mažėjimo daugiklio rodiklį – VIF. Nepriklausomo kintamojo n VIF rodiklis apskaičiuojamas (Balabonienė ir kt., 2013):

$$VIF_n A = \frac{1}{1 - R_n^2} \quad (6)$$

Čia R_n^2 – determinacijos koeficientas, įvertinantis nepriklausomo kintamojo n ryšį su kitais nepriklausomais kintamaisiais. Jei rodiklis viršija 5, egzistuoja daugiakolinearumas. Nepriklausomas kintamasis, kurio VIF yra didžiausias yra eliminuojamas ir modelis sudaromas iš naujo.

Regresijos modelio tikslumas vertinamas pagal determinacijos (PTR modeliams) arba pataisytą determinacijos koeficientą (DTR modeliams). Taip pat įvertinama Fišerio statistikos tikimybė, kuri turi būti mažesnė už pasirinktą pasiklovimo lygmenį - 0,05. Šaliai sudarius daugiau nei vieną regresijos modelį, jie yra lyginami ir pagal AIC kriterijų.

Nepriklausomų kintamųjų įtakai priklausomam kintamajam nustatyti apskaičiuojami elastingumo koeficientai (Balabonienė ir kt., 2013):

$$\overline{E}_n = b_n \frac{\overline{x}_n}{\overline{y}} \quad (7)$$

Čia b_n – koeficientas prie n -ojo kintamojo, x_n – n -ojo nepriklausomo kintamojo vidurkis, y – priklausomo kintamojo vidurkis. Elastingumo koeficientas parodo, kiek procentų pasikeis priklausomas kintamasis, nepriklausomam kintamajam pakitus vienu procentu.

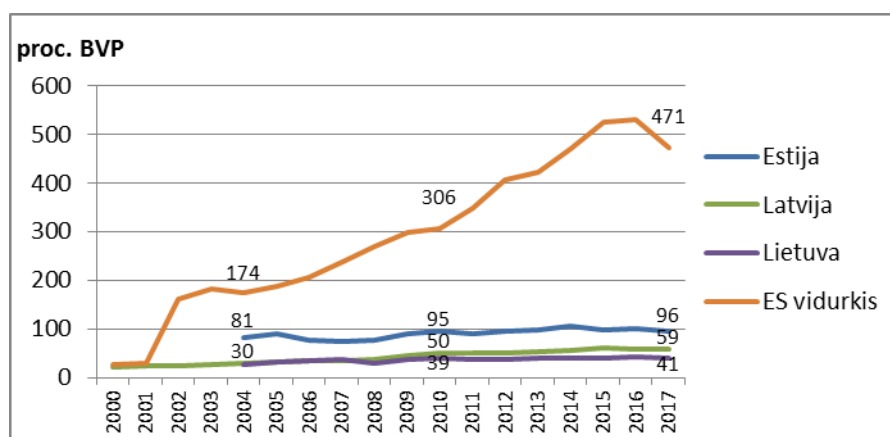
Išanalizavus empirinio tyrimo rezultatus pateikiamos išvados ir rekomendacijos.

4. VERSLO MOKESČIŲ ĮTAKOS LIETUVOS TIESIOGINĖMS UŽSIENIO INVESTICIJOMS TYRIMO REZULTATAI IR DISKUSIJA

Šioje darbo dalyje bus aptarti atlikto empirinio tyrimo rezultatai. Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus, bus ieškoma atsakymų į klausimus, ar verslo mokesčiai turi reikšmingos įtakos pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą. Taip pat, kaip įvertinta verslo mokesčių našta geriausiai atspindi tiesioginių užsienio investicijų kitimą. Kitas tyrimo tikslas - atsakyti į klausimą, ar šalims, investuojančioms į Lietuvos paslaugų sektorių, įtaką daro kiti mokesčių parametrai nei šalims, kurios dalį investicijų skiria gamybos sektoriui. Tyrimo rezultatai taipogi leis palyginti: pelno mokesčio ir privalomų darbdavio socialinio draudimo įmokų poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms; Lietuvos mokesčių aplinkos ir užsienio šalies mokesčių aplinkos poveikį tiesioginėms užsienio investicijoms. Be mokesčių parametru taip pat norima nustatyti kitus reikšminius Lietuvos makroekonominis rodiklius, skatinančius tiesiogines užsienio investicijas į Lietuvą.

4.1. Lietuvos investicinės aplinkos ir tiesioginių užsienio investicijų vertinimas

Atliekant Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų ir jas lemiančių veiksnių priklausomybės tyrimą, pravartu įvertinti, Lietuvos sukauptų tiesioginių užsienio investicijų situaciją Europos Sąjungos šalių kontekste. Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Europos Sąjungos sukauptų tiesioginių užsienio investicijų (proc. nuo BVP) dinamika pateikiama 7-ame paveiksle (žr. 3 priedą).

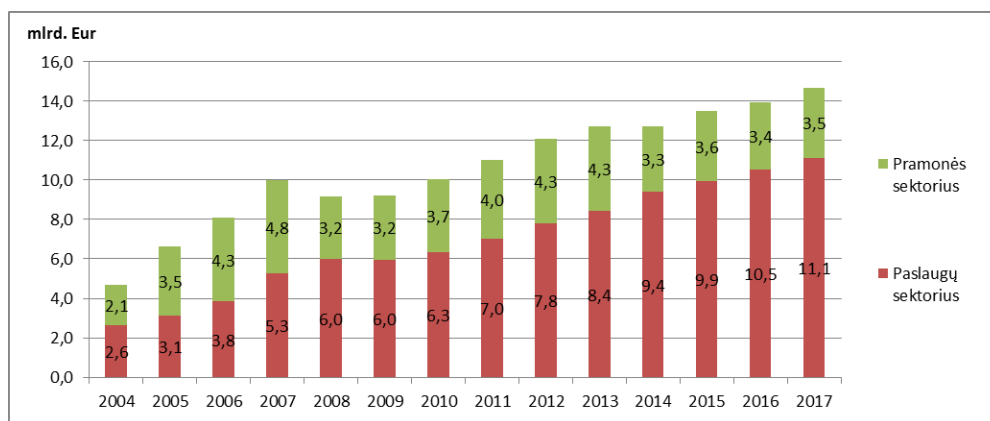

7 pav. Sukauptos TUI investicijos ES šalyse (% BVP)

Lietuvos ir Estijos duomenys pateikiami nuo 2004 m., kuomet šalys prisijungė prie Europos Sąjungos. Kaip matyti, 2004 m. Estijos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos sudarė 81 proc. BVP, Latvijos – 30 proc., Lietuvos – 26 proc. Per šešerių metų laikotarpį Baltijos šalių sukauptų užsienio investicijų dalis padidėjo, tačiau pokyčiai yra minimalūs. Tuo tarpu Europos Sąjungos šalių vidutinės sukauptos tiesioginės užsienio investicijos didėjo visu 2004 – 2016 m. laikotarpiu. Tokią atskirtį būtų galima aiškinti Lietuvos ir kitų Baltijos šalių geopolitine padėtimi, vėlesnius įstojimu į ES.

Tačiau kitos šalys, įstojusios į ES 2004 metais, sugebėjo pasiekti žymiai geresnių rezultatų nei Lietuva: Maltos sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykis 2017 m. buvo 1632 proc., Kipro – 1009 proc., Čekijos – 78 proc. (žr. 3 priedą). Remiantis Eurostat (n. d.) tiesioginių užsienio investicijų statistika, Lietuva pagal sukauptų tiesioginių užsienio investicijų santykį su BVP yra tarp atsiliekančių Europos Sąjungos šalių. Taigi apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos sukauptos investicijos yra mažiausios tarp Baltijos šalių, o taip pat ženkliai atsilieka nuo ES vidurkio. Nors Lietuva potencialiai yra patraukli užsienio investuotojams „dėl geopolitinės aplinkos, nepakankamai nuoseklios (tame tarpe investicinės) politikos ir pasyvios praktikos daugeliu atveju šioje srityje atsilieka nuo kitų ES šalių.“ (Valstybės kontrolė, 2017, p. 5).

Analizuojant Lietuvoje sukauptas tiesiogines užsienio investicijas taip pat svarbu įvertinti jų pasiskirstymą tarp ekonominės veiklos sektorių. Aštuntame paveiksle pateikiama informacija apie Lietuvos pramonės ir paslaugų sektoriuose (pagal 3 skyriuje pateiktą grupavimą) sukauptas tiesiogines užsienio investicijas 2004 – 2017 m. laikotarpiu.

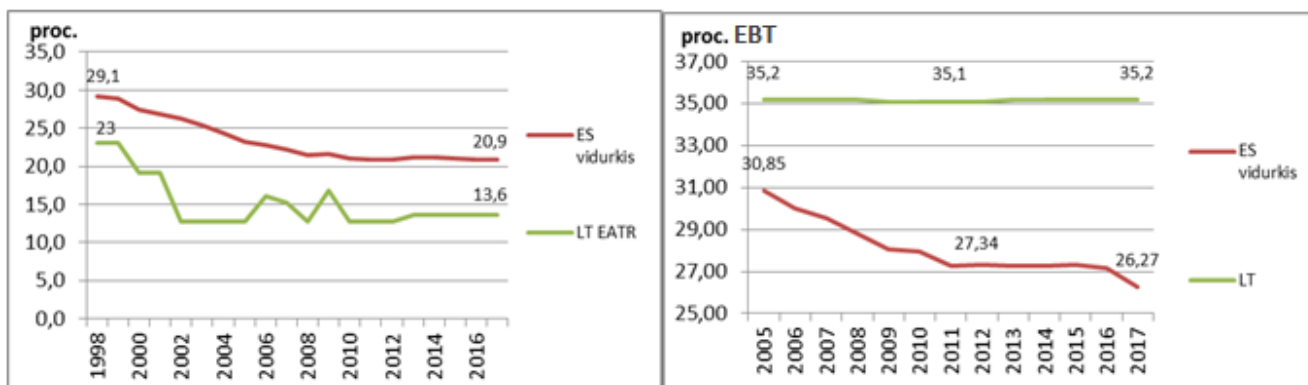

8 pav. Lietuvos pramonės ir gamybos sektoriuose sukauptų TUI dinamika

Remiantis 8-ame paveiksle pateiktais duomenimis, Lietuva daugiausia tiesioginių užsienio investicijų yra sukopusi paslaugų sektoriuje. Per 2004 – 2017 m. laikotarpį investicijos šiame sektoriuje išaugo 8,5 mlrd. Eur. Vertinant sektoriaus ekonomines veiklas, didžiausi pokyčiai pastebimi finansinėje ir draudimo veikloje bei nekilnojamo turto operacijų veikloje: atitinkamai išaugo 3,4 mlrd. Eur ir 1,6 mlrd. Eur (žr. 5 priedą). Tuo tarpu pramonės sektoriaus sukauptos tiesioginės užsienio investicijos nagrinėjamu laikotarpiu buvo gana stabilios: 2004 – 2017 m. išaugo tik 1,4 mlrd. Eur. Iki 2013 m. Lietuva daugiausia investicijų pritraukdavo į apdirbamosios gamybos sektorių: sukauptos investicijos apdirbamosios gamybos sektoriuje 3,1 mlrd. Eur (25 proc.), o finansinės ir draudimo veiklos sektoriuje – 2,9 mlrd. Eur (23 proc.). Tačiau nuo 2014 m. šie sektoriai apsikeitė pozicijomis. 2017 m. daugiausia investicijų buvo sukaupta finansinių paslaugų ir draudimo veiklos sektoriuje 4,1 mlrd. Eur (28 proc.), apdirbamosios gamybos sektoriuje – 2,7 mlrd. Eur (18,5 proc.). Taigi, vertinant 2014 – 2017 m. situaciją, galima teigti, kad Lietuva yra patraukliausia finansinę arba draudimo veiklą

vykdantiems investuotojams, tuo tarpu užsienio investicijos į gamybos sektorių yra labai stabilios. Kaip teigiama „Investicijų skatinimo ir pramonės plėtros 2014–2020 metų programoje“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2014), Lietuvos tikslas yra didinti vietines ir užsienio investicijas ypatingą dėmesį skiriant gamybos sektoriaus investicijoms. „Lietuvos pramonė – pagrindinis šalies pridėtinės vertės ir užimtumo didėjimo variklis“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2014, II skr. 6 punktas).

Kadangi atliekamo tyrimo tikslas, nustatyti verslo mokesčių įtaką Lietuvos sukauptoms investicijoms, pateikiama efektyvių pelno mokesčio tarifų ir darbdavio socialinių draudimo įmokų naštos (proc. nuo EBT – pelno prieš mokesčius) dinamika Lietuvoje ir Europos Sąjungoje (žr. 9 ir 10 pav.).

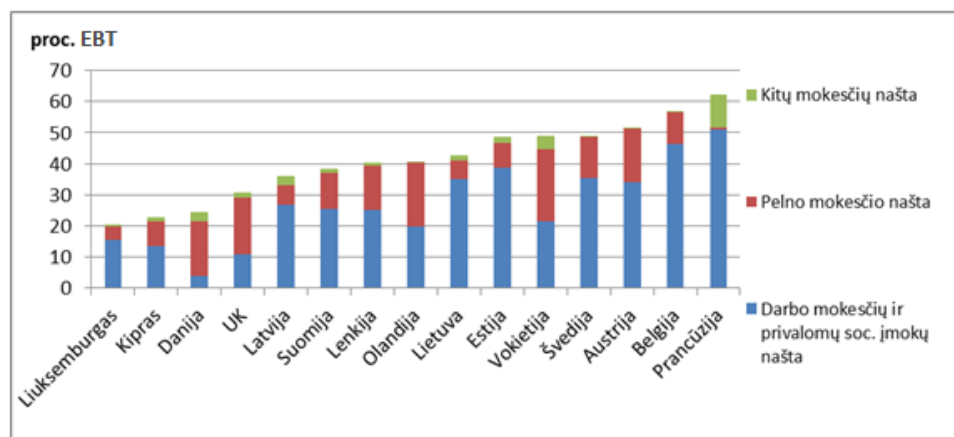

9 pav. EATR Lietuvoje ir ES

10 pav. Soc. draudimo įmokų našta Lietuvoje ir ES

Galima pastebėti, kad per 1998 – 2010 m. laikotarpį Europos Sąjungos efektyvaus pelno mokesčio tarifo vidurkis sumažėjo 8,2 p.p., o Lietuvos - 9,4 p.p (žr. 6 priedą). Lietuvos pelno mokestis išlieka ženkliai mažesnis nei Europos Sąjungos vidurkis. Europos Sąjungos vidutinė darbdavio socialinio draudimo įmokų našta 2005 – 2017 m. laikotarpiu pasižymėjo nuosaikiu mažėjimu, tačiau Lietuvos socialinio draudimo įmokų našta praktiškai nekito. Be to, per 2005 – 2017 m. laikotarpį skirtumas tarp Lietuvos ir ES vidutinės naštos išaugo 4,08 p.p. Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos efektyvūs pelno mokesčio tarifai prisitaikė prie ES tendencijų – Lietuva išlieka tarp šalių, mažiausiai apmokestinančių įmonių pelną. Dėl duomenų stokos negalima įvertinti ankstesnės nei 2005 m. socialinio draudimo įmokų naštos Europos Sąjungoje, tačiau aiškiai matyti, kad Europos Sąjungos vidurkis 2005 – 2017 m. laikotarpiu mažėjo, o Lietuvoje tarifas laikėsi stabilus. Kyla klausimas, ar aukštesnis nei Europos Sąjungos vidurkis darbo apmokestinimo lygis Lietuvoje ir jo neįtakumas tarptautinėje rinkoje vykstantiems pokyčiams gali būti priežastis, kodėl užsienio investuotojų investicijos į Lietuvą yra pasyvios.

Detalesnį vaizdą apie Lietuvos situaciją tarp Europos Sąjungos šalių verslo mokesčių kontekste galima susidaryti analizuojant *backward-looking* metodologijos efektyvius mokesčių tarifus (žr. 11 pav. ir 7 priedą).

11 pav. Verslui tenkanti mokesčių našta (Pwc, 2018)

Pwc (2018) ruošiamoje „Paying Taxes“ ataskaitoje pateikiami duomenys apie šalyse egzistuojančią pelno mokesčio, privalomų socialinio draudimo mokesčių, kitų įmonės mokesčių našta bei bendrą verslo subjektų našta (žr. 7 priedą). Lietuvos bendra verslo mokesčių našta 2018 m. duomenimis siekė 42,7 proc. EBT: Lietuva užima 15-tą poziciją pagal mažiausią verslo mokesčių našta tarp Europos Sąjungos valstybių ir 9-tą tarp tyrime analizuojamų valstybių. Detalizuojant mokesčių naštos komponentus matyti, kad Lietuvoje pelno mokesčio našta yra labai žema – 5,9 proc. EBT. Mažesnę pelno mokesčio našta patiria tik Bulgarijos, Liuksemburgo, Prancūzijos ir Kroatijos verslo subjektai. Tačiau Lietuvos darbdavio privalomų socialinio draudimo įmokų mokesstinė našta yra viena didžiausių tarp Europos Sąjungos šalių: 2018 m. siekė 35,2 proc. Didesnę su darbo jėgos apmokestinimu susijusią mokesčių našta Europos Sąjungoje turi tik septynios valstybės, tarp kurių Estija (38,8 proc.), Prancūzija (51,1 proc.), Belgija (46,2 proc.), Slovakija (39,7 proc.) ir kitos.

Kaip aptarta teorinėje darbo dalyje, efektyvius pelno mokesčio tarifus naudinga analizuoti ir lyginti su nominaliais tarifais. Todėl 8 ir 9 prieduose pateikiama informacija tyrime dalyvaujančių ES šalių nominalius pelno mokesčio ir privalomų socialinio draudimo įmokų tarifus 2018 metais. Įmonių pozicijos pagal šiuos tarifus gerokai skiriasi. Didžiausią nominalų pelno mokesčio tarifą taiko Belgija (33,99 proc.) ir Prancūzija (33,33 proc.). Tačiau, kaip matyti iš 11 pav., tiek Belgijos, tiek Prancūzijos pelno mokesčio našta yra gana žema. Lietuvos pelno mokesčio tarifas (15 proc.) yra vienas mažiausių iš pateiktų šalių: tokį patį tarifą taiko Latvija, o Kipre taikomas mažesnis 12,50 proc. tarifas. Tad pagal įmonių pelno apmokestinimą Lietuvą galima priskirti prie mažų mokesčių šalių. Taip pat matyti, kad dauguma šalių apmokestina ne tik vietines, bet ir užsienio pajamas, dėl ko kyla dvigubo apmokestinimo grėsmė. Didžiausi privalomų darbdavio mokesčių tarifai egzistuoja Prancūzijoje - 34,97 proc. Socialinio draudimo įmokų nominalus tarifas taip pat viršija 30 proc. Estijoje (33,08 proc.), Švedijoje (31,24 proc.) ir Lietuvoje (30,48 proc.). Tuo tarpu Suomija, Liuksemburgas ir Jungtinė Karalystė pasižymi mažiausiais darbdavio mokesčių tarifais (atitinkamai 18,61 proc., 14,01 proc., 13,8 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos pelno mokesčio našta yra viena žemiausių

Europos Sąjungoje, tačiau taikomos darbuotojų socialinio draudimo įmokos yra vienos aukščiausių tarp nagrinėjamų šalių.

Kaip parodė atlikta analizė, Lietuvos sukauptos tiesioginės užsienio investicijos yra vienos mažiausių Europos Sąjungoje: Lietuva pagal tiesioginių užsienio investicijų santykį su BVP aplenkia tik Italiją, Graikiją ir Slovėniją (žr. 4 priedą). Taip pat pastebėta, kad vis mažėja gamybos sektoriuje sukaupytų tiesioginių užsienio investicijų dalis, nors šias investicijas Lietuvos valdžios institucijos įvardija kaip prioritetas. Tačiau svarbu pažymėti, jog Lietuvos investicinė aplinka yra vertinama palankiai: „Doing Business“ reitinge Lietuva užima 6-tą vietą tarp ES valstybių (World Bank Group, 2018), o tiesioginių užsienio investicijų patrauklumo reitinge 9-tą vietą tarp ES valstybių (Copenhagen Economics, 2016). Todėl Lietuvoje sukurtą investicinę aplinką galima įvertinti teigiamai. Galima daryti prielaidą, kad viena iš žemo pritraukiamų tiesioginių užsienio investicijų kiekio priežasčių yra gana didelė bendra verslui tenkanti mokesčių našta ir aukštas darbo mokesčių ir privalomų socialinio draudimo įmokų lygis.

4.2. Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms gamybos ir paslaugų sektoriuose poveikį darančių veiksnių tyrimas

4.2.1. Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų ir jas lemiančių veiksnių koreliacinė analizė

Koreliacinė analizė – tai pirmas žingsnis tiriant Lietuvos sukauptas tiesiogines užsienio investicijas ir jas veikiančius veiksnus. Atliekamame tyrime ypatingas dėmesys skiriamas verslo mokesčiams. Apskaičiuoti statistiškai reikšmingi koreliacijos koeficientai tarp Lietuvoje sukaupytų tiesioginių užsienio investicijų ir įvairių Lietuvos ir investuojančios šalies pelno ir privalomų socialinio draudimo mokesčių kintamųjų (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. TUI ir verslo mokesčių kintamųjų koreliacinė analizė

	Lietuvos gamybos sektorių investuojančios šalys								Lietuvos paslaugų sektorių investuojančios šalys							
	DK	BE	PL	FI	DE	FR	CY	Vidurkis	LV	EE	AT	NL	SE	GB	LU	Vidurkis
CIT_LT	-0,367	-0,491	-0,343	-0,668	-0,711	-0,576	-0,478	-0,519	-0,433	-0,647	-0,558	-0,555	-0,576	-0,298	-0,375	-0,492
CIT_n	-0,341	-0,479	-0,667	-0,798	-0,883	-0,262	-0,385	-0,545	-0,651	-0,858	-0,544	-0,815	-0,905	-0,727	-0,483	-0,712
EATR_LT	-0,388	-0,400	-0,306	-0,589	-0,643	-0,488	-0,369	-0,455	-0,419	-0,595	-0,465	-0,451	-0,478	-0,209	-0,284	-0,414
EATR_n	-0,323	-0,481	-0,660	-0,789	-0,939	-0,118	-0,561	-0,553	-0,654	-0,891	-0,514	-0,801	-0,818	-0,763	-0,490	-0,704
EATR_in_n	-0,517	-0,558	-0,686	-0,773	-0,730	-0,501	-0,616	-0,626	-0,471	-0,711	-0,670	-0,556	-0,578	-0,365	-0,604	-0,565
LAB_TAX_LT	0,447	0,527	0,551	0,608	0,723	0,446	0,280	0,512	0,372	0,538	0,374	0,388	0,519	0,169	0,478	0,406
LAB_TAX_n	0,120	-0,166	-0,696	0,600	-0,715	0,608	0,724	0,518	0,351	0,350	0,128	0,723		0,227		0,356
TAX_LT	0,259	0,556	0,413	0,441	0,654	0,425	0,247	0,428	0,246	0,452	0,290	0,373	0,513	0,242	0,389	0,358
TAX_n		-0,110		0,018	-0,511	0,726	0,668	0,407	0,373	0,372	0,023	-0,257				0,256

* žaliai pažymėti koreliacijos koeficientai yra reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Kaip matyti iš 5-oje lentelėje pateikiamų duomenų, šalys yra skirstomos į dvi grupes: investuojančias į Lietuvos paslaugų sektorių ir investuojančias į pramonės sektorių. Taip pat

paminėtina, kad lentelėje pateikiami statistiškai reikšmingi koreliacijos koeficientai, t. y., kurių *t-statistics* tikimybė *p* yra mažesnė nei 0,05, yra pažymėti žalia spalva. Pirmiausia aptariama veiksmų daromo poveikio tiesioginėms užsienio investicijoms kryptis (teigiama ar neigiama).

Remiantis teorija, didesni mokesčiai šalyje atbaido investicijas, tad investicijas pritraukiančios šalies mokesčių tarifus ir tiesiogines užsienio investicijas sieja atvirkštinis ryšys. Remiantis ta pačia teorija, investuojančios šalies mokesčius ir vykdomas užsienio investicijas turėtų sieti teigiamas ryšys. Esant didesnei vietinei mokesčių naštai, investuotojai turėtų dažniau teikti pirmenybę tiesioginėms užsienio investicijoms negu vietinėms. Todėl didesni vietiniai mokesčių tarifai turėtų lemti didesnes vykdomas tiesiogines užsienio investicijas. Kaip matyti, koreliacijos koeficientai patvirtina statistiškai reikšmingą neigiamą ryšį tarp Lietuvoje sukauptų investicijų ir Lietuvos verslo mokesčių naštos EATR_n ir EATR_{in_n}). Tačiau galima pastebėti, kad bendros Lietuvoje verslui tenkančios mokesčių naštos (TAX_LT) ir darbdavio mokesčių naštos Lietuvoje (LAB_TAX_LT) koreliacijos koeficientai yra teigiami. Kaip aptarta 3-iame skyriuje, šiems kintamiesiems buvo atliktas funkcinis keitimas pagal formulę: $y_i' = 1/y_i$, dėl ko pasikeitė kintamųjų kitimo kryptis. Todėl teigiamas koreliacijos koeficientas apskaičiuotas su funkciškai pakeistu kintamuoju iš tiesų parodo neigiamą ryšį tarp kintamųjų.

Detaliau analizuojant investuotojo šalies nominalius ir efektyvius pelno mokesčio tarifus (CIT_n ir EATR_n), matyti priešprieša anksčiau aptartoms prielaidoms. Investuojančios šalies pelno mokesčio tarifus su Lietuvoje sukauptomis investicijomis sieja atvirkštinis ryšys. Tai parodo, kad šalyje mažėjant pelno mokesčiams bus daugiau investuojama užsienyje ir atvirkščiai. Viena iš tokio ryšio susidarymo priežasčių gali būti mokesčių konkurencija. Pastaraisiais dešimtmečiais pelno mokesčio tarifai pasižymi labai aiškia mažėjimo tendencija. Skirtingų šalių pelno mokesčio tarifai stipriai koreliuoja (teigiamas tiesinis ryšys), todėl su tuo pačiu parametru (tiesioginėmis užsienio investicijomis) juos sieja tos pačios krypties ryšys. Tarkim, Lietuvai mažinant pelno mokesčio tarifus, tikėtina, kad jie paraleliai mažėja ir kitose šalyse. Tai naikina investuotojų gautiną papildomą naudą investavus Lietuvoje, todėl mažėja ir investuotojo iniciatyva investuoti Lietuvoje. Taip pat svarbu pastebėti, kad pelno ir kitų mokesčių mažinimas investicijas pritraukiančioje šalyje savaime nesuteikia šaliai konkurencinio pranašumo. Renkantis investicijų lokaciją, investuotojai lygina skirtingas alternatyvas, tad Lietuva yra patraukli investuotojams tiek, kiek jos verslui tenkanti mokesčių našta yra mažesnė nei kitų šalių, t. y. svarbesni yra ne faktiniai mokesčių tarifai, bet mokesčių tarifų skirtumai tarp šalių. Dėl šių priežasčių apskaičiuoti koreliacijos koeficientai tarp sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir investuojančių šalių pelno mokesčio tarifų parodo neigiamą tiesinį ryšį, priešingai nei buvo tikėtasi.

Vertinant bendrą verslo mokesčių našta investuojančioje šalyje (TAX_n), matyti, kad ji ženkliai rečiau reikšmingai koreliuoja su vykdomomis tiesioginėmis užsienio investicijomis nei kiti mokesčių parametrai. Vis dėlto Prancūzijos ir Kipro bendrą verslui tenkančią mokesčių našta (TAX_n) ir sukauptas investicijas Lietuvoje sieja statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys. Prancūzijoje ar Kipre

didėjant bendram verslo apmokestinimui, vietiniai investuotojai galimai rinksis investuoti užsienyje, tad šių šalių investicijos į Lietuvą didės. Tokia pat situacija matoma ir Suomijoje, Prancūzijoje, Kipre ir Nyderlanduose: tiesiogines šalių investicijas Lietuvoje ir vietinę darbo apmokestinimo naštą, tenkančią verslui (LAB_TAX_n), sieja teigiamas tiesinis ryšys. Kyla klausimas, kodėl vieni investuojančios šalies mokesčių parametrai turi teigiamą, kiti neigiamą ryšį su investicijomis. Tai galima aiškinti tuo, kad darbdavio mokamų mokesčių ir bendros verslo mokesčių naštos tarifai yra efektyvūs, t. y. apskaičiuoti nuo pelno prieš mokesčius, be to, jų kitimo tendencijos nėra globalios, šiems tarifams būdingesni skirtumai tarp šalių nei pelno mokesčio tarifams, tai lemia, kad ne visi apskaičiuoti koreliacijos koeficientai yra neigiami.

Lyginant koreliacijos koeficientus pagal investicijas pritraukiančios šalies – Lietuvos, ir investuojančios šalies mokesčių parametrus, galima išvelgti akivaizdžius skirtumus. Visų pirma, tiek gamybos, tiek paslaugų sektorių atvejais investuojančios šalies nominalūs ir efektyvūs mokesčio tarifai yra susieti stipresniu ryšiu su investicijomis nei Lietuvos pelno mokesčio tarifai. Ypatingai šis skirtumas ryškus paslaugų sektoriaus investicijoms: vidutinis koreliacijos koeficientas su nominaliu Lietuvos pelno mokesčio tarifu -0,492, su užsienio šalies -0,712; vidutinis koreliacijos koeficientas su efektyviu Lietuvos pelno mokesčio tarifu -0,414, užsienio šalies -0,704. Galima daryti prielaidą, kad tai siejasi su įmonių mobilumu: paslaugų sektoriaus įmonės yra mobilesnes nei gamybos, todėl jautriau reaguoja į vietinėje rinkoje vystančias mokesčių reformas, mokesčių tarifų pokyčius ir atsižvelgiant į juos ieško investavimo galimybių užsienyje. Taip pat tai leidžia daryti prielaidą, kad pirminį impulsą investuoti užsienyje suteikia vietiniai mokesčių tarifai. Tačiau kai kuriais atvejais (Danija, Lenkija, Belgija, Kipras, Austrija, Liuksemburgas) Lietuvos efektyvūs pelno mokesčio tarifai apskaičiuoti konkrečios šalies užsienio investicijoms (EATR_in_n) turi stipriausią ryšį su investicijomis lyginant investuojančios ir investicijas pritraukiančios šalies pelno mokesčius. Tai lemti gali rodiklio EATR_in_n įvairiapusiškumas – jis įvertina efektyvų pelno mokesčio tarifą konkrečios šalies investicijų atveju. Galima daryti išvadą, kad bet koku atveju geriausiai sukauptas Lietuvoje investicijas apibūdins tie pelno mokesčių tarifai, kurie atsižvelgia į investuojančioje šalyje egzistuojančią pelno mokesčio naštą.

Analizuojant Lietuvos ir užsienio šalies su darbo apmokestinimu susijusios mokesčių naštos ir bendros verslui tenkančios mokesčių naštos įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms, sunku išvelgti bendras tendencijas, kadangi investuojančios šalies mokesčių naštos ir sukauptų investicijų ryšio kryptys skiriasi tarp šalių. Vis dėlto galima daryti prielaidą, kad stipresnis ryšys tiesiogines užsienio investicijas sieja su Lietuvoje egzistuojančia darbo mokesčių (LAB_TAX_LT) bei bendra verslo mokesčių našta (TAX_LT) paslaugų sektoriuje. Tuo tarpu gamybos sektoriuje sukauptos investicijos stipriau koreliuoja su Lietuvos darbo mokesčių našta Danijos, Belgijos, Prancūzijos ir Vokietijos atvejais.

Remiantis apskaičiuotais koreliacijos koeficientais negalima vienareikšmiškai teigti, kad efektyvūs pelno mokesčio tarifai geriau nei nominalūs atspindi užsienio investuotojų sprendimus. Ši prielaida pasitvirtina tik analizuojant Lietuvos nominalius ir efektyvius tarifus: gamybos ir paslaugų sektoriuose investicijas sieja stipresnis ryšys su efektyviais tarifais (EATR_in_n) nei su nominaliais. Tačiau užsienio nominalūs pelno mokesčio tarifai (CIT_n) stipriau koreliuoja su investicijomis nei užsienio šalies efektyvūs pelno mokesčio tarifai (EATR_n) abėjuose analizuojamuose sektoriuose. Analizuojant pelno mokesčio, darbo mokesčių ir bendros verslo mokesčių naštos ryšį su tiesioginėmis užsienio investicijomis, galima padaryti prielaidą, kad paslaugų sektoriuje pelno mokesčio tarifai yra reikšmingesni nei darbo mokesčiai ar bendra verslui tenkanti mokesčių našta. Tačiau gamybos sektoriuje investicijas sieja labai panašus ryšys su pelno mokesčių tarifais ir su darbo mokesčių našta. Tad galima teigti, kad patvirtinama būtinybė analizuoti ne tik pelno mokesčio daromą įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms, bet ir darbo mokesčių.

Vertinant visas analizuojamas į Lietuvą investuojančias šalis, matyti, kad mažiausias ryšys su mokesčių parametrais sieja Danijos investicijas: statistiškai reikšmingas ryšys egzistuoja tik su Lietuvos darbo jėgos apmokestinimo našta (silpna koreliacija) ir Lietuvos efektyviu pelno mokesčio tarifu Danijos investicijoms (vidutinė koreliacija). Danijos, Belgijos, Austrijos ir Liuksemburgo tiesioginės investicijos Lietuvoje stipriausiai koreliuoja su Lietuvos efektyviais pelno mokesčio tarifais apskaičiuotais konkrečiai šaliai. Taip pat pažymėtina, kad tarp Vokietijos tiesioginių užsienio investicijų ir visų analizuojamų mokesčių parametrų egzistuoja reikšmingas tiesinis ryšys, kuris dauguma atvejų yra stiprus arba labai stiprus, o taip pat Vokietijos investicijas ir Vokietijos efektyvų pelno mokesčio tarifą (EATR_DE) sieja stipriausias koreliacijos koeficientas -0,939. Taip pat investuojančios šalies efektyvūs tarifai (EATR_n) yra svarbiausi Latvijos (-0,654), Estijos (-0,891) ir Jungtinės Karalystės (-0,763) investicijoms. Olandijos, Suomijos ir Švedijos investicijas Lietuvoje stipriausias ryšys sieja su nominalus vietinėse šalyse taikomais pelno mokesčio tarifas. Galima pastebėti, kad nei vienos iš šalių investicijų ryšys su Lietuvos mokesčių parametrais (CIT_LT, EATR_LT, LAB_TAX_LT, TAX_LT) nebuvo stipriausias. Taigi galima teigti, kad svarbiausi Lietuvos tiesioginėms užsienio investicijoms yra investuojančių šalių pelno mokesčio parametrai (CIT_n, EATR_n) bei Lietuvos efektyvūs tarifai konkrečios šalies investicijoms (EATR_in_n).

Kitas aspektas, kuriuo gali būti lyginami apskaičiuoti koreliacijos koeficientai – tai investicijų pobūdis. Kaip aptarta, dauguma Lietuvos pritraukiamų investicijų iš užsienio yra skirta paslaugų sektoriui. Vis dėlto analizuojamas šalis galima išskirti į dvi grupes, tai yra į šalis smarkiai linkusias investuoti į paslaugų sektorių Lietuvoje bei į šalis, kurios investuoja į paslaugų ir pramonės sektorių. Remiantis literatūros apžvalga, įprastai paslaugų sektorius pritraukia užsienio investicijas dėl galimybių išplėsti užimamą rinkos dalį, jos augimo potencialo, aukštesnio išsilavinimo darbo jėgos. Tuo tarpu investuojant į pramonės sektorių investuotojai dažniau ieško mažesnių gamybos kaštų

galimybių. Iš to išplaukia prielaida, kad pramonės sektoriaus investicijoms didesnę įtaką turi su darbo jėgos apmokestinimu susijusi mokesčių našta, o investicijoms į paslaugų sektorių – šalies makroekonominiai rodikliai ir pelno apmokestinimas.

Lyginant šalių, investuojančių į Lietuvos paslaugų sektorių ir šalių, investuojančių į pramonės sektorių, investicijų ir mokesčių parametų ryšį, galima išskirti esminius skirtumus. Pirmiausia, pastebima, kad Lietuvos pelno mokesčio tarifai, Lietuvos ir užsienio darbo mokesčių našta ir bendra verslo mokesčių našta siejami stipresniu koreliaciniu ryšiu su pramonės sektoriui priskirtų šalių investicijomis nei su paslaugų sektoriaus šalimis. Ypač dideli skirtumai tarp pramonės ir paslaugų sektorių investicijų ir darbo mokesčių: pramonės sektoriaus šalių investicijų koreliacijos koeficientas su Lietuvos darbo mokesčių našta 0,512, paslaugų sektoriaus – 0,406. Tai leidžia daryti prielaidą, kad pramonės sektoriaus tiesioginėms užsienio investicijoms mokesčiai yra svarbesnis veiksnys nei paslaugų, todėl joms būdingesni kaštų mažinimo motyvai. Taip pat kaip ir tikėtasi patvirtinama prielaida, kad gamybos įmonėms, kurios pasižymi dideliais darbo jėgos kaštais, svarbūs yra ne tik pelno mokesčiai bet ir su darbo apmokestinimu susiję kaštai. Kalbant apie paslaugų sektoriaus šalių investicijas, matyti, kad joms didžiausią poveikį turi vietinėse šalyse taikomi pelno mokesčio tarifai. Tai leidžia daryti prielaidą apie paslaugų sektoriaus šalių investicijų vykdymo motyvus: visų pirma jos reaguoja į vietinius mokesčių tarifus, kadangi jų veiklą perkelti į kitą šalį yra gana lengva, antra – joms būdingesnė horizontali tiesioginių užsienio investicijų integracija, todėl jas su kaštų veiksniais (mokesčiais) sieja mažesnis ryšys nei gamybos sektoriui priskirtas šalis.

Antras koreliacinės analizės etapas apima Lietuvoje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir Lietuvos parametų: infliacijos (INF), nedarbo lygio (UNEMP), BVP, realių darbuotojo darbo sąnaudų (LAB), darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) ir rinkos atvirumo (OPN), ryšio su Lietuvoje sukauptomis tiesioginėmis užsienio investicijomis nustatymą (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Lietuvoje sukauptų TUI ir ne mokesčių parametų koreliacinė analizė

	Į Lietuvos gamybos sektorių investuojančios šalys								Į Lietuvos paslaugų sektorių investuojančios šalys							
	DK	BE	PL	FI	DE	FR	CY	Vidurkis	LV	EE	AT	NL	SE	GB	LU	Vidurkis
INF	0,422	-0,237	0,380	0,313	0,123	-0,050	-0,048	0,225	0,372	0,049	-0,007	-0,101	-0,035	-0,391	0,187	0,163
UNEMP	-0,434	-0,077	-0,386	-0,669	-0,311	-0,285	-0,464	-0,375	-0,384	-0,318	-0,473	-0,339	-0,313	-0,175	-0,391	-0,342
BVP	0,126	0,837	0,617	0,900	0,944	0,966	0,895	0,755	0,659	0,793	0,732	0,959	0,937	0,538	0,843	0,780
LAB	0,023	-0,603	-0,285	-0,226	-0,576	-0,382	-0,159	0,322	-0,162	-0,290	-0,162	-0,313	-0,491	-0,262	-0,391	-0,296
LAB_VAL	0,141	0,810	0,610	0,879	0,925	0,970	0,880	0,745	0,714	0,839	0,697	0,957	0,894	0,505	0,815	0,774
OPN	0,298	0,743	0,666	0,798	0,946	0,846	0,613	0,702	0,716	0,852	0,536	0,770	0,754	0,270	0,622	0,646

* žaliai pažymėti koreliacijos koeficientai yra reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Visi lentelėje pateikti žaliai pažymėti koreliacijos koeficientai yra statistškai reikšmingi su tikimybe $p = 0,05$ (žr. 6 lentelę). Kaip matyti, stipriausias teigiamas ryšys sieja BVP ir sukauptas tiesiogines užsienio investicijas aštuonių valstybių atvejais: Suomijos, Belgijos, Kipro, Austrijos, Nyderlandų, Liuksemburgo, Jungtinės Karalystės ir Švedijos, lyginant su kitais nepriklausomais kintamaisiais (šių valstybių koreliacijos koeficientas svyruoja nuo 0,538 iki 0,959). Ryšys tarp BVP ir

investicijų yra nežymiai stipresnis paslaugų sektoriuje, tad būtų galima daryti prielaidą, kad šalims investuojančioms į Lietuvos paslaugų sektorių rinkos dydis ir potencialas yra šiek tiek svarbesnis nei investuojant į gamybą. BVP kintamasis glaudžiai siejasi su rinkos atvirumo kintamuoju (OPN). Pastarasis kintamasis pasižymi stipriausiu teigiamu ryšiu, lyginant su kitais kintamaisiais, su Lenkijos, Vokietijos, Latvijos ir Estijos Lietuvoje sukauptomis investicijomis. Darbo valandos sąnaudas (LAB_VAL) ir visų šalių investicijas sieja reikšmingas tiesinis teigiamas ryšys. Teoriškai būtų galima numanyti, kad šiuos kintamuosius turėtų sieti atvirkštinis ryšys – mažesnės darbo valandos sąnaudos Lietuvoje, turėtų paskatinti investuoti užsienio šalis. Tačiau, kaip matyti, šio kintamojo koreliacijos koeficientai yra teigiami. Galima daryti prielaidą, kad šis kintamasis atspindi ne tik darbo jėgos kaštus, bet ir visą Lietuvos ekonominę būklę, kadangi įvertina bruto darbo užmokestį. Tuo tarpu santykinio realių darbuotojo darbo sąnaudų (LAB) kintamojo koreliacijos koeficientai su daugumos šalių investicijomis yra neigiami. Tai patvirtina, kad teigiami LAB_VAL koreliacijos koeficientai atsiranda dėl to, kad tai yra absoliutinis dydis, geriau atvaizduojantis ekonomikos augimą, o ne realius darbo užmokesčio kaštus. Taip pat galima pastebėti, kad realių darbo sąnaudų kintamasis stipriau koreliuoja su šalių, priskirtų gamybos sektoriui, tiesioginėmis investicijomis, o darbuotojo darbo valandos sąnaudos – su paslaugų.

Atlikta koreliacinė analizė leidžia daryti tokias prielaidas apie investicijų priklausomybę nuo mokesčių veiksnių. Visų pirma, patvirtinta, kad Lietuvos mokesčių tarifai turi neigiamos įtakos į Lietuvą pritraukiamoms tiesioginėms užsienio investicijoms. Tačiau pastebėta, kad Lietuvos pelno mokesčio kintamieji visais atvejais, išskyrus Lietuvos efektyvius pelno mokesčio tarifus konkrečios šalies investicijoms (EATR_in_LT), yra mažiau reikšmingi nei vietinių šalių pelno mokesčio tarifai. Tad galima teigti, kad investuotojai didesnę dėmesį skiria savo šalies mokesčiams, jų pokyčiams, o investicijas į užsienį renkasi lygindami mokesčių tarifų skirtumus tarp šalių. Koreliacijos koeficientų vidutinio stiprumo analizė nepatvirtino, kad efektyvūs pelno mokesčių tarifai yra informatyvesni už nominalius. Taip pat daroma prielaida, kad šalims, kurių didesnė dalis investicijų yra skirta Lietuvos pramonės sektoriui, Lietuvos mokesčių veiksniai yra svarbesni nei šalims investuojančioms į paslaugų sektorių. Nors Lietuvos pelno mokesčio tarifus ir investicijas pramonės ir paslaugų sektoriuose sieja panašaus stiprumo ryšys, aiškūs skirtumai tarp sektorių pastebimi vertinant darbo mokesčių našą. Pramonės sektoriui priskirtų šalių investicijos koreliuoja su Lietuvos ir investuojančios šalies darbo mokesčių naša žymiai stipriau nei paslaugų sektoriaus šalių. Tuo tarpu investuojančios šalies pelno mokesčio tarifai siejami stipresniu ryšiu su paslaugų sektoriaus atveju negu gamybos. Tad galima daryti prielaidą, kad į gamybos sektoriaus investicijas vykdančioms investuotojoms svarbesni yra su darbo apmokestinimu susiję veiksniai, o tuo tarpu į paslaugų sektorių investuojančioms šalims – vietiniai pelno mokesčio tarifai. Tai patvirtintų teorinius aspektus: į pramonės sektorių įprastai investuojama siekiant vertikalios integracijos, t. y. kaštų sumažinimo, o paslaugų sektoriaus įmonės,

yra mobilesnes, todėl jautresnės pelno tarifų pokyčiams. Lyginant mokesčių veiksmus su Lietuvos makroekonominiais veiksniais matyti, kad daugumos šalių investicijoms svarbesnę įtaką turėtų daryti makroekonominiai veiksniai: BVP, darbo valandos sąnaudos (LAB_VAL) ir rinkos atvirumas (OPN). Tačiau mokesčių našta įvertinantys kintamieji yra reikšmingesni nei infliacija (INF), nedarbo lygis (UNEMP) ir realios darbuotojo darbo sąnaudos (LAB), todėl juos galima laikyti reikšmingais tiesioginių užsienio investicijų veiksniais.

4.2.2. Lietuvos pramonės sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių modeliavimas

Kaip aptarta, didžiąją dalį Lietuvoje sukauptų tiesioginių investicijų sudaro investicijos į paslaugų sektorių (apie 73 proc.). Dėl šios priežasties sunku išskirti šalis, kurios investuotojų tik į Lietuvos pramonę. Tolimesnėje analizėje tiriamos šalys, kurios nuo 30 iki 70 proc. savo investicijų į Lietuvą skiria būtent Lietuvos pramonės sektoriui.

7 lentelė. Danijos TUI regresiniai modeliai

DANIJA	Vidurkis	1 Modelis		2 Modelis	
		Modelis su EATR_in_DK		Modelis su LAB_TAX_LT	
		Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
LAB_TAX_LT	4,2			148,674	0,876
EATR_in_DK	16,5	-31,134	-0,728		
P. Determinacijos		0,267		0,200	
Fišerio tikimybė		0,020		0,048	
AIC		14,193		14,282	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Danijos investicijų Lietuvoje koreliacinė analizė atskleidė, kad pasirinkti kintamieji turi mažai ryšio su investicijomis. Dėl šios priežasties reikšminiai modeliai buvo sudaryti tik su dvejais mokesčių parametrais (Lietuvos efektyviu pelno mokesčio tarifu Danijos investicijoms – EATR_in_DK ir Lietuvos darbdavio mokesčių našta – LAB_TAX_LT). Su kitais mokesčių parametrais nepavyko sudaryti reikšmingų DTR ar PTR modelių. Pirmasis modelis su EATR_in_DK kintamuoju, gautas vienakrypčiu kintamųjų išmetimo metodu. Jis apie Danijos investicijas suteikia tik 26,7 proc. informacijos, tad nėra tikslus. Su kintamuoju LAB_TAX_LT sudarytas PTR modelis taip pat nėra tikslus, jo determinacijos koeficientas lygus 0,200. Lyginant elastingumo koeficientus, matyti, kad labiausiai investicijos priklauso nuo Lietuvos darbo mokesčių naštos (LAB_TAX_LT). Šis kintamasis buvo funkciškai pakeistas (žr. 3 skyrių), tad teigiamas elastingumo koeficientas parodo atvirkštinę priklausomybę. Apibendrinant galima teigti, kad Danijos investicijoms Lietuvoje aprašyti regresiniu modeliu pravartu būtų įtraukti naujų nepriklausomų kintamųjų, kadangi esami neturi stipraus ryšio su investicijomis. Taip pat galima teigti, kad iš analizuotų kintamųjų daugiausiai įtakos investicijoms daro Lietuvos darbo mokesčių našta ir Lietuvoje egzistuojantys efektyvūs pelno mokesčio tarifai.

8 lentelė. Belgijos TUI regresiniai modeliai

BELGIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		
	Modelis su TAX_BE		Modelis su LAB_TAX_BE		Modelis su CIT_BE/EATR_BE/EATR_in_BE/CIT_LT/EATR_LT		Modelis su TAX_LT		Modelis su LAB_TAX_LT		
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	
TAX_LT	3,148						17,183	1,049			
TAX_BE	0,661	369,387	4,739								
LAB_TAX_LT	4,152								13,008	1,047	
LAB_TAX_BE	0,353			602,614	4,122						
INF	2,461					-3,398	-0,162	-3,679	-0,176	-4,417	-0,211
LAB	105,562	-2,663	-5,453	-2,589	-5,301	-2,652	-5,430				
LAB_VAL	4,906	21,094	2,007	20,985	1,997	16,934	1,611	17,039	1,621	16,548	1,575
P. Determinacijos		0,880		0,850		0,840		0,773		0,765	
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
AIC		8,355		8,574		8,643		8,991		9,024	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Belgijos atveju buvo sudaryti penki DTR modeliai, iš kurių keturiuose buvo įtraukti ir Lietuvos arba Belgijos verslo mokesčių kintamieji: verslo mokesčių našta ir darbdavio mokesčių našta. Tiksliausias iš visų modelių (determinacijos koeficientas 0,880) yra modelis, kuriame Belgijos mokesčių naštos (TAX_BE), realių darbo sąnaudų (LAB) ir darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) kintamieji. Lyginant į modelius įtrauktus kintamuosius, matyti kad į visus modelius pateko darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) kintamasis, nors jo elastingumo koeficientai ir įtaka Belgijos investicijoms Lietuvoje ir nėra didžiausi. Pagal elastingumo koeficientus, galima teigti, kad labiausiai Belgijos investicijos priklauso nuo realių darbuotojo darbo sąnaudų (LAB) pokyčių. 1 proc. padidėjusios realios darbuotojo darbo sąnaudos, sumažins Belgijos investicijas į Lietuvą nuo 5,3 iki 5,45 proc. priklausomai nuo modelio. Didžiausią įtaką darantis verslo mokesčių parametras yra bendra Belgijos mokesčių našta verslui (TAX_BE), kurios elastingumo koeficientas pirmame modelyje lygus 4,739: verslo mokesčių naštai išaugus 1 proc., Belgijos investuotojai padidins investicijas į Lietuvą 4,739 proc. Su bendra Belgijos verslo mokesčių našta glaudžiai susijęs Belgijos darbo mokesčių naštos kintamasis taip pat yra svarbus investuotojams (elastingumo koeficientas 4,122). Taigi galima teigti, kad esminiai veiksniai lemiantys Belgijos tiesiogines užsienio investicijas Lietuvoje yra susiję su Belgijos verslui tenkančia mokesčių našta ir realiomis darbo sąnaudomis Lietuvoje.

9 lentelė. Lenkijos TUI regresiniai modeliai

LENKIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		
	Modelis su LAB_TAX_PL		Modelis su EATR_IN_PL		Modelis su EATR_LT/CIT_LT/CIT_PL/EATR_PL/LAB_TAX_LT/TAX LT		
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	
LAB_TAX_PL	0,241	-6227,055	-2,107				
EATR_IN_PL	17,870			-70,183	-1,764		
LAB_VAL	4,906					218,169	1,506
P. Determinacijos		0,484		0,471		0,373	
Fišerio tikimybė		0,001		0,001		0,004	
AIC		15,191		15,217		15,387	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Tiesioginėms užsienio investicijoms iš Lenkijos nepavyko sudaryti reikšmingų DTR modelių, todėl buvo sudaryti trys PTR modeliai. Į modelius įtraukiant mokesčio kintamuosius: nominalų Lenkijos pelno mokesčio tarifą (CIT_PL), Lietuvos darbo mokesčių našta (LAB_RAX_LT) ir kt. kintamuosius (žr. 9 lentelę), atrankos metu buvo gautas PTR modelis su vienu kintamuoju darbo valandos sąnaudomis (LAB_VAL). Geriausias iš sudarytų modelių yra PTR su Lenkijos darbo mokesčių našta (LAB_TAX_PL), šį kintamąjį su investicijomis sieja stipriausia koreliacija. Pirmojo modelio determinacijos koeficientas lygus 0,484, tad jis tikslus. Vertinant Lenkijos investicijų jautrumą kintamųjų pokyčiams matyti, kad didžiausios įtakos turi Lenkijos darbo mokesčių našta, kurios elastingumo koeficientas yra -2,107. Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad Lenkijos tiesioginėms užsienio investicijoms Lietuvoje didesnę įtaką turi Lenkijos, o ne Lietuvos mokesčiai, iš kurių investuotojams svarbiausi yra su darbo apmokestinimu susiję mokesčiai.

10 lentelė. Suomijos TUI regresiniai modeliai

SUOMIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		6 Modelis		
	Modelis su LAB_TAX_FI		Modelis su TAX_FI		Modelis su CIT_FI/CIT_LT/EATR_FI/EATR_LT		Modelis su LAB_TAX_LT		Modelis su TAX_LT		Modelis su EATR_IN_FI		
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	
LAB_TAX_LT	4,152						41,100	0,401					
LAB_TAX_FI	0,348	844,176	0,691										
EATR_IN_FI	16,480										-7,352513	-0,285	
TAX_LT	3,148								49,375	0,366			
TAX_FI	0,477			664,823	0,746								
UNEMP	11,485	-21,949	-0,593	-22,525	-0,609	-20,597	-0,557	-13,893	-0,375	-16,101	-0,435	-11,648	-0,315
LAB_VAL	4,906							51,231	0,591	51,730	0,597	49,503	0,571
OPN	1,151	381,865	1,034	483,738	1,309	504,426	1,365						
P. Determinacijos		0,951		0,943		0,931		0,925		0,911		0,906	
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
AIC		10,013		10,156		10,312		10,426		10,604		10,662	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Tiriant Suomijos investicijų Lietuvoje priklausomybę nuo mokesčių naštos ir kitų veiksnių, sudaryti šeši DTR modeliai, visų jų tikslumas yra labai aukštas. Tiksliausias modelis, suteikiantis apie priklausomąjį kintamąjį 95,1 proc. informacijos, įvertina Suomijos darbo mokesčių našta (LAB_TAX_FI), Lietuvos nedarbo lygį (UNEMP) ir rinkos atvirumą (OPN). Antrajame modelyje Suomijos darbo mokesčių naštos kintamasis yra pakeistas bendra Suomijos darbo mokesčių našta (TAX_FI). Kiti į reikšminius DTR modelius įtraukti mokesčių parametrai yra Lietuvos darbo mokesčių našta (LAB_TAX_LT), bendra Lietuvos verslo mokesčių našta (TAX_LT) bei Lietuvos efektyvus pelno mokesčio tarifas investicijoms iš Suomijos (EATR_in_FI). Pagal elastingumo koeficientus reikšmingiausias yra rinkos atvirumas: Lietuvos rinkos atvirumui išaugus 1 proc., Lietuvoje sukauptos tiesioginės Suomijos investicijos padidėtų nuo 1,034 proc. iki 1,365 proc. priklausomai nuo naudojamo DRT modelio. Tarp mokesčių vertinančių parametrų aukščiausiu elastingumo koeficientu pasižymi Suomijos verslo mokesčių našta. Taigi, galima teigti, kad Suomijos investuotojai labiausiai atsižvelgia į vietinės rinkos mokesčius bei vertina Lietuvos rinkos atvirumą.

11 lentelė. Vokietijos TUI regresiniai modeliai

VOKIETIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		6 Modelis	
	Modelis su LAB_TAX_LT		Modelis su LAB_TAX_DE		Modelis su TAX_LT		Modelis su CIT_LT/EATR_IN_DE/EATR_LT/TAX_DE		Modelis su EATR_DE		Modelis su CIT_DE	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Koeficientas	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
TAX_LT	3,148				187,843	0,786						
CIT_DE	36,572										-42,223	-2,053
EATR_DE	32,740								-59,984	-2,611		
LAB_TAX_LT	4,152	151,374	0,836									
LAB_TAX_DE	0,270			-2529,276	-0,908							
LAB	105,562			-20,069	-2,817			-20,874	-2,930	-15,799	-2,218	
UNEMP	11,485									-25,069	-0,383	
LAB_VAL	4,906	168,859	1,101	160,677	1,048	177,573	1,158	185,536	1,210			
P. Determinacijos	0,9561			0,9558		0,945		0,937		0,920		0,779
Fišerio tikimybė	0,000			0,000		0,000		0,000		0,000		0,000
AIC	11,789			11,835		12,022		12,144		12,427		13,417

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Vokietijos tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje regresinė analizė parodė, kad geriausiai investicijas apibūdina Lietuvos darbo mokesčių naštos (LAB_TAX_LT) ir Lietuvos darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) derinys. Šio sudaryto DTR modelio determinacijos koeficientas siekia 0,9561. Abiejų modelio kintamųjų elastingumo koeficientai yra teigiami. Kaip minėta LAB_TAX_LT teigiamas koeficientas iš tiesų atskleidžia atvirkštinę ryšį, kadangi buvo atliktas funkcinis keitimas. Tuo tarpu LAB_VAL kintamojo teigiamą koeficientą galima aiškinti tuo, kad jis atspindi ne tik darbo sąnaudas, bet ir visos ekonomikos augimą, todėl investuotojų vertinamas teigiamai. Antras pagal tikslumą modelis taip pat vertina darbo jėgos kaštų parametrus: Vokietijos darbo mokesčių našta (LAB_TAX_DE), Lietuvos darbo jėgos kaštus (LAB ir LAB_VAL). Analizuojant priklausomo kintamojo priklausomybę nuo atskirų veiksnių, kurią atskleidžia elastingumo koeficientai, galima matyti, kad didžiausius investicijų pokyčius lemia Vokietijos pelno mokesčio tarifai ir Lietuvos realios darbo sąnaudos. Taigi galima teigti, kad Vokietijos investuotojai, renkantis investicijų lokaciją ir kiekį, didžiausią dėmesį skiria su darbo jėgos kaštais (privalomomis soc. draudimo įmokomis ir darbo užmokesčiu) susijusiems veiksniams.

12 lentelė. Kipro TUI regresiniai modeliai

KIPRAS	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		
	Modelis su EATR_CY		Modelis su LAB_TAX_CY		Modelis su TAX_CY		Modelis su CIT_LT/EATR_LT/LAB_TAX_LT/TAX_LT/CIT_CY		Modelis su EATR_IN_CY		
1 modelis	Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
TAX_CY	0,545					1260,602	2,505				
CIT_CY	14,875										
LAB_TAX_CY	0,212			3238,716	2,507						
EATR_IN_CY	20,960									-13,447	-1,027
INF	2,461			-37,233	-0,334	-44,944	-0,403	-41,600	-0,373	-46,120	-0,414
UNEMP	11,485			-36,752	-1,539	-38,792	-1,624	-48,682	-2,038	-35,355	-1,480
LAB_VAL	4,906	153,265	2,741								
OPN	1,151							792,572	3,324		
P. Determinacijos	0,7624			0,629		0,5956		0,5942		0,5035	
Fišerio tikimybė	0,0000			0,000		0,0005		0,0005		0,0000	
AIC	12,9227			13,451		13,5367		13,5403		13,7420	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Sudarant regresinį modelį sukauptoms Kipro investicijoms Lietuvoje su efektyviu Kipro pelno mokesčio tarifu, kintamųjų atrankos metu buvo pašalinti visi nepriklausomi kintamieji išskyrus darbo valandos sąnaudas (LAB_VAL). Gautas PTR modelis yra tiksliausias iš visų sudarytų – determinacijos koeficientas 0,7624. Antras pagal tikslumą modelis įvertiną Kipro darbo mokesčių naštą (LAB_TAX_CY), Lietuvos infliaciją (INF), nedarbo lygį (UNEMP). Šis modelis apie Kipro investicijas Lietuvoje suteikia 62,9 proc. informacijos. Kiti į reikšminius regresijos modelius įtraukti mokesčių parametrai yra Kipro bendra verslui tenkanti mokesčių našta (TAX_CY) ir Lietuvos efektyvus pelno mokesčio tarifas investicijoms iš Kipro (EATR_in_CY). Vertinant nepriklausomų kintamųjų elastingumo koeficientus, matyti, kad Kipro darbo mokesčių ir visų verslo mokesčių naštos kintamieji daro labai panašią įtaką investicijoms: jų elastingumai atitinkamai 2,507 ir 2,505. Tačiau didžiausius sukauptų investicijų pokyčius lemia darbo valandos sąnaudos, kurių 1 proc. pokytis padidintų investicijas į Lietuvą 2,741 proc. ir rinkos atvirumas – padidintų 3,324 proc. Apibendrinant galima teigti, kad Kipro investuotojams didesnę įtaką turi vietinė mokesčių našta nei Lietuvos, tačiau investicijas labiausiai skatina Lietuvos rinkos atvirumas ir ekonomikos augimo potencialas, kurį atskleidžia darbo valandos sąnaudos.

13 lentelė. Prancūzijos TUI regresiniai modeliai

PRANCŪZIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis	
	Modelis su LAB_TAX_LT/TAX_FR. TAX_LT		Modelis su EATR_FR		Modelis su EATR_IN_FR		Modelis su CIT_FR/CIT_LT/EATR_LT/LAB_TAX_FR	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
EATR_FR	35,830		33,776	6,742				
EATR_IN_FR	17,995				17,428	1,747		
UNEMP	11,485	5,114	0,327		-10,957	-0,701	-11,820	-0,756
OPN	1,151		693,657	4,446	849,114	5,442	554,815	3,556
INF	2,461						-12,952	-0,178
LAB_VAL	4,906	84,124	2,299					
P. Determinacijos		0,953		0,914		0,827		0,767
Fišerio tikimybė		0,0000		0,0000		0,0000		0,000
AIC		9,826		10,432		11,173		11,472

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Atliekant regresinę analizę Prancūzijos tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje veiksnams nustatyti, paaiškėjo, kad dauguma verslui tenkančių mokesčių naštą apibūdinančių kintamųjų nėra pakankamai reikšmingi ir negali būti įtraukti į DTR modelius kartu su kitais kintamaisiais. Atrankos metu pašalinus mokesčių naštos veiksnį, buvo sudarytas pirmas modelis, kurio nepriklausomi kintamieji yra nedarbo lygis (UNEMP) ir darbo valandos sąnaudos (LAB_VAL). Modelio tikslumas yra aukštas, jis suteikia 95,3 proc. informacijos. Sudarytas antrasis DTR modelis įtraukia kintamuosius EATR_FR ir OPN (Prancūzijos efektyvus pelno mokesčio tarifas ir Lietuvos rinkos atvirumas), modelio tikslumas 91,4 proc. Vertinant elastingumo koeficientus matyti, kad didžiausius sukauptų investicijų kiekio pokyčius lemia efektyvus Prancūzijos pelno mokestis (jam padidėjus 1 proc., investicijos į Lietuvą išaugs 6,742 proc.) ir Lietuvos rinkos atvirumas, kurio 1 proc. padidėjimas gali

lemti nuo 3,556 iki 5,442 proc. pritraukiamų investicijų iš Prancūzijos padidėjimą. Tad galima prielaida, jog Prancūzijos investuotojams yra svarbus rinkos atvirumas bei pelno mokesčio našta Prancūzijoje.

Pateikiant išvadas apie šalių, skiriančių ne mažiau kaip 30 proc. savo investicijų Lietuvos pramonės sektoriui, sukaupias investicijas Lietuvoje, teigiama, kad mokesčius galima priskirti prie svarbių tiesioginių užsienio investicijų veiksnių. Į tiksliausius regresijos modelius buvo įtraukti šie mokesčių kintamieji: investuojančios šalies darbo mokesčių našta (Lenkijos, Suomijos ir Vokietijos atvejais), Lietuvos darbo mokesčių našta Danijos atveju, bendra investuojančios šalies verslo mokesčių našta Belgijos atveju. Vis dėlto dažniausias tiksliausių regresijos modelių narys yra darbo valandos sąnaudos. Nors kintamąjį būtų galima priskirti prie kaštų veiksnių, stabdančių investicijas į Lietuvą, apskaičiuoti elastingumo koeficientai (svyruoja nuo 0,57 Suomijos atveju iki 2,7 Kipro atveju) atskleidžia, kad darbo valandos sąnaudas galima laikyti Lietuvos ekonomikos lygio įvertinimo matu – augant Lietuvos ekonomikai, didėja vidutinis valandinis darbo užmokestis ir investuotojų paskatos investuoti Lietuvoje. Tačiau nebūtų galima teigti, kad mokesčių kintamieji yra mažiau reikšmingi pritraukiant investicijas į šalis, investuojančias į gamybos sektorių. Remiantis apskaičiuotais elastingumo koeficientais, Lietuvoje sukaupios tiesioginės užsienio investicijos dažnai jautriausiai reaguoja būtent į mokesčių tarifų pokyčius, ypač į darbo mokesčių našta. Dažniausiai pastebima investuojančios šalies darbo mokesčių įtaka investicijoms: Belgijos, Suomijos ir Kipro darbo mokesčių naštai padidėjus 1 proc., investicijos į Lietuvą išaugs atitinkamai 4,12 proc., 0,69 proc., 2,51 proc., o Lenkijos darbo mokesčių naštai padidėjus 1 proc. – sumažės 2,11 proc. Rečiau pastebima stipresnė priklausomybė nuo pelno mokesčius įvertinančių kintamųjų: Vokietijos efektyviam pelno mokesčio tarifui padidėjus 1 proc., investicijos į Lietuvą sumažės 2,61 proc., o Prancūzijos efektyviam pelno mokesčio tarifui padidėjus 1 proc., padidės 6,74 proc. Taip pat svarbiu veiksniu Belgijos, Suomijos ir Kipro investicijoms galima laikyti bendrą verslo mokesčių našta investuojančioje šalyje, elastingumo koeficientai atitinkamai 4,74, 0,75, ir 2,51. Iš ne mokesčių kintamųjų daugiausia įtakos investicijų srautams turi darbo kaštus įvertinančios realios darbuotojo darbo sąnaudos (elastingumo koeficientas svyruoja nuo -2,2 Vokietijos atveju iki -5,45 Belgijos atveju) ir rinkos atvirumas (elastingumo koeficientas nuo 1,034 Suomijos atveju iki 6,06 Kipro atveju). Taigi galima daryti išvadą, kad šalių, priskirtų prie pramonės sektoriaus, investicijoms didžiausią įtaką turi su darbo užmokesčiu ir darbo mokesčiais susiję veiksniai. Nors Lietuvos darbo mokesčio našta nepatvirtino savo reikšmingumo prieš kitus parametrus, tačiau Lietuvos darbo valandos sąnaudų ir realių darbuotojo darbo sąnaudų kintamieji patvirtino, kad investuotojams yra svarbus darbo užmokesčio ir darbo mokesčių lygis Lietuvoje. Tai kad investuotojai stipriau reaguoja į savo šalies mokesčius, leidžia daryti prielaidą, kad investicijų alternatyvas jie lygina įvertindami savo šalies ir potencialios investicijų šalies mokesčius ir

kitus veiksnius – todėl tikslesnius analizės rezultatus galima pateiktų mokesčių tarifų skirtumų analizė.

4.2.3. Lietuvos paslaugų sektoriaus tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių modeliavimas

Kita analizuojama šalių grupė – tai šalys, kurios daugiau nei 70 proc. savo visų investicijų į Lietuvą, skiria Lietuvos paslaugų sektoriui. Tikimasi, kad šios šalys didesnę dėmesį skirs ne su darbo jėgos kaštais susijusiems veiksniais, bet pelno mokesčio tarifams. Regresinės analizės rezultatai pateikiami 14 – 20 lentelėse.

14 lentelė. Latvijos TUI regresiniai modeliai

LATVIJA		1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis	
		Modelis su LAB_TAX_LV		Modelis su TAX_LV		Modelis su CIT_LT/CIT_LV/EATR_IN_LV/EATR_LT/EATR_LV/LAB_TAX_LT/TAX_LT	
1 modelis	Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
TAX_LV	0,305			1251,590	1,828		
LAB_TAX_LV	0,201	1813,084	1,742				
INF	2,461	16,570	0,195			16,817	0,198
LAB_VAL	4,906					69,101	1,624
OPN	1,151	558,164	3,076	598,985	3,301		
P. Determinacijos		0,664		0,623		0,573	
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000	
AIC		12,235		12,311		12,437	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Latvijos tiesioginėms investicijoms Lietuvoje įtaką darantiems veiksniais nustatyti sudaryti trys regresiniai modeliai. Dauguma mokesčių parametrų nepatvirtino savo reikšmingumo, sąlygojant kitiems kintamiesiems, tad buvo pašalinti iš modelio. Pirmasis modelis įtraukia Latvijos darbo mokesčių naštos (LAB_TAX_LV), infliacijos (INF) ir Lietuvos rinkos atvirumo (OPN) kintamuosius. Modelis nepasižymi aukštu tikslumu: paaiškina 66,4 proc. Lietuvoje sukauptų tiesioginių Latvijos investicijų pokyčio. Antras sudarytas modelis įvertina bendrą verslo mokesčių našta Latvijoje (TAX_LV) ir rinkos atvirumą, jo determinacijos koeficientas 0,623. Vertinant elastingumo koeficientus matyti, kad didžiausią įtaką investicijoms turi rinkos atvirumas: pastarajam padidėjus 1 proc., į Lietuvą pritrauktos investicijos išaugs apie 3 proc. Latvijos darbo mokesčių ir bendros verslo mokesčių naštos įtaka yra panaši (elastingumo koeficientai atitinkamai 1,742 ir 1,828). Taigi Latvijos atveju daugiausia informacijos apie investicijas suteikia rinkos atvirumas ir Latvijos mokesčių našta įvertinantys kintamieji.

15 lentelė. Estijos TUI regresiniai modeliai

ESTIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		6 Modelis		7 Modelis	
	Modelis su LAB_TAX_E		Modelis su EATR_EE		Modelis su TAX_EE		Modelis su CIT_EE		Modelis su		Modelis su		Modelis su EATR_IN_EE	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
EATR_EE	18,180		-104,786	-3,481										
CIT_EE	22,900						-91,996	-3,850						
EATR_IN_EE	20,865												-25,023	-0,954
LAB_TAX_EE	0,359	1525,144	1,002											
TAX_EE	0,446				963,090	0,785								
UNEMP	11,485	-15,862	-0,333											
LAB_VAL	4,906										129,724	1,163		
OPN	1,151	1003,613	2,110		1047,574	2,202			1094,350	2,301				
P. Determinacijos		0,816		0,795		0,766		0,737		0,726		0,703		0,505
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000
AIC		12,513		12,594		12,715		12,843		12,884		12,962		13,474

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Tiksliausiai Estijos tiesiogines investicijas Lietuvoje aprašantis DTR modelis įtraukia Estijos darbo mokesčių naštos (LAB_TAX_EE), nedarbo lygio (UNEMP) ir rinkos atvirumo (OPN) kintamuosius. Šis modelis yra gana tikslus: apie kintamąjį suteikia 81,6 proc. informacijos. Lietuvoje sukauptos tiesioginės Estijos investicijos stipriausiai koreliuoja su Estijos efektyviu pelno mokesčio tarifu (EATR_EE), tačiau su šiuo kintamuoju sudarant DTR modelį nebuvo patvirtintas kitų kintamųjų reikšmingumas. Todėl sudarytas PTR modelis, kurio tikslumas yra 79,5 proc. Į modelį įtraukus Estijos bendrą verslo mokesčių našą (TAX_EE) ir rinkos atvirumą (OPN), gautas modelis, kurio determinacijos koeficientas 0,766. Tiksliausiame pirmajame modelyje apie priklausomąjį kintamąjį daugiausia informacijos suteikia rinkos atvirumas (elastingumo koeficientas 2,11), tačiau lyginant visus modelius, didžiausią poveikį Estijos investicijoms turi Estijos efektyvus ir nominalus pelno mokesčio tarifai, kurių elastingumo koeficientai atitinkamai yra -3,481 ir -3,850: padidėjus Estijoje taikomiems pelno mokesčiams, Estijos investuotojų investicijos Lietuvoje sumažės daugiau nei 3 proc. Apibendrinant galima teigti, kad Estijos investicijos Lietuvoje labiausiai priklauso nuo Estijos pelno mokesčio tarifų ir Lietuvos rinkos atvirumo.

16 lentelė. Austrijos TUI regresiniai modeliai

AUSTRIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		6 Modelis	
	Modelis su EATR_IN_AT		Modelis su TAX_AT		Modelis su LAB_TAX_AT		Modelis su CIT_LT/EATR_LT/		Modelis su CIT_AT/EATR_AT		Modelis su LAB_TAX_LT/TAX_LT	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
EATR_in_AT	28,087	3,264	1,101									
LAB_TAX_AT	0,269				1431,382	4,634						
TAX_AT	0,534			770,574	4,941							
OPN	1,151			196,935	2,722	170,080	2,351				150,087	2,074
INF	2,461	10,254	0,303						-10,817	-0,320		
UNEMP	11,485	7,270	1,003	-9,944	-1,372	-9,690	-1,337		-15,691	-2,165	-6,579	-0,908
LAB	105,562								-5,330	-6,759		
LAB_VAL	4,906							26,613	1,568			
P. Determinacijos		0,584		0,560		0,556		0,486		0,443		0,377
Fišerio tikimybė		0,000		0,001		0,001		0,000		0,006		0,007
AIC		10,530		10,586		10,595		10,714		10,823		10,895

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Tiriant Austrijos sukauptas investicijas Lietuvoje, paaiškėjo, kad tiksliausias DTR modelis yra sudaromas su efektyviu Lietuvos pelno mokesčio tarifu investicijoms iš Austrijos (EATR_in_AT). Į tiksliausią modelį taip pat įtraukti infliacijos ir nedarbo lygio kintamieji. Nors modelis yra tiksliausias

iš sudarytų (determinacijos koeficientas 0,584), jo negalima laikyti tikslu ir patikimu. Antras ir trečias modeliai įvertina Austrijoje egzistuojančią darbo mokesčių ir visų verslo mokesčių našą ir jų įtaką investicijoms, sukauptoms Lietuvoje. Tarp sudarytų DTR modelių didžiausias elastingumo koeficientas pastebimas penktame modelyje: realioms darbo sąnaudoms Lietuvoje padidėjus 1 proc., investicijos iš Austrijos sumažės 6,759 proc. Tad galima teigti, kad jautriausiai Austrijos sukauptos tiesioginės investicijos Lietuvoje reaguoja į Austrijos mokesčių situaciją bei Lietuvoje egzistuojantį darbo kaštų lygį.

17 lentelė. Olandijos TUI regresiniai modeliai

OLANDIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis		5 Modelis		6 Modelis		
	Modelis su TAX_NL		Modelis su LAB_TAX_NL		Modelis su CIT_LT/EATR_LT/LAB_TAX_NL/TAX_LT		Modelis su EATR_NL		Modelis su CIT_NL		Modelis su EATR_IN_NL		
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	
CIT_NL	29,080								-125,205	-5,351			
TAX_NL	0,345	2981,848	1,512										
EATR_NL	26,160						-114,524	-4,403					
EATR_IN_NL	27,710										-112,723	-4,591	
LAB_TAX_NL	0,165			12103,370	2,939								
UNEMP	11,485												
INF	2,461	-23,202	-0,084			-31,083	-0,112	-54,254	-0,916				
LAB_VAL	4,906	390,121	2,813	307,186	2,215	363,855	2,623	-85,773	-0,310	-46,579	-0,168	-54,077	-0,196
P. Determinacijos		0,954		0,944		0,934		0,736		0,717		0,701	
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000		0,000	
AIC		12,912		13,056		13,230		14,652		14,684		14,738	

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe p=0,05

Olandijos investicijas Lietuvoje veikiantiems veiksniams nustatyti sudaryti šeši DR modeliai, iš kurių penkiuose yra įvertintas vienas iš mokesčių parametru. Geriausiai Olandijos investicijas Lietuvoje atspindi Olandijos bendros verslo mokesčių naštos (TAX_NL), Lietuvos infliacijos (INF) ir darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) derinys. Šio modelio determinacijos koeficientas itin aukštas – 0,954, o daugiausia informacijos apie priklausomąjį kintamąjį suteikia LAB_VAL, kurio elastingumo koeficientas 2,813. Antrojo modelio tikslumas nedaug atsilieka nuo pirmojo (determinacijos koeficientas 0,944), pastarasis modelis sudarytas iš Olandijos darbo mokesčių naštos (LAB_TAX_NL) ir darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) kintamųjų. Nors į tiksliausius modelius nėra įtraukti su pelno mokesčiu susiję kintamieji, remiantis elastingumo koeficientais būtent jie turi didžiausią įtaką Olandijos investicijų Lietuvoje pokyčiams. Nominalaus Olandijos pelno mokesčio tarifo (CIT_NL) pokytis lems 5,351 proc. investicijų pokytį, efektyvaus (EATR_NL) – 4,403 proc. pokytį. Taip pat Olandijos jautrios ir Lietuvos efektyvaus pelno mokesčio tarifo pritaikyto investicijoms iš Olandijos (EATR_in_NL) pokyčiams. Apibendrinant galima teigti, kad svarbiausi veiksniai lemiantys Olandijos tiesioginių investicijų kiekį Lietuvoje yra Olandijos pelno mokesčio tarifai ir darbo valandos sąnaudos Lietuvoje.

18 lentelė. Švedijos TUI regresiniai modeliai

ŠVEDIJA	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis	
	Modelis su CIT_SE		Modelis su EATR_SE		Modelis su CIT_LT/EATR_IN_SE/EATR_LT		Modelis su LAB_TAX_LT/TAX_LT	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
CIT_SE	26,160	-306,1391	-5,474					
EATR_SE	22,600			-192,272	-2,970			
UNEMP	11,485	-17,496	-0,137					
LAB	105,562	-60,613	-4,374	-34,823	-2,513	-41,375	-2,986	
LAB_VAL	4,906			360,051	1,207	501,109	1,680	545,651 1,830
P. Determinacijos		0,900		0,899		0,829		0,800
Fišerio tikimybė		0,000		0,000		0,000		0,000
AIC		14,644		124,658		15,142		15,313

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Geriausiai Švedijos sukauptas Lietuvoje investicijas apibūdina nominalaus Švedijos pelno mokesčio tarifo (CIT_SE), Lietuvos nedarbo lygio (UNEMP) bei realių darbo sąnaudų kintamųjų (LAB) derinys. Šio sudarytas DTR modelis paaiškina 90 proc. viso investicijų kitimo. Antrojo modelio tikslumo lygis yra beveik identiškas, tačiau į jį įtraukti efektyvaus Švedijos pelno mokesčio tarifo (EATR_SE), darbo valandos sąnaudų (LAB_VAL) ir realių darbuotojo darbo sąnaudų (LAB) kintamieji. Trečias ir ketvirtas modeliai buvo sudaromi su Lietuvos mokesčius įvertinančiais kintamaisiais, tačiau nei vieno iš jų reikšmingumas nebuvo pakankamas, tad atrankos metu jie buvo pašalinti. Pagal elastingumo koeficientus išsiskiria kintamasis CIT_SE: nominaliam pelno mokesčio tarifui Švedijoje padidėjus 1 proc., tiesioginės investicijos iš Švedijos į Lietuvą sumažės 5,474 proc. Galima teigti, kad Švedijos investicijos į Lietuvą labiausiai priklauso nuo nominalių ir efektyvių Švedijos pelno mokesčio tarifų bei realių darbuotojo darbo sąnaudų Lietuvoje.

19 lentelė. Jungtinės Karalystės TUI regresiniai modeliai

JUNGTINĖ KARALYSTĖ	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis	
	Modelis su EATR_GB		Modelis su CIT_LT/EATR_IN_GB/EATR_LT/LAB_TAX_GB		Modelis su CIT_GB		Modelis su Lab_TAX_T	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
EATR_GB	26,971	-0,084	-0,434					
CIT_GB	26,900				-0,059	-0,306		
INF	2,461			-0,088	-0,042			-0,042 -0,020
UNEMP	11,485			-0,073	-0,160			
LAB	105,562			-0,031	-0,627			
LAB_VAL	4,906							0,103 0,097
P. Determinacijos		0,582		0,574		0,528		0,367
Fišerio tikimybė		0,000		0,001		0,000		0,008
AIC		-0,054		-0,007		0,067		0,348

Pirmas sudarytas regresijos modelis Jungtinės Karalystės investicijoms Lietuvoje yra PTR su Jungtinės Karalystės efektyviu pelno mokesčio tarifu. Visi kiti makroekonominiai Lietuvos rodikliai iš modelio pašalinti dėl per didelės *t-statistics* tikimybės. Sudarytas modelis yra vidutinio tikslumo: suteikia 58,2 proc. informacijos, tačiau lyginant su kitais sudarytais modeliais, jis yra tiksliausias. Kitas sudarytas modelis įvertina infliacijos, nedarbo lygio ir realių darbuotojo darbo sąnaudų poveikį sukauptoms investicijoms. Nors modelis įtraukia daugiau nepriklausomų kintamųjų, jo determinacijos

koeficientas yra žemesnis nei pirmojo – 0,574. Į modelį įtraukus Lietuvos darbo mokesčių naštą (LAB_TAX_LT), atrankos metu lieka tik kintamieji infliacija (INF) ir darbo valandos sąnaudos (LAB_VAL), kurie apibūdina investicijų kitimą 36,7 proc. tikslumu. Analizuojant apskaičiuotus elastingumo koeficientus matyti, kad jie visi nesiekia 1, tad investicijos yra silpnai priklausomos nuo pateiktų kintamųjų pokyčių. Vis dėlto didžiausią įtaką sukauptoms Jungtinės Karalystės investicijoms Lietuvoje daro realios darbo sąnaudos ir efektyvus Jungtinės Karalystės pelno mokesčio tarifas: elastingumo koeficientai atitinkamai -0,627 ir -0,434.

20 lentelė. Liuksemburgo TUI regresiniai modeliai

LIUKSEMBURGAS	1 Modelis		2 Modelis		3 Modelis		4 Modelis	
	Modelis su CIT_LU/LAB_TAX_LT/TA X_LT		Modelis su EATR_LT/EATR/LU		Modelis su EATR_IN_LU		Modelis su CIT_LT	
Vidurkis	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.	Įvertis	Elast. k.
CIT_LT	2,856						-4,326	-0,079
UNEMP	11,485				-12,721	-0,937		
LAB	105,562		-2,652	-1,796	-8,850	-5,993		
LAB_VAL	4,906	38,068	1,198	35,213	1,108			
P. Determinacijos		0,536		0,512		0,369		0,339
Fišerio tikimybė		0,000		0,001		0,008		0,007
AIC		11,228		11,269		11,525		3,680

* pateikti kintamieji reikšmingi su tikimybe $p=0,05$

Analizuojant sudarytus modelius (žr. 20 lentelę), pastebima, kad trys tiksliausi modeliai neįtraukia mokesčių naštos parametru. Pirmasis ir tiksliausias modelis yra PTR su darbo valandos sąnaudų kintamuoju (LAB_VAL). Pastarasis kintamasis apibūdina 53,6 proc. Liuksemburgo investicijų Lietuvoje kitimo. Įtraukus į modelį papildomą kintamąjį LAB (realios darbo sąnaudos) nebuvo gautas tikslesnis modelis. Vienintelis modelis sudarytas su mokesčiu parametru yra trečiasis – Lietuvos nominaliam pelno mokesčio tarifui padidėjus 1 proc., šalyje sukauptų investicijų iš Liuksemburgo kiekis sumažės 0,08 proc. Remiantis elastingumo koeficientais, didžiausius investicijų pokyčius lemia realios darbo sąnaudos, kurių elastingumo koeficientas trečiame modelyje lygus -5,933. Apibendrinant galima teigti, kad Liuksemburgo investicijos Lietuvoje jautriausios su darbo jėgos kaštais susijusiems kintamiesiems, tačiau nei pelno mokesčio tarifai, nei darbo mokesčių našta nėra reikšmingi kintamieji.

Vertinant paslaugų sektoriui priskirtų šalių tiesiogines investicijas Lietuvoje, matyti, kad į reikšmingiausius regresijos modelius dauguma atvejų buvo įtrauktas vienas iš mokesčių parametru. Į Estijos tiesioginių užsienio investicijų modelį įtraukta Estijos darbo mokesčių našta, Austrijos ir Olandijos modeliuose – investuojančios šalies bendra verslo mokesčių našta, Švedijos atveju – nominalus Švedijos pelno mokesčio tarifas, o Latvijos - Lietuvos darbo mokesčių našta. Kaip matyti, įtraukti į tiksliausius modelius mokesčių kintamieji labai skirtingi, todėl vien pagal juos sunku išvelgti tendencijas. Tačiau vertinant elastingumo koeficientus, išryškėja pelno mokesčio įtaka pritraukiant investicijas į Lietuvos paslaugų sektorių. Švedijos investicijos Lietuvoje jautriausiai reaguoja į

Švedijos nominalų pelno mokesčio tarifą, kuriam sumažėjus 1 proc., investicijos padidės 5,57 proc. Olandijos pelno mokesčio tarifui pasikeitus 1 proc., investicijos į Lietuvą sumažėtų 5,35 proc., o Estijos nominaliam tarifui sumažėjus 1 proc., investicijos padidėtų 3,85 proc. Jungtinės Karalystės tiesioginės užsienio investicijos yra jautresnės vietiniam efektyviam pelno mokesčio tarifui; jam padidėjus 1 proc., investicijos sumažėtų 0,43 proc. Kaip matyti, pagal sudarytus regresijos modelius, nebūtų galima teigti, kad Jungtinės Karalystės taip pat ir Liuksemburgo investicijoms į Lietuvą reikšmingi yra mokesčių parametrai. Tuo tarpu Latvijos ir Austrijos investicijoms Lietuvoje didžiausią įtaką turi investuojančių šalių bendra verslo mokesčių našta: Latvijos ir Austrijos verslo mokesčių naštai padidėjus 1 proc., tiesioginės investicijos į Lietuvą išaugtų 1,83 proc. ir 4,94 proc. Vertinant ne mokesčių parametrus matyti, kad stipriausia priklausomybė su tiesioginėmis užsienio investicijomis sieja darbo kaštus įvertinančius parametrus ir rinkos atvirumą. Darbo valandos sąnaudų kintamojo elastingumo koeficientas svyruoja nuo 0,1 Jungtinės Karalystės atveju iki 2,62 Olandijos atveju. Didesniais elastingumais koeficientais pasižymėjo realios darbuotojo darbo sąnaudos (nuo -0,63 Jungtinės Karalystės atveju iki -6,76 Austrijos atveju). Lietuvos rinkos atvirumas labiausiai lėmė Latvijos investicijas (elastingumo koeficientas 3,3). Taigi apibendrinant galima teigti, kad paslaugų sektoriui priskirtų šalių investicijoms didesnę įtaką turi pelno mokesčio dydis, o ne darbo apmokestinimo našta. Taip pat pastebėta, kad reikšmingesnę įtaką daro investuojančios šalies mokesčių tarifai. Tad galima daryti prielaidą, kad pirminį impulsą investuoti užsienyje suteikia vietinių mokesčių tarifų pokyčiai, kuriuos investuotojai lygina su potencialios investicijas priimančios šalies mokesčių tarifais.

Taigi atlikta regresinė Lietuvoje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų analizė patvirtino koreliacinės analizės metu padarytas prielaidas. Apibendrinant galima teigti:

- Mokesčiai yra reikšmingas tiesioginių užsienio investicijų veiksnys. Tačiau visų pirma investuotojų sprendimą investuoti užsienyje skatina vietiniai mokesčių tarifai ir jų pokyčiai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad investuotojai investicinius sprendimus priima lygindami gautą naudą investuojant vietinėje rinkoje ir užsienio šalyje. Todėl galima tolimesnių tyrimų kryptis – įvertinti, kaip mokesčių tarifų skirtumai tarp investuotojo šalies ir potencialios investicijas priimančios šalies gali lemti investicijų lokacijos sprendimus.
- Koreliacinė ir regresinė analizė nepatvirtino prielaidos, kad efektyvūs pelno mokesčio tarifai suteikia daugiau informacijos nei nominalūs pelno mokesčio tarifai apie investicijų kiekį Lietuvoje. Elastingumo koeficientų analizė išryškino darbo mokesčių naštos įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms iš šalių, priskirtų gamybos sektoriui, o investicijos, iš šalių, investuojančių į Lietuvos paslaugų sektorių, labiau priklauso nuo pelno mokesčio tarifų. Vis dėlto negalima išskirti vieno geriausiai verslo mokesčių našta

įvertinančio ir užsienio investuotojų sprendimus nusakančio mokesčio parametro, kadangi tai labai skiriasi priklausomai nuo investuotojų motyvų ir kitų tiesioginių užsienio investicijų charakteristikų.

- Tyrimo rezultatai patvirtino, kad šalių, linkusių investuoti į skirtingus Lietuvos sektorius, investicijoms į Lietuvą įtaką daro skirtingi veiksniai. Visų pirma, šalių, daugiau investuojančių į Lietuvos pramonę, tiesiogines užsienio investicijas ir Lietuvos mokesčių kintamuosius sieja stipresnis ryšys nei šalių, investuojančių į paslaugų sektorių. Priešingai, Lietuvos rinkos parametrai: BVP ir darbo valandos sąnaudos pasižymi stipresnius ryšiu su į paslaugų sektorių investuojančių šalių investicijomis. Tad galima daryti išvadą, kad Lietuvos tiesioginėms investicijoms į gamybos sektorių yra būdingesni vertikalios integracijos motyvai, o į paslaugų – horizontalios integracijos.

Atlikus preliminarią Lietuvos investicinės aplinkos ir sukauptų tiesioginių užsienio investicijų apžvalgą, galima teigti, kad Lietuvoje sukurtą investicinę aplinką užsienio investuotojai vertina palankiai. Lietuva užima šeštą vietą tarp ES šalių 2018 m. Doing Business reitinge (World Bank Group, 2018) ir devintą vietą tarp ES šalių tiesioginių užsienio investicijų aplinkos patrauklumo vertinimo reitinge (Copenhagen Economics, 2016). Tačiau pagal sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykį Lietuva yra Europos Sąjungos šalių sąrašo pabaigoje (žr. 4 priedą). Be to, pastebima, kad pramonės sektoriuje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų dalis 2004 – 2017 m. laikotarpiu mažėjo, nepaisant to, kad „Investicijų skatinimo ir pramonės plėtros 2014–2020 metų programoje“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2014) gamybos sektoriaus investicijos išskiriama kaip prioritetinė investicijų sritis, kurianti didžiausią pridėtinę vertę Lietuvos ekonomikai. Tai skatina ieškoti priežasčių, dėl kurių Lietuvos negalime įvardinti kaip sėkmingai tiesiogines užsienio investicijas pritraukiančia šalimi.

Remiantis Ernst&Young (2012) atlikta apklausa apie investuotojų sprendimus dėl tiesioginių užsienio investicijų lokacijos pasirinkimą lemiančių veiksnių, galima teigti, kad investuotojams svarbesni yra darbo jėgos kaštai (28 proc. respondentų) negu pelno mokestis (17 proc. respondentų). Taip pat Lietuvos investuotojų pasitikėjimo indekso tyrimas (LIPI) (Investuotojų forumas, 2018), atliekamas Lietuvos ekonomiką vienijančios asociacijos „Investors‘ Forum“ atskleidė, kad Lietuvos užsienio investuotojų nuomone probleminės Lietuvos sritys yra darbo apmokestinimas (70 proc. respondentų), kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas (57 proc. respondentų), mokesčių sistema (mažiau nei 10 proc. respondentų). Lietuvos rinka pasižymi sąlyginai žemu vidutiniu darbo užmokesčiu, tačiau Lietuvos darbo mokesčių našta, tenkanti darbdaviams, yra viena didžiausių tarp ES šalių (žr. 11 pav. ir 7 priedą).

Atsižvelgiant į atlikto empirinio tyrimo rezultatus ir Lietuvos investicinės aplinkos vertinimą, teigiama, kad siekiant pritraukti daugiau tiesioginių užsienio investicijų, ypatingai į gamybos sektorių,

kuris laikomas prioritetiniu dėl kuriamos pridėtinės vertės, turėtų būti peržiūrėta ir reformuojama darbo mokesčių sistema. Tikėtina, kad žemesnė darbo mokesčių našta, tenkanti darbdaviui, didintų investicijų srautus ir prisidėtų prie Lietuvos ekonomikos vystymosi dvejais būdais. Pirma, užsienio investuotojai, ieškantys pigios darbo jėgos, galėtų sukurti daugiau naujų darbo vietų. Antra, investuotojai, kuriems svarbu aukšta darbuotojo kvalifikacija, galėtų pasiūlyti didesnę darbo užmokestį. Lietuvos pelno mokesčio tarifas yra pakankamai žemas lyginant su kitomis ES valstybėmis, todėl nedaroma prielaida, kad pelno mokesčio tarifai turėtų būti keičiami. Tačiau, remiantis Valstybės kontrolės (2017) ataskaita „Valstybės institucijų ir įstaigų veiksmai pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas“, teigiama, kad Lietuva turėtų įgyvendinti daugiau mokesčių iniciatyvų, skirtų išimtinai užsienio kapitalo įmonėms: mokesčių lengvatų susijusių su žemės mokesčiu, nekilnojamojo turto mokesčiais, vietinėmis rinkliavomis. Taip pat taikyti mokesčines lengvatas investicijoms, kurios apima „inovacijų kūrimą, plėtrą, produktyvumo ir darbo našumo didinimą, sunaudojamų resursų (ar žaliavų) mažinimą, produkcijos bei paslaugų diversifikavimą į naujus, papildomus produktus/paslaugas arba gamybos bei paslaugų proceso esminį pakeitimą“ (Investuotojų forumas, 2014, p. 4). Visa tai mažintų bendrą verslo mokesčių našlą Lietuvoje ir teigiamai veiktų tiesioginių užsienio investicijų į Lietuvą srautus.

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai skatina skirti didesnę dėmesį darbo apmokestinimui analizuojant mokesčių įtaką Lietuvoje sukauptoms tiesioginėms užsienio investicijoms. Padaryta prielaida, kad investuotojo sprendimus geriau atspindi ne vienos šalies mokesčių tarifai, bet mokesčių tarifų skirtumai tarp šalių, todėl siūloma tyrimus tobulinti įtraukiant mokesčių tarifų skirtumų kintamuosius. Kita siūloma atlikto empirinio tyrimo tobulinimo kryptis – detalesnis tiesioginių užsienio investicijų skirstymas pagal ekonominės veiklos rūšis. Kaip aptarta 2.4. skyriuje, tiek pramonės, tiek paslaugų sektoriaus tiesioginėms užsienio investicijoms, priklausomai nuo jų veiklos specializacijos, būdinga vertikali arba horizontali integracija, o tai gali reikšmingai lemti, kokie mokesčiai darys didesnę įtaką investuotojų sprendimams.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Atlikus teorinę mokslinės problemos analizę, galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos yra vienas pagrindinių ekonomikos varomųjų veiksnių. Tiesioginių užsienio investicijų indėlis į ekonomikos augimą reikšmingai skiriasi priklausomai nuo daugelio aspektų. Vienas iš jų – investicijų sritis, kadangi skirtingų ekonominės veiklos sektorių indėlis į šalies ekonomiką taip pat skiriasi. Tiesioginių užsienio investicijų sritis ir jų motyvai daugeliu atveju nulemia, kokie veiksniai turės didžiausią įtaką pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas. Užsienio investuotojams siekiant vertikalios integracijos, svarbūs yra su kaštais susiję veiksniai: darbo užmokesčio kaštai, darbo apmokestinimas, pelno mokesčiai, žaliavų kainos ir pan. Tuo tarpu siekiant horizontalios integracijos, investuotojas daugiausia dėmesio skirs rinkos dydį ir potencialą įvertinantiems veiksniams. Tačiau pastebėta, kad mokslinių tyrimų, kuriuose būtų vertinami tiesioginių užsienio investicijų atskiruose sektoriuose pritraukimo veiksniai nėra daug. Ypač trūksta mokslinių tyrimų, kurie nustatytų kokią reikšmę mokesčių konkurencijos kontekste įgyja mokesčių tarifai pritraukiant investicijas į pagrindinius gamybos ir paslaugų ekonomikos sektorius. Dėl šių priežasčių daroma išvada, kad verslo mokesčių įtaka tiesioginėms užsienio investicijoms skirtinguose sektoriuose yra svarbi problema.
2. Tiesiogines užsienio investicijas lemiančių veiksnių tyrimų apžvalga atskleidė, kad investicijų pritraukimą į konkrečią šalį lemia ne atskiri veiksniai, o jų derinys. Tyrimuose šalia mokesčių parametrų dažniausiai įvertinami ir šalies rinką apibūdinantys veiksniai, kaštų veiksniai, specifiniai šalies veiksniai (atstumas tarp šalių, nedarbo lygis), rizikos veiksniai (infliacija). Vis dėlto galima teigti, kad didelis dėmesys teikiamas mokesčių veiksniams. Pastebėta, kad tyrimuose dažniausiai analizuojamas tik pelno mokesčio reikšmingumas, o kiti mokesčiai, kurių našta tenka verslui, yra ignoruojami arba pridedami prie kitų kaštų veiksnių (pvz. darbo jėgos mokesčiai). Tačiau darbo mokesčių reikšmę tiesioginėms užsienio investicijoms tyrę mokslininkai patvirtino šio veiksnio reikšmingumą, todėl galima daryti išvadą, kad analizuojant verslo mokesčių daromą įtaką į šalį pritraukiamiems tiesioginių užsienio investicijų srautams būtina įvertinti ne tik pelno mokestį, bet ir darbdavio mokamus darbo mokesčius ir bendrą verslui tenkančią mokesčių našta. Verslui tenkantys mokesčiai, kurių našta negali būti perkalta pirkėjams, gali būti vertinami kaip vienas iš įmonės kaštų veiksnių, todėl jų svarba itin išryškėja analizuojant tiesiogines užsienio investicijas pagal jų integracijos pobūdį ir motyvus.
3. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad verslo mokesčiai daro reikšmingą įtaką Lietuvos sukauptos tiesioginėms užsienio investicijoms. Tačiau tyrimas išryškina mokesčių daromos įtakos skirtumus keliais pjūviais. Visų pirma, nustatyta, kad tiesioginės užsienio investicijos jautriau reaguoja į vietinės šalies mokesčių tarifų pasikeitimus. Tai leidžia daryti prielaidą, kad investuotojams svarbiausi yra ne užsienio šalyje taikomi mokesčių tarifai, o

vietinės ir užsienio šalies mokesčių tarifų skirtumai. Remiantis tyrimo rezultatais, nebūtų galima teigti, kad užsienio investuotojo sprendimus geriau apibūdina efektyvūs pelno mokesčio tarifai negu nominalūs. Analizuojant skirtinguose sektoriuose sukauptas tiesiogines užsienio investicijas, prieita išvada, kad gamybos sektoriaus investicijos yra jautresnės mokesčių parametrams nei paslaugų sektoriaus. Taip pat lyginant tiesioginių užsienio investicijų priklausomybę nuo pelno mokesčio tarifų ir su darbo apmokestinimu susijusių mokesčių padaryta išvada, kad darbo apmokestinimas yra svarbesnis šalių, kurios daugiau investuoja į gamybos sektorių, tiesioginėms investicijoms, o pelno mokestis – šalių, investuojančių į Lietuvos paslaugų sektorių, investicijoms. Detaliau gilinantis į gamybos ir paslaugų sektorių tiesiogines užsienio investicijas lemiančius veiksnius, daroma išvada, kad į gamybos sektorių investuojančių šalių investicijoms yra būdinga vertikali integracija, todėl jos jautriau nei paslaugų sektoriaus investicijos reaguoja į darbo mokesčių naštą taip pat jas sieja stipresnis koreliacinis ryšys su Lietuvos pelno mokesčio tarifais. Tuo tarpu šalių, priskirtų paslaugų sektoriui, tiesioginių investicijų regresijos modeliai išryškino vietinio pelno mokesčio svarbą, o koreliacinė analizė parodė, kad jų investicijas sieja stipresnis ryšys su Lietuvos rinką apibūdinančiais kintamaisiais nei šalių, priskirtų gamybos sektoriui, todėl teigiama, kad jos būdinga horizontali integracija.

4. Preliminari Lietuvos investicinės aplinkos analizė atskleidė, kad užsienio investuotojai Lietuvą vertina palankiai taip pat Lietuvoje sudarytos geros sąlygos pradėti verslą, o Europos sąjungoje Lietuva išsiskiria kaip valstybė, taikanti vieną iš mažiausių pelno mokesčio tarifų. Tačiau vertinant sukauptas tiesiogines užsienio investicijas Lietuva ženkliai atsilieka nuo daugumos Europos Sąjungos šalių. Atlikti užsienio investuotojų nuomonės tyrimai (Ernst&Young, 2012; Investuotojų forumas, 2018) atskleidė, kad investuotojams itin svarbus darbo mokesčių, tenkančių darbdaviui, veiksnys. Tuo tarpu bendros verslo mokesčių naštos ir jos sudedamųjų dalių analizė parodė, kad, nepaisant žemo pelno mokesčio tarifo, Lietuva pasižymi gana aukšta bendra verslo mokesčio našta ir itin aukšta darbo mokesčių našta. Tai leidžia pritaikyti atlikto empirinio tyrimo rezultatus ir pateikti siūlymus dėl verslo apmokestinimo Lietuvoje. Visų pirma, siekiant pritraukti daugiau tiesioginių užsienio investicijų į Lietuvą, ypač į gamybos sektorių, kuris laikomas prioritetiniu (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2014), turėtų būti reformuojama darbo apmokestinimo sistema mažinant darbdaviui tenkančią mokesčių naštą. Taip pat daroma išvada, kad Lietuvos pelno mokesčio tarifas yra konkurencingas ir patrauklus užsienio investuotojams, todėl jo tarifo mažinimas neturėtų būti vykdomas skatinant investicijų srautus. Tačiau siūloma bendrą Lietuvos verslo mokesčių naštą mažinti vykdant išskirtinai užsienio kapitalo įmonėms, ypač įgyvendinančioms inovacijas, skatinančioms plėtrą ir didinančioms darbo efektyvumą, pritaikytas mokesčines lengvatas.

LITERATŪRA

1. Abdioglu, N., Binis, M. ir Arslan, M. (2016). The Effect of Corporate Tax Rate on Foreign Direct Investment: A Panel Study for OECD Countries. *Ege Academic Review*, 16(4). [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <http://web.a.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=f83f601f-9822-4b76-a4d8-8567d5dc1603%40sessionmgr4008irvid=0irhid=4114irbdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=119798817irdb=bth>
2. Acaravci, A. ir Ozturk, I. (2012). Foreign direct investment, export and economic growth: empirical evidence from new EU countries. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 2, 52-67. [žiūrėta 2017-02-12]. Prieiga per internetą http://www.ipe.ro/rjef/rjef2_12/rjef2_2012p52-67.pdf
3. Adhikary, B. K. (2010). FDI, trade openness, capital formation, and economic growth in Bangladesh: a linkage analysis. *International Journal of Business and Management*, 6(1), 16. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ijbm/article/viewFile/7472/6488>
4. Azman-Saini, W. N. W., Baharumshah, A. Z. ir Law, S. H. (2010). Foreign direct investment, economic freedom and economic growth: International evidence. *Economic Modelling*, 27(5), 1079-1089. [žiūrėta 2018-03-12]. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999310000635>
5. Balabonienė, I., Bliėkienė, R., Stundėzienė, A. (2013). *Ekonometrija. Praktinis regresijos ir laiko eiluėių modelio taikymas*. Kaunas: Technologija.
6. Barkauskaite, A. ir Naraskeviciute, V. (2016). Foreign Direct Investment Impact on Economic Indicators of the Baltic Countries. *Economics and Business*, 28(1), 61-67. [žiūrėta 2018-04-02]. Prieiga per internetą <https://www.degruyter.com/view/j/eb.2016.28.issue-1/eb-2016-0009/eb-2016-0009.xml>
7. Becker, J., Fuest, C. ir Riedel, N. (2012). Corporate tax effects on the quality and quantity of FDI. *European Economic Review*, 56(8), 1495-1511. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0014292112000888>
8. Becker, J., ir Fuest, C. (2007). Quality versus quantity-the composition effect of corporate taxation on foreign direct investment. *CESifo Working Paper*, 2126. [žiūrėta 2018-03-03]. Prieiga per internetą https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1022511

9. Becker, J., ir Fuest, C. (2004). A backward looking measure of the effective marginal tax burden on investment. *CESifo Working Paper*, 1342. [žiūrėta 2017-03-14]. Prieiga per internetą <https://www.econstor.eu/handle/10419/18706>
10. Bellak, C. ir Leibrecht, M. (2009). Do low corporate income tax rates attract FDI?—Evidence from Central-and East European countries. *Applied Economics*, 41(21), 2691-2703. [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <https://pdfs.semanticscholar.org/9337/d7275338b6a25c247e9fb1274779e34964d5.pdf>
11. Bellak, C., Leibrecht, M. ir Riedl, A. (2008). Labour costs and FDI flows into Central and Eastern European Countries: A survey of the literature and empirical evidence. *Structural Change and Economic Dynamics*, 19(1), 17-37. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0954349X07000185>
12. Belloumi, M. (2014). The relationship between trade, FDI and economic growth in Tunisia: An application of the autoregressive distributed lag model. *Economic Systems*, 38(2), 269-287. [žiūrėta 2017-02-12]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S093936251400003X>
13. Bénassy-Quéré, A., Fontagné, L. ir Lahrèche-Révil, A. (2005). How does FDI react to corporate taxation?. *International Tax and Public Finance*, 12(5), 583-603. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=2irsid=625ad20a-e9cf-4dd3-a653-5a678218ee8f%40sessionmgr101irbdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=0819068irdb=eoh>
14. Cassou, S. P. (1997). The link between tax rates and foreign direct investment. *Applied Economics*, 29(10), 1295-1301. [žiūrėta 2017-03-03]. Prieiga per internetą <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00036849700000019?needAccess=true>
15. Castellani, D., Meliciani, V. ir Mirra, L. (2016). The determinants of inward foreign direct investment in business services across European regions. *Regional Studies*, 50(4), 671-691. [žiūrėta 2018-04-28]. Prieiga per internetą <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0160017615603196>
16. Colen, L., Persyn, D. ir Guariso, A. (2016). Bilateral investment treaties and FDI: Does the sector matter?. *World Development*, 83, 193-206. [žiūrėta 2018-04-28]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X16300523>
17. Copenhagen Economics (2016). *Towards a Foreign Direct Investment (FDI) Attractiveness Scoreboard*. [žiūrėta 2018-01-15]. Prieiga per internetą <https://www.copenhageneconomics.com/dyn/resources/Publication/publicationPDF/1/351/1472727400/copenhagen-economics-2016-towards-a-foreign-direct-investment-fdi-attractiveness-scoreboard.pdf>

18. Demirhan, E., ir Masca, M. (2008). Determinants of foreign direct investment flows to developing countries: a cross-sectional analysis. *Prague Economic Papers*, 4(4), 356-369. [žiūrėta 2018-04-12]. Prieiga per internetą <http://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=pepirpdf=337.pdf>
19. Devereux, M. ir Griffith, R. (1998). The taxation of discrete investment choices. *IFS working papers*, W98(16). [žiūrėta 2017-03-09]. Prieiga per internetą <https://www.econstor.eu/handle/10419/90851>
20. Diamond, J., Zodrow, G. ir Carroll, R. (2015). Macroeconomic Effects of Lower Corporate Income Tax Rates Recently Enacted Abroad. *Prepared for the Reforming America's Taxes Equitably (RATE) Coalition*. [žiūrėta 2017-03-15]. Prieiga per internetą http://ratecoalition.com/wp-content/uploads/2013/04/EY_TPA_RATE_Coalition_Macroanalysis_2013_03_04_FINAL.pdf
21. Djankov, S., Ganser, T. ir Shleifer, A. (2010). The Effect of Corporate Taxes on Investment and Entrepreneurship. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(3), 31-64. [žiūrėta 2017-12-13]. Prieiga per internetą <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/mac.2.3.31>
22. Doytch, N. ir Uctum, M. (2011). Does the worldwide shift of FDI from manufacturing to services accelerate economic growth? A GMM estimation study. *Journal of International Money and Finance*, 30(3), 410-427. [žiūrėta 2018-03-10]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261560611000118>
23. Economou, F., Hassapis, C. ir Tsionas, M. (2017). Foreign direct investment determinants in OECD and developing countries. *Review of Development Economics*, 21(3), 527-542. [žiūrėta 2018-01-10]. Prieiga per internetą <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/rode.12269>
24. Egger, P. ir Maria Radulescu, D. (2011). Labor taxation and foreign direct investment. *The Scandinavian Journal of Economics*, 113(3), 603-636. [žiūrėta 2018-01-10]. Prieiga per internetą <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9442.2011.01653.x/full>
25. Egger, P., Loretz, S. ir Winner, H. (2009). Firm-specific forward-looking effective tax rates. *International Tax and Public Finance*, 16(6), 850-870. [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <http://www.springerlink.com/index/58576gx54x0h732g.pdf>
26. Ekonominių terminų žodynas (n.d.). [žiūrėta 2018-01-15]. Prieiga per internetą <http://ekonomika.tv3.lt/ekonomikos-terminu-zodynas/ekonomine-renta>
27. El-Sahli, Z., Gullstrand, J. ir Olofsdotter, K. (2017). Exploring outward FDI and the choice of destination: evidence from Swedish firm-level data. *Applied Economics Letters*, 1-4. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13504851.2017.1412068>
28. Ernst & Young. (2012). *Aukštesnės pridėtinės vertės link*. Lietuvos verslo tarptautinės plėtros galimybių studija. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą http://investorsforum.lt/wp-content/uploads/2012/11/BIF_studija_pilna_final_2013_01_22.pdf

29. European Commission. (n.d.). *Indicators: Statutory Tax Rates* [lentele]. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/data-taxation_en
30. European Commission. (n.d.). *Taxes in Europe Database v3* [lentele]. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/taxSearch.html
31. Eurostat. (n.d.). *Direct investment in the reporting economy (stocks) - annual data, % of GDP* [lentele]. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tipsbp100&plugin=1>
32. Fadhil, M. A. ir Almsafir, M. K. (2015). The role of FDI inflows in economic growth in Malaysia (time series: 1975-2010). *Procedia Economics and Finance*, 23, 1558-1566. [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115004980>
33. Fullerton, D. (1983). Which effective tax rate? *National Tax Journal*, 37(1), 23-41. [žiūrėta 2017-12-13]. Prieiga per internetą <http://www.nber.org/papers/w1123>
34. Gazioglou, S. ir McCausland, W. D. (2002). The costs of inward direct foreign investment to developing countries. *Applied Economics Letters*, 9(8), 505-510. [žiūrėta 2018-01-10]. Prieiga per internetą <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13504850110098951>
35. Gorodnichenko, Y., Svejnar, J. ir Terrell, K. (2014). When does FDI have positive spillovers? Evidence from 17 transition market economies. *Journal of Comparative Economics*, 42(4), 954-969. [žiūrėta 2018-02-07]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147596714000821>
36. Guimón, J. ir Filippov, S. (2012). Competing for high-quality FDI: Management challenges for investment promotion agencies. *Institutions and Economies*, 4(2), 25-44. [žiūrėta 2018-02-08]. Prieiga per internetą <http://repository.um.edu.my/1129/1/Fulltext2.pdf>
37. Guimón, J. ir Narula, R. (2010). The investment development path in a globalised world: implications for Eastern Europe. *Eastern Journal of European Studies*, 1(2), 5-19. [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą <https://core.ac.uk/download/pdf/6369924.pdf>
38. Hansson, Å. ir Olofsdotter, K. (2014). Labor Taxation and FDI decisions in the European Union. *Open Economies Review*, 25(2), 263-287. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-16-3488_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-3488_en.htm)
39. Hansson, Å., Olofsdotter, K. ir Thede, S. (2018). Do Swedish multinationals pay less in taxes than domestic firms?. *The World Economy*, 41(2), 393-413. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/twec.12585>

40. Heinemann, F., Olbert ir Stutzenberger, K. (2018). Implications of the US Tax Reform for Transatlantic FDI. *Intereconomics*, 53(2), 87-93. [žiūrėta 2018-03-02]. Prieiga per internetą <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10272-018-0727-6>
41. Hermes ir Lensink, R. (2003). Foreign direct investment, financial development and economic growth. *The Journal of Development Studies*, 40(1), 142-163. [žiūrėta 2017-02-07]. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1080/00220380412331293707>
42. Iamsiraroj, S. (2016). The foreign direct investment–economic growth nexus. *International Review of Economics and Finance*, 42, 116-133. [žiūrėta 2018-01-21]. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S105905601500194X>
43. Investuotojų forumas. (2014). *Lietuvos mokesčių sistemai metas užauginti stiprią „ketvirtąją koją“*. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą http://investorsforum.lt/wp-content/uploads/2014/06/Investors_Forum_poziuris_2014_birzelis_mokesciu_sistema.pdf
44. Investuotojų forumas. (2018). *Lietuvos investuotojų pasitikėjimo indeksas (12) I ketvirtis, 2018 m.* [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą <http://investorsforum.lt/wp-content/uploads/2018/04/LIPI-2018-FINAL-1.pdf>
45. Jones, C., ir Temouri, Y. (2016). The determinants of tax haven FDI. *Journal of World Business*, 51(2), 237-250. [žiūrėta 2018-02-15]. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090951615000772>
46. Kersan-Skabic, I. (2015). The importance of corporate taxation for FDI attractiveness of southeast European countries. *Panoeconomicus*, 62(1), 105. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://search.proquest.com/openview/41cfbbf9d10bf1c4e1698c938c4cf49a/1?pq-origsite=gscholarircbl=2026678>
47. Klemm, A., ir Van Parys, S. (2012). Empirical evidence on the effects of tax incentives. *International Tax and Public Finance*, 19(3), 393-423. [žiūrėta 2017-03-02]. Prieiga per internetą <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10797-011-9194-8?LI=true>
48. Klyviene, V. (2013). Aspects of international tax competition: Lithuanian empirical evidence based on svar approach. *Ekonomika*, 92(2), 49. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/37/articles/1415/public/49-63.pdf>
49. Krautheim, S. ir Schmidt-Eisenlohr, T. (2016). Wages and International Tax Competition. *Review of International Economics*, 24(5), 893-923. [žiūrėta 2018-01-21]. Prieiga per internetą <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/roie.12227>
50. Lammersen, L. (2002). The measurement of effective tax rates: Common Themes in Business Management and Economics. *ZEW Discussion Paper*, 02(46). [žiūrėta 2017-02-27]. Prieiga per internetą https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=395260

51. Lietuvos Respublikos Seimas. (1999). *Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas*. (1999 m. liepos 7 d. Nr. VIII-1312). Žiūrėta [2018-02-02]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C7E57DF3CEC5>
52. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2014). *Investicijų skatinimo ir pramonės plėtros 2014–2020 metų programa*. (2014 m. rugsėjo 17 d. Nr. 986). Žiūrėta [2018-03-21]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/731c6e80457911e4ba35bf67d0e3215e>
53. Lietuvos statistikos departamentas. (2008). *Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius EVRK 2 red.* [žiūrėta 2018-03-28]. Prieiga per internetą https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/24308/EVRK2red_klasif_leidinys.pdf
54. Lietuvos statistikos departamentas. (2014). Tiesioginių užsienio investicijų statistinio tyrimo metodika. (2014 m. spalio 14 d. Nr. Nr. DĮ-232). [žiūrėta 2018-01-15]. Prieiga per internetą https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/669791/Metodika_2014_232.pdf
55. Lietuvos statistikos departamentas. (n.d.). *Tiesioginės užsienio investicijos laikotarpiu pabaigoje [lentelė]*. [žiūrėta 2018-01-12]. prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
56. Liu, Z. (2008). Foreign direct investment and technology spillovers: Theory and evidence. *Journal of Development Economics*, 85(1), 176-193. [žiūrėta 2018-02-27]. Prieiga per internetą <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S030438780600126X>
57. Lukoševičiūtė, G. ir Martinkutė-Kaulienė, R. (2016). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos Baltijos šalių ekonominei raidai vertinimas. *Science: Future of Lithuania*, 8(2). [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=20a1abed-c86f-4961-9211-223954f94169%40sessionmgr104&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=118319047&db=a9h>
58. Merz, J., Overesch, M. ir Wamser, G. (2017). The location of financial sector FDI: Tax and regulation policy. *Journal of Banking & Finance*, 78, 14-26. [žiūrėta 2018-04-30]. prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0378426617300018>
59. Miskinis, A. ir Mikneviciute, M. (2011). Comparative analysis of FDI incentives in new EU member states. *Transformation in Business & Economics*, 10(3).[žiūrėta 2018-02-27]. Prieiga per internetą <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=2&sid=f0e8d7e8-aa8b-473f-b328-814537018a08%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=eoh&AN=1298828>
60. Miškinis, A. ir Sakalauskaitė, R. (2014). Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje pritraukimo veiksniai. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, (8/1), 31-49.[žiūrėta 2017-03-11]. Prieiga per internetą <http://eltalpykla.vdu.lt:8080/handle/1/1289?locale-attribute=en>

61. Moran, T. H., Görg, H., Seric, A. ir Krieger-Boden, C. (2017). How to Attract Quality FDI? *Kiel Centre for Globalization (KCG)*, 2. [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą <https://ideas.repec.org/p/zbw/kcgpps/2.html>
62. Mutti, J. ir Grubert, H. (2004). Empirical asymmetries in foreign direct investment and taxation. *Journal of International Economics*, 62(2), 337-358. [žiūrėta 2018-05-01]. Prieiga per internetą <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022199603000163>
63. Nasser, O. (2010). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? The Role of Local Conditions. *Latin American Business Review*, 11(2), 119-139. [žiūrėta 2018-03-10]. Prieiga per internetą <https://doi.org/10.1080/10978526.2010.486715>
64. Overesch, M. ir Wamser, G. (2009). Who cares about corporate taxation? Asymmetric tax effects on outbound FDI. *The World Economy*, 32(12), 1657-1684. [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9701.2009.01174.x/full>
65. Pradhan, J. P. (2006). Quality of Foreign Direct Investment, Knowledge Spillovers and Host Country Productivity: A Framework of Analysis. *ISID Working Paper*, 2006(11). [žiūrėta 2018-01-21]. Prieiga per internetą https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1515673
66. PWC (2018). *Paying Taxes 2018*. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc_paying_taxes_2018_full_report.pdf
67. Raudonen, S. ir Freytag, A. (2012). Determinants of FDI inflows into the Baltic countries: Empirical evidence from a gravity model. *Jena Economic Research Papers*, 2012(060). [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <https://www.econstor.eu/handle/10419/70176>
68. Riedl, A. (2010). Location factors of FDI and the growing services economy. *Economics of Transition*, 18(4), 741-761. [žiūrėta 2018-02-28]. Prieiga per internetą <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-0351.2010.00391.x/full>
69. Ruplienė, D. (2009). Verslo mokesčių dydžio kaip institucinio veiksnio įtaka tiesioginėms užsienio investicijomis. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 248-255. [žiūrėta 2018-03-21]. Prieiga per internetą <http://gs.elaba.lt/object/elaba:6135010/>
70. Ruplienė, D. (2013). *Darbo rinkos veiksnių poveikio šalių pritraukiamoms tiesioginėms užsienio investicijoms vertinimas: daktaro disertacija*. Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas. [žiūrėta 2018-03-21]. Prieiga per internetą <https://vb.vdu.lt/object/elaba:2012134/>
71. Sakalauskaitė, R. ir Miškinis, A. (2014). Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje pritraukimo veiksniai. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2014, t. 8, nr. 1, p. 31-49. [žiūrėta 2017-02-28]. Prieiga per internetą <http://eltalpykla.vdu.lt:8080/handle/1/1289?locale-attribute=en>
72. Sass, M., Gál, Z. ir Juhász, B. (2018). The impact of FDI on host countries: the analysis of selected service industries in the Visegrad countries. *Post-Communist Economies*, 1-23. [žiūrėta

- 2017-02-21]. Prieiga per internetą <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14631377.2018.1445332?needAccess=true>
73. Sato, T. (2012). Empirical analysis of corporate tax and foreign direct investment. *Public Policy Review*, 8(1), 1-20. [žiūrėta 2018-04-02]. Prieiga per internetą <https://ideas.repec.org/a/mof/journal/ppr015a.html>
74. Sipavičienė, A., Jeršovas, M. ir Stankevičiūtė, A. (2015). Verslo ir investicijų pritraukimas į Lietuvą: migracijos ir migracijos politikos vaidmuo. [žiūrėta 2017-01-21]. Prieiga per internetą <http://emn.lt/wp-content/uploads/2015/10/Verslo-ir-investicij%C5%B3-pritraukimas-%C4%AF-Lietuv%C4%85.pdf>
75. Sitkin, A. ir Bowen, N. (2013). *International business: Challenges and choices*. Oxford University Press.
76. Sørensen, P. B. (2008). Estimating effective tax rates on corporate income. *University of Copenhagen Department of Economics*. [žiūrėta 2017-02-07]. Prieiga per internetą https://www.xn--drs-Ona.dk/files/media/publikationer/faglige_indlaeg/estimating_effective_tax_rates_on_corporate_income.pdf
77. Soumaré, I. ir Tchana, F. (2015). Causality between FDI and financial market development: Evidence from emerging markets. *The World Bank Economic Review*, 29(1). [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą https://academic.oup.com/wber/article/29/suppl_1/S205/1687721
78. Spengel, Ch., Schmidt, F., Heckemeyer, J. ir Nicolay, K. (2016). *Effective tax levels using the Devereux/Griffith methodology [lentelė]*. Centre for European Economic Research (ZEW). [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą <http://www.zew.de/en/publikationen/effective-tax-levels-using-the-devereux-griffith-methodology/?cHash=fd487110f4166c74ceb5c661f36b2e1c>
79. Stanisić, N. (2015). Do foreign direct investments increase the economic growth of Southeastern European transition economies?. *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 6(1). [žiūrėta 2018-03-21]. Prieiga per internetą <https://ojs.lib.uom.gr/index.php/seeje/article/view/5592>
80. Šimelytė, A. ir Antanavičienė, J. (2013). Rėmimo reikšmė pritraukiant TUI Baltijos valstybių pavyzdžiu. *Verslas: teorija ir praktika*, 14(3), 200-208. [žiūrėta 2018-02-01]. Prieiga per internetą <https://www.ceeol.com/content-files/document-261773.pdf>
81. Tamošiūnienė, S. (2014). Veiksniai lemiantys tiesiogines užsienio investicijas Lietuvoje. Mokslinių straipsnių rinkinys, 89. [žiūrėta 2018-01-13]. Prieiga per internetą http://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/konferenciju/gronsko2016/VUKHF_Gronsko_leidinys_2014.pdf#page=89

82. Valstybės kontrolė (2017). *Valstybės institucijų ir įstaigų veiksmai pritraukiant tiesiogines užsienio investicijas*. [žiūrėta 2018-01-21]. Prieiga per internetą <https://www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=3731>
83. Wach, K. ir Wojciechowski, L. (2016). Determinants of inward FDI into Visegrad countries: empirical evidence based on panel data for the years 2000-2012. *Economics and Business Review*, 2(1), 34. [žiūrėta 2017-03-04]. Prieiga per internetą <http://search.proquest.com/openview/6e1d0cc0f999a83d1c1d411c1f24b576/1?pq-origsite=gscholarircbl=2042859>
84. World bank group (2018). *Doing Business*. [žiūrėta 2018-01-21]. Prieiga per internetą [http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf](http://www.doingbusiness.org/~/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf)
85. World bank. (n.d.). *Historical Data Sets and Trends Data. Požymiai: Paying Taxes, Years* [lentelė]. [žiūrėta 2018-01-12]. Prieiga per internetą <http://www.doingbusiness.org/Custom-Query>
86. Zilinskė, A. (2010). Incoming Foreign Investment: holly water or menu of potential troubles?. *Engineering Economics*, 21(5). [žiūrėta 2018-03-21]. Prieiga per internetą <http://www.inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11714>

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Lietuvoje sukauptų tiesioginių užsienio investicijų struktūra pagal šalis ir sektorius (adaptuota pagal Lietuvos statistikos departamentą, n.d.)

ES šalis	Investicijų dalis bendrose ES investicijose 2017 m.	Investicijų pasiskirstymas pagal 5-ių metų vidurkį	
		Paslaugų sektorius	Pramonės sektorius
Švedija	26,76%	97%	3%
Nyderlandai	15,94%	81%	19%
Vokietija	9,03%	61%	39%
Kipras	8,13%	59%	41%
Estija	7,50%	85%	15%
Lenkija	7,33%	31%	69%
Suomija	4,94%	64%	36%
Danija	4,93%	66%	34%
Prancūzija	4,05%	69%	31%
Latvija	2,67%	101%	-1%
Malta	2,53%	79%	21%
Jungtinė Karalystė	1,97%	77%	23%
Austrija	1,27%	73%	27%
Liuksemburgas	1,21%	89%	11%
Belgija	0,66%	31%	69%
Airija	0,36%	94%	6%
Italija	0,22%	100%	0%
Slovėnija	0,13%	80%	20%
Vengrija	0,11%	97%	3%
Ispanija	0,08%	29%	71%
Slovakija	0,07%	4%	96%
Čekija	0,07%	126%	-26%
Portugalija	0,02%	80%	20%
Kroatija	0,01%	80%	20%
Graikija	0,01%	55%	45%
Rumunija	0,00%	60%	40%
Bulgarija	0,00%	26%	74%

Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų veiksnių koreliacinė matrica

	BVP	INF	LAB	LAB_VAL	OPN	UNEMP
BVP	1,000	0,105	-0,387	0,988	0,860	-0,447
INF	0,105	1,000	0,010	0,062	0,080	-0,579
LAB	-0,387	0,010	1,000	-0,318	-0,607	-0,333
LAB_VAL	0,988	0,062	-0,318	1,000	0,864	-0,417
OPN	0,860	0,080	-0,607	0,864	1,000	-0,158
UNEMP	-0,447	-0,579	-0,333	-0,417	-0,158	1,000

Lietuvos ir ES šalių sukauptos tiesioginės užsienio investicijos (Eurostat, n.d.)

proc. BVP	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Estija	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	81	90	76	75	77	89	95	90	94	99	105	99	100	96
Kipras	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	702	712	773	700	866	864	849	1050	1056	1009
Latvija	22	24	24	25	30	32	34	35	36	46	50	50	50	54	57	60	58	59
Lietuva	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	26	33	35	37	30	37	39	38	38	39	39	40	41	41
Malta	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	323	732	1111	1549	1637	1698	1859	2024	2052	1973	1853	1726	1694	1632
ES vidurkis	28	30	161	181	174	187	207	237	268	298	306	348	407	422	469	524	530	471

Lietuvos ir ES šalių sukauptų tiesioginių užsienio investicijų ir BVP santykis 2017 metais
(Eurostat, n.d.)

% BVP	2017
Liuksemburgas	7867,5
Malta	1631,8
Kipras	1009
Olandija	625,4
Airija	433,7
Vengrija	212,8
Belgija	196,8
Estija	95,7
Bulgarija	85,2
Švedija	81,4
Portugalija	80,2
Čekijos respublika	78,2
Jungtinė Karalystė	76,7
Slovakija	68,6
Austrija	67,6
Kroatija	59,1
Ispanija	59
Latvija	58,5
Danija	52,5
Suomija	50,4
Lenkija	49,5
Prancūzija	46,6
Rumunija	42,6
Vokietija	42,2
Lietuva	40,7
Slovėnija	36,4
Italija	26,8
Graikija	17,4

**Lietuvos ekonominės veiklos sektoriuose sukauptos tiesioginės užsienio investicijos (adaptuota
pagal Lietuvos statistikos departamentas, n.d.)**

Min. Eur	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Žemės ūkis, miškininkystė ir žuvininkystė	39	49	50	75	86	91	98	104	117	136	179	173	180	179
Kasyba ir karjerų eksploatavimas	37	42	41	45	43	44	47	77	94	103	82	73	64	62
Apdirbamoji gamyba	1555	2701	3283	3606	2060	2339	2683	2931	3145	3136	2476	2762	2579	2722
Elektros, dujų, garo tiekimas ir oro kondicionavimas	336	583	611	657	680	483	618	583	648	600	279	266	291	280
Vandens tiekimas, nuotekų valymas, atliekų tvarkymas ir regeneravimas	15	16	25	18	16	17	18	10	10	18	22	9	3	9
Statyba	77	123	255	354	306	263	246	293	276	292	294	290	283	296
Pramonės sektorius	2059	3514	4265	4754	3191	3238	3709	3999	4290	4284	3333	3573	3401	3548
Didmeninė ir mažmeninė prekyba; variklinių transporto priemonių ir motociklų remontas	744	764	891	1146	1301	1316	1306	1419	1395	1380	1511	1611	1847	1983
Transportas ir saugojimas	144	101	104	175	164	193	227	231	254	256	309	350	370	381
Apgyvadinimo ir maitinimo paslaugų veikla	57	62	59	76	89	54	61	55	54	53	59	65	58	63
Informacija ir ryšiai	586	895	873	1166	989	910	1016	1029	1138	1115	742	1163	1073	1084
Finansinė ir draudimo veikla	684	858	1336	1719	1545	1716	1878	2157	2398	2946	3686	3532	3867	4126
Nekilnojamojo turto operacijos	269	256	369	425	1181	1190	1144	1214	1494	1674	1783	1949	1835	1914
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	91	117	109	126	234	222	352	543	646	451	642	567	820	914
Administracinė ir aptarnavimo veikla	27	33	56	100	120	117	99	110	150	263	344	316	240	217
Švietimas	1	5	5	6	3	2	2	2	2	1	1	1	1	1
Žmonių sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	7	8	10	15	17	18	22	17	21	20	20	25	23	31
Meninė, pramoginė ir poilsio organizavimo veikla	17	25	20	28	38	30	21	23	12	9	14	18	20	19
Kita aptarnavimo veikla	9	9	10	9	7	3	3	4	3	0	0	1	3	3
Privataus nekilnojamojo turto įsigijimas ir pardavimas	1	2	2	260	309	196	193	226	245	268	301	326	368	402
Paslaugų sektorius	2637	3134	3844	5252	5999	5969	6322	7030	7811	8436	9414	9924	10524	11137
Į viso	4696	6648	8109	10006	9190	9206	10031	11029	12101	12720	12747	13497	13926	14684

**Lietuvos ir ES EATR ir darbo mokesčių našta (adaptuota pagal Spengel ir kt., 2016;
World Bank, n.d.)**

	EATR, %		Darbo mokesčių našta, % EBT	
	ES vidurkis	LT	ES vidurkis	LT
1998	29,15	23,00		
1999	28,87	23,00		
2000	27,48	19,10		
2001	26,79	19,10		
2002	26,21	12,70		
2003	25,40	12,70		
2004	24,41	12,70		
2005	23,14	12,70	30,85	35,20
2006	22,83	16,00	30,00	35,20
2007	22,24	15,20	29,52	35,20
2008	21,43	12,70	28,82	35,20
2009	21,67	16,80	28,04	35,10
2010	21,09	12,70	27,93	35,10
2011	20,88	12,70	27,26	35,10
2012	20,88	12,70	27,34	35,10
2013	21,16	13,60	27,26	35,20
2014	21,12	13,60	27,25	35,20
2015	21,00	13,60	27,33	35,20
2016	20,89	13,60	27,15	35,20
2017	20,89	13,60	26,27	35,20

„Paying Tax 2018“ verslo mokesčių našta 2018 metais (adaptuota pagal PWC, 2018)

	Verslo mokesčių našta, %	Pelno mokesčio našta, %	Darbdavio mokesčių našta, %	Kitų mokesčių našta, %
Prancūzija	62,2	0,7	51,1	10,4
Belgija	57,1	10,3	46,2	0,6
Slovakija	51,6	10,5	39,7	1,4
Estija	48,7	7,9	38,8	2,0
Čekija	50,1	9,1	38,4	2,6
Ispanija	46,9	10,6	35,6	0,7
Švedija	49,1	13,1	35,4	0,6
Lietuva	42,7	5,9	35,2	1,6
Vengrija	46,5	9,9	34,3	2,3
Austrija	51,8	17,0	34,2	0,6
Graikija	51,6	23,0	28,0	0,6
Portugalija	39,8	12,5	26,8	0,5
Latvija	35,9	6,3	26,6	3,0
Rumunija	38,4	11,6	25,8	1,0
Suomija	38,4	11,7	25,4	1,3
Lenkija	40,5	14,5	25,0	1,0
Italija	48,1	23,3	23,2	1,6
Vokietija	48,9	23,2	21,4	4,3
Bulgarija	27,1	5,0	20,2	1,9
Olandija	40,7	20,5	19,8	0,4
Kroatija	20,6	0,0	19,4	1,2
Slovėnija	31,1	12,7	18,2	0,2
Liuksemburga	20,5	4,2	15,5	0,8
Kipras	22,6	8,1	13,4	1,1
Airija	26,0	12,4	12,2	1,4
Malta	43,9	32,3	11,1	0,5
UK	30,7	18,1	10,9	1,7
Danija	24,3	17,7	3,8	2,8

Nominalūs pelno mokesčio tarifai ES 2018 metais (European Comission, n.d.)

	Apmokesti- namos pajamos	Nominalus pelno mokesčio tarifas	Prie apmokestina- mų pajamų nepriskiriama
Belgija	Visos	33,99%	-
Prancūzija	Vietinės	33,33%	Dividendai, pajamos iš žemės ūkio
Vokietija	Visos	30,18%	-
Liuksemburgas	Visos	26,01%	-
Austrija	Visos	25,00%	Dividendai
Nyderlandai	Visos	25,00%	-
Danija	Vietinės	22,00%	-
Švedija	Visos	22,00%	-
Estija	Visos	20,00%	-
Suomija	Visos	20,00%	Dividendai
Lenkija	Visos	19,00%	Pajamos iš žemės ūkio
Jungtinė Karalystė	Visos	19,00%	-
Latvija	Visos	15,00%	-
Lietuva	Visos	15,00%	Dividendai
Kipras	Visos	12,50%	Dividendai ir kapitalo prieaugis
Vidurkis		22,53%	

Nominalūs socialinių draudimo įmoku ES tarifai 2018 metais (European Comission, n.d.)

	Pensijos kaupimas	Sveikatos priežiūra	Nedarbo draudimas	Vaiko priežiūra	Su darbu susijusios ligos ir nelaimingi atsitikimai	Motinystės atostogos	Kita	Socialinio draudimo įmoku tarifas darbdaviams
Prancūzija	10,45%	13,00%	4,05%	5,25%	2,22%			34,97%
Estija	20,00%	13,00%	0,08%					33,08%
Švedija	10,21%	4,35%	2,64%		0,02%	2,60%	11,42%	31,24%
Lietuva								30,48%
Belgija								27,14%
Latvia								24,09%
Austrija								21,48%
Lenkija								20,01%
Vokietija	9,30%	7,30%	1,50%			1,28%		19,38%
Nyderlandai		6,90%	4,13%	0,50%	7,49%			19,02%
Suomija	17,75%	0,86%						18,61%
Liuksemburgas								14,01%
Jungtinė Karalystė								13,80%
Kipras								n.d.
Danija								n.d.
Vidurkis								23,64%